

સુધનેલી રીત મુજબ
વર્ગીકરણ દેકરના નિયમો અનુસાર કચેરીમાં
તૈયાર કરેલી

25-8-22
પાંચમી ચોપડીના અર્થ

(બેની અદર અર્થ; કવિતાની સમજૂતી; ક્યુ-
પેન્ડ; પાઠના સવાલ તથા સામ; આપૂર્ણતા
નિયમ; પ્રિન્ટિંગ હિસ્સા વાજકીય લાભ.)

અનાર-મેસર્સ સી. ડી. શાહ. એન્ડ કો.
Regd. No. 173 અનાર દેકાલ-શાહપોર-મુશત.
પ્રસિદ્ધ કર્તા-C M Shah

પ્રસિદ્ધ કરવાનું દેકાલ-શાહપોર-મુશત
આ પુસ્તક અને 100 પૃષ્ઠા સુધીના પાનાં પર દરેક પાનાં પર
સુધનેલી અનાર-મેસર્સ સી. ડી. શાહ. એન્ડ કો.
સુધનેલી અનાર-મેસર્સ સી. ડી. શાહ. એન્ડ કો.
સુધનેલી અનાર-મેસર્સ સી. ડી. શાહ. એન્ડ કો.

૧૨૬૨૨

ગુજરાત વિધાપીઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
ગુજરાતી ઍપીક્રાફ્ટ સ
૧૧૬૨૧

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાયિટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૧૧૬૨૧ ધર્મીક

પુસ્તકનું નામ પા. ૨૧મ્ ૨૦૫૬૧૦ ૨૦૨૧

વિષય મૈ ૧૫૫ ૮૪૪ ૬-૨૦૨૧

મેસસ . સી. ડી. શાહ એન્ડ કો. કૃત
પાંચમી ચોપડીના અર્થ.

પાઠ ૧.	મક્ષખમ=કસરત માટે	રોદણા=રડણા
૧૨દાક=બહાદુરી	દાટેલુ ઉલુ ગોળ	બડબડાટ=નારાજ થઈ
કવળ=એકલા	લાકડુ	મનમા બબડવુ તે
ઉપરાત=વધારામા	આટાપાટા=એક જાતની	ખ તીલા=કાળજીવાળા
દ્રઢ=અચળ, મજબુત	રમત	દેપ=કીનો, અદેખાઈ
સ્નાયુ=માસના તંતુ,	ક્રિકેટ=બોલબેટની રમત	છગકપટ=દગોફટકો
જે તંતુ વડે હાડકાને	ચરબી=ચામડીની નીચે	આચકો ખાશે=અટકશે
માસના લોચા વળ-	કરેલો ચીકણો પદાર્થ	અણુધટતો=અચોગ્ય
મેલા ગઢે છે તે	અહ્યર્થ=બી સગથી	બલકે=એટલુ નહિ
બ=કબજો, અકુશ	હર રહેવુ તે, જનોઈ	પણુ વધારે
ગવણી=શિક્ષણ	દે ત્યારથી પરણતા	ખસુસ=ખાસ
મેદ=છુપુકારણુ, તકાવત	સુધીનો વિદ્યાભ્યાસનો	નડલ=કોપી ઉતારો,
મયત્ન=(મન+યત્ન)=પરિ-	વખત	બીજનુ જોઈ ચાલવુ તે
શ્રમ, ધણી મહેનત	અકુશમા=તાબામા,	અનીતિ=ખરાબ ચાલ
	કબજમા	આયુષ્ય=આવરદા

સવાલ—કેળવણી કેટલા પ્રકારની છે ? શરીરની કેળવણી કેવા પ્રકારે થાય છે અને તેથી શા ફાયદા થાય છે ? મનની કેળવણીમા નીતિ કેળવવા પર શા માટે વધારે લક્ષ આપવુ ? સારી રીતે મન કેળવવાથી શા શા લાભ થાય છે ? અનીતિએ ચાલનારની શી દશા થાય છે ? મરુદગા મા રણુ હોય તે મરદાઈ - હુવાય ?

૨] બાળપોથીનો “ડિક્ટેશન શિક્ષક” બે આના

પાઠ ૨.	ધ્રુમટઃઅધિગોળ શિખ-	જાતિ અભાવ=મૂળ
સસયસ્યકતા=ધટતો	રવાળુ ઢાડણુ	ખામીયત
ઉપાય જલદી સૂઝે	ભાત=તરેહ, ચિત્રામણુ	આતુરતા=ઈતેજાર
એની બુદ્ધિ	ગરડ=ગરકાવ, લીન	મુઝે મોકે=મોઝ્યા ૧
અન્નમાત=એઢાએઢ	ફગસ બ ધી=પતથર જડે	બાલુવા છના
અણુધાર્યો મનાવ	હી જમીન	દાનવ=ગણસ
અણુધાર્યુ=ઓર્થિતુ	આખ=નજર, નીવા	પ્રઅન્ન=ખૂશ
સાવધાન=સાવચેત	રહ=ખરાબ	સ્વસ્થ=હતો તેમ નેનેમ
		ગભગાયા વગર, શાત

સવાલ—કઈ પાણુ ઉપાય મનની કેરી મિથિતિમા સૂઝે છે ?
સ કટ વખતે સમયસ્યકતા વાપરવા માટે શુ ચુકિત કરવી ?

પાઠ ૩.	પ્રયોગ=અજમાયશ	સોષ=મેગવાઇ, સવડ
અસ્વચ્છ હવા=કાળો-	સિદ્ધ=સાબિત, પુરવાર	કમકમાટ=ચીતળી
નિક એસિડ ગ્યાસ	પ્રાણુવાયુ=ઓકિસજન,	મુઝાધએ=શુ ગળાધએ
કે દુર્ગ ધવાળી ખરાબ	પ્રાણુને આધાર આ-	કરાતુ=થોભાતુ
હવા	પનાર વાયુ	ધુમાતો=ધુમાડો નીકએ
વાટે=રૂએ	શુદ્ધ=ચોક્ખો	એવો
એઠવાડ=એઠુ	કુદરતે=ઈશ્વર શકિતએ	બદખો=ખરાબ વાસ,
વાતાવરણુ=વાનુ આવ	પગિણામ=ફળ, છેવટ	દુર્ગંધ
રણુ, પૃથ્વીની આસ-	ત દુરસ્તી=આરોગ્યતા	સલાવ=આશા
પાસ વિટળાયલો વાયુ	જળવાય=સચવાય	શ્વાસ=દમ

સવાલ —અધિઆર ઘર કે ભોયરામા જતા પહેલા શુ કરવું ?
અધારી ઓરડીમા ૧૪૬માથી ધણા અગ્રેજો સાથી મરી ગયા ?
હવા સાથી સુધરે છે ?

પહેલી ચોપડીનો “ડિક્શન શિક્ષક” ઝાઝી આના [૩

પાઠ ૬	તુતડ=વહાણુમા ઉતાર-	આચ=હગકત, નુકશાન
જવામદા=મહાદુગ, જી-	ઓ માટેની બેડડ	દરગાર=પગવા
વાન પુન્ય	મહીસલામન=જોવો ને	પહેલવાન=કુસ્તીખાન;
જવહરજી=સાગેજી	તેનો, હુપડપ	જવાનદ
આયર્વાડ=એ ગ્રેટપ્રિન-	ઓથુ=પડદે, નાડુ પડ	ભગદરીયા વચ્ચે=દરી-
ની પશ્ચિમમા બેટ છે	ધૈર્ય=ધીગજ, શાંતિ	આની અવચ્ચે
સુઝાની=સુઝાનફેરવનાર	દુવા=આસિવાઈ	નોધ=નખાણુની યાદી
ભડકો=મળતું	નિશાન=ચશારત	શગીરપણુ=મહાદુરી
ફરજ=કર્તવ્ય ધર્મ	સુખરૂપ=સહીસલામત	બ્રહ્મા=મરોસો, વિશ્વાસ
પાળણુ પોપણુ=ગુજરાન	ખડડ=પાણીમાનો દુગ	દ્રઢતાથી=મજબુતપણુ

સવાલ—વડાઈ સિવાય બીજી કઈ કઈ બાબતોમા સરવીરપણુ
મળાય છે ? જેન કાકેનના વૃત્તાતમાથી આપણને શી શિખામણુ મળે છે ?

પાઠ ૫	સરત=ડોડ, હારજીત	જેવા, છાતી ભરાઈ
ગુરુભકિત=ગુરને માટે	ઢાટકા=મોટા અનાજો,	આવેથી રડવા સરખા
માન અને ગ્રેમ	કડાકા	સરસ=સાથે
ધર્મ=ફરજ, કર્તવ્ય	મુસળધાગ=સાબેલાના	એક નિષ્ઠા=ખરો ભાવ;
ભાગવત=હિંદુધર્મનું	જેની જાડી ધાગમા	ખરી શ્રદ્ધા
પુન્યક, શ્રી કૃષ્ણનું	પડયા કરતો એવો	પ્રસંગ=વખત, જોગ
જન્મ યજ્ઞ	અધકાર છવાઈ ગયો=	અપૂર્ય=વલીજ કીમતી
ગુરુપતિન=ગુરુની સ્ત્રી	અધાર થયું	આચાર્ય=ઉપદેશ આપ-
બડી=ઢરી	ગળગળા=પાણી પાણી	નાર, ગુરુ

સવાલ—શ્રી કૃષ્ણ અને સુદામાના દ્રષ્ટાંતથી શા બોધ મળે
છે ? ગુરુ સેવાથી શા લાભ થાય છે ? ગુરુ દિવ્ય કને સેવા શા માટે
કગવે છે ?

૪] ત્રીજી એપીનો "ડિક્શન શિક્ષક" ત્રણ આના

પાઠ ૬	સુદામા=કૃષ્ણના ભક્ત	વ્રત=નિયમ
સાધારણ=વ્યવહારમા	દ્રારામતિ=દ્વારકા નગરી	તપ=તપશ્ચર્યા
દરેરોળ આવતો	કનક=સોનું, હેમ	અપાર=(અ=નહિ+પાર
સ્વચ્છ દીપ્તવતંત્ર, ફાવે	મણિમય=મણિવાળા	=છેડો)=મણાળ
તેમ જતી	કાગર=કોટની ટોચે	ભરથાર=વણી, વર
સયમ=મનને તાબામા	કુર્ચ=કિલ્લાપર	હાઉ=બિહામણો
રાખી એક વિચાર-	ધન=નિશાન	વિકરાળ=ભય કર
મા જોડવું તે	કુદુળી=નોખત	ચેષ્ટા=ચરકરી, મનક
દય=રિવાજ, રિતભાત	સગમ=(સ+ગમ)=	પુણ=પાછળ, વાસે
જ્ઞાન કરાવ્યું=ચેતાવ્યો	મેળાપ	ભાખે=બોલે, કહે
ઝોડું આવશે=ખરાબ	વણુ=જાત	વળડે=જળવે
લાગશે	ચારે વર્ણુ=બ્રાહ્મણ,	ગાલ વળવે=ગાલમા
રમરણુ=પાદ, ફેમ	ક્ષત્રિય, વૈશ્ય, શુદ્ર	તમાચા મારે
નાસ્તો=સવારે થોડું	પુર=શહેર	પુડે=પાછળ
ખાવું તે, સિરામણુ	ભગવાન=(સ) (ભગ્=	ઋષી=મુનિ, ઋષિ
છેલણસી=અહુ છેલનાર	નસીળ+વાન=વાળો	સૂણી=સાલળી
ખોડું=દીલગીર	નસીળવાળો, પવિત્ર	સાધુ=સતપુરૂષ, પવિત્ર
કવખતે=અયોગ્યવખતે	મહાપુરૂષોને ભગવાન	માણસ
જરૂરીયાત=અગત્ય	કહેવાતો રિવાજ છે	દ્રષ્ટિ=નજર
પાઠ ૭	રૂપ=રૂપાવ	સમાચાર=ખબર અત્ર
કવિતાના અર્થ	પળે=જાય, દોડે	કૃપાનાથ=(સ) કૃપા=
ઋષિ=મુનિ	જાદવ સ્ત્રી=જાદવોની	મહેરબાની+નાથ=વણી
નરપતિ=(નર+પતિ)=	ખાપડી	=મહેરબાનીવાળા,
પુરૂષોનો વણી, રાજા	ધન્ય=શાંત્યાશ	દયાળુ

ચોથી ચોપડીનો “ડિક્શન શિક્ષક” ત્રણ આના. [૫

મયા=માયા, મહેર
પ્રતિ=સામે
પ્રતિહિતર=સામેજવાળ
દર્શન=જાવથી જોવું તે
મન=મિથ્યા, મરજી
હાટ=દુકાનો
ચોટા=ખજાર
ચોક=ખુલા ચેદાનમા
જારતો ખજાર, ગુજરી
જાન=ખારીઓ આગળ
સ્વેચથી બહાર પડતા
જે પાટીયા જડેલા
હોય છે તે
ગોખ=ધરના આગલા
માળની રવેસ છિપ-
રથી બહાર નીકળતી
કોરાવાળી જગ્યા
ઝરખા=ખારી અદમ-
જનો જોખ
અટારી=ઉંચી મેડી,
ઉંચો માળ
મેડી=માળ
જડિત્ર=જડેલા
કોઠા=કોરા

ઝાકઝમાળ=ઝગઝગતા,
ચમકતા
મિનાકારી=(મિના =
કાચના જેવા પથ્થુ
રાતા લીલા વગેરે
રંગવાળો એક પદાર્થ
+કાર = કામ + ધ=
વાળો)=મિનાનીકારી-
ગરીવાળુ
અમરાપુરી=દેવની નગરી
ઈંદ્રપુરી
ઓવારી=માથા પરથી
હિતારી, જુલાવી
સ્ફટિકમણિ=એક જા-
તનો ચળકતો પથર
થંભ=ચાલલો
નાટાર ભ=ખેલ, નાટ-
કનો આરંભ, તમાસો
રમકઝમક=રમઝુમ થતો
અવાજ
હેમ=સોનું, કનક
અછોડા=રાસ
મૂદ મ=પખાજ
છિપંચ=એક જાતનું
વાળું

ડોલે=હાલે
મદ ગળતા=ખુમારી-
વાળા, મસ્તીના જો-
રમા આવેલા
મદ=હાથીના માથામાથાથી
પરસેવાના જે ઝરણુ
છુટે છે તે
માત મ=હાથી
ગજશાળા=(ગજ=હાથી
+શાળા=ઠેકાણું) =
હાથીખાતુ
નવલો=નવીન, નવી
જાતનો
રમ=સોભા
ચોહા=જડવેયા
પ્રતિહાર=ચોળીઆ;
ચોટાદાર
સામળીઆ=મી કુંખ
દાર=ખારણું
સ કદપવિકદપ=તરંગ;
મનના જુદા
મદન=અમામ; જુધી
કળી ન સકાય એવી
દીસે=દેખાય

૬] ગુજરાતની સાં લૂગોળની પ્રશ્નોત્તરમાળા ત્રણ આના

કરમની ગતિ=નમી-	ગજ=ગજા, ગજડણુ	સિદ્ધાન્ત=(અ)=સિદ્ધ
અનુ જોર	ગોકુળ=ગમના નદીપટ	+આસન=નંદન)=સિ-
પૃથ્વીપતિ=(સ)(પૃથ્વી	પવિત્ર ધામ છે	હના આડાની ખેડ
=દુનિયા+પતિ=ધણી)	માડડા=ગાતા મોના	રાજગાદી
=દુનિયાનોધણી,રાજ	વાદરા	તુ બડી=તુ બડોના વેલા-
		તુ ફળ

કવીતાની સમજૂતી.

મુનિ (શુદ્ધેવ) કહે છે હે રાજ (પગિહિત) તુ સાબળ
 સુદામાએ દારડા નગરી જોઈ, તેના સોનાનો કાટ ચમકાગ કરી રહ્યો
 હતો અને તેના કાગરા ઉપર ઉચી જાતના રત્નો જડેલા હતા (૧)
 ડિલાપર ધણા નિશાનો બિડતા હતા, અને ત્યા નોખત નગાગ વાગી
 રહ્યા હતા, જ્યા ગોમતી સમુદ્રને મળે છે, ત્યા ચારે જાતના (શાસ્ત્રણ,
 ક્ષત્રિય, વૈશ્ય, અને શૂદ્ર) લોકો આવીને નહાય છે (૨) તે ગોમતીમા
 સુદામા ઋષિ નાથા ને પછી પોતે શહેરમા ગયા, તેમને દેખાવ
 જોઈને બધા લોકો જોવાને માટે એકઠા થયા, તેમા નાના છોકરાઓ
 તેમની પાછળ દોડે અને તેમને ખીજવે. (૩) યાદવોની બાયડીઓ
 માહો માહે તાળી આપીને હસતી હતી અને ડહેતી હતી કે જ્યા
 આવો પુરૂષ રહે છે તે શહેરને પણ ધન્ય છે ! જે સ્ત્રીએ ધણાજ
 નિયમ અને તપશ્ચર્યા કરી હશે તેજ સ્ત્રી આ ધણીને પામી હશે &
 (૪) કોઈ કહે છે કે બિહામણો હાઉ આવ્યો (એને) બાળકને
 દેખાડો કે તેઓ ગડતા રહી જશે, એમ પાછળથી તેમની ધણી મળડ
 થતી હતી, તે સાબળીને સુદામા હસતા જતા હતા. (૫) તેમની પાછળ
 છોકરાઓ કાકરા નાખતા, (પણ) સુદામા તો મોઢેથી હરિ હરિજ
 બોલતા હતા નાના છોકરાઓ તેમની પાછળ ફરી વળીને તાળીઓ
 પાડતા હતા અને હાસ્ય કરતા હતા (૬) કોઈ ધરડા યાદવે ઋષિને
 જોયા, અને તેમણે એ પવિત્ર માણસની નજર પારખી, (મતલબ કે

મુંબઈ ઇલાકાની ભૂગોળની પ્રશ્નોત્તરમાળા ૪૫ આના [૭

સતપુરુષ છે એમ જાણ્યું) તેથી તેણે છોડગઓને કાઢી મૂક્યા અને
સુદામાને ઉભા ગમીને તેમની ખચર અતર પૂછી (૭) (પછી જાહેર
કહ્યું કે) હું મેહરખાનીના ભડાર ! તમે ક્યાથી પધાર્યા છો અને આ
શહેર ઉપર તમે કેમ મેહરખાનો કાઢી છે ? પછી ઋષિશ્રીએ સામે
જવાબ આપ્યો કે મને શ્રી કૃષ્ણનાં દર્શન કરવાની ઇચ્છા છે (૮)
તે જાહેર રાજમહેલનો દરવાજો દેખાડીને ઉપકાર કાઢ્યો, તેથી કરીને
સુદામાજી શ્રી કૃષ્ણના મહેલ આગળ આવ્યા, તે રસ્તે એટલી તો
બીડ કે સીધા ચાલ્યા જવાયુ નહિ (૯) મહેરના હાટ, ચૌટા અને
ચોક તેમજ ધરોના છળ, ઝરખા, બારી અને ગોખ, અટારી,
જળીઓ અને જડેલા કંડેરાઓ ઝગઝગતા શોભી રહેલા હતા તે
જોયા (૧૦) ત્યાં દેવલોકીની નગરીને પણ જુલાવે એવું મિનાકારી
કામ ચળકી રહ્યું છે, સલામા સ્ફટિકમણિના ચાલલાઓ છે અને
ત્યાં ખેલ થઈ રહ્યો છે (૧૧) પખાજને ઉપગમાથી મધુરા તાલ
નીકળે છે તેમજ પગે બાધેલી ધુવરીઓ રમઝમ થાય છે, તે સુદા-
માજી જોતા જાય છે, ગુણીજન રસ પડે એવા ગીત ગાય છે (૧૨)
ત્યાં ઘોડા સોનેરી અછોડાથી બાધેલા ફરતા હતા, તેમજ હાથીખાનાની
નવીન શોભા હતી અને તેમાં ખુમારીવાળા હાથીઓ ડાલતા હતા
(૧૩) ચોડીદાર તરીકે અનેક લડવૈયા ઉભા હતા ને શ્રી કૃષ્ણનો દરવાજો
સાચવતા હતા ત્યાં સુદામાજી ફેરા ફરતા મનમાં વિચાર કરવા લાગ્યા,
(૧૪) કે અમે એક ગુરૂના નિશાળીઆ છીએ, પણ નસીબનું જોર
કળી ન શકાય એવું છે તે (શ્રી કૃષ્ણ) રાજા થઈ બેઠો છે અને મારા
ધરમાં ખાવાને એક દાણો પણ નથી, જે ગોકુળમાં વાદરા રમાડતો
હતો અને ગુરૂને ઘેર લાકડા લાવતો હતો, તે આજે રાજભાદીપર
ચઢી બેઠો છે અને મારી પાસે ફક્ત તુમડી (જળપાત્ર) ને લાકડી છે (૧૫)

૮] બાળવર્ગનો “મુખ્યલિપિ શિક્ષક” દોઢ આનો

પાઠ ૮.	આવ=સોથી પહેલા હિ-	ઉપવાસના=ભક્તિ
નિભાવ=ટકાવ	દુસ્તાનમા આવી વસેલા	છઠ્ઠેવ=જેના ઉપર
શક્તિ=વધારો	દ્રાવિડ=દક્ષિણ હિંદના	આસ્થા હોય તે દેવને
પુષ્ટિ=ખજ	લોક	પોતે પણ દ કરેલો દેવ
ત દુરસ્તી=આરોગ્યતા	સક=સિથિચ્ચન	અવતાર=માણસના
પુષ્ટિકારક=ખજઆપનાર	વેદ=ધર્મરી જ્ઞાન, (વેદ-	રૂપમા પરમેશ્વરનું
દેખરેખ=નપાસ	આર છે, ઋગ્વેદ સામ-	પ્રમટ થવું
સામર્થ્ય=જેર	વેદ, યજુર્વેદ, અથ-	કળીરૂપ થી=કળીરનો
અવિખ=આવતો વખત	ર્વવેદ)	મત માનનાર
અતિશય=વધુ	રામાયણ=રામચંદ્રની	પ્રત=સાક્ષમા કહેલા
રૂપી=ભાવ	કથાનું પુસ્તક	નિયમો
ખીલવટ=ખીલવણી	મહાભારત=કૌરવ પાંડ-	મોક્ષ=મુક્તિ, ઉદ્ધાર
ખાતર=માટે	વના ગોટા ઝુલનું	ગોતમજુલ=બૌદ્ધધર્મનો
જનમૃતિ=હોશિયારી	વીરરસ કાવ્ય	સ્થાપનાર
કલક=કડવી	પુરાણ=ધર્મરી લીલાનો	શ્વેતાખર=(શ્વેત+અખ)
મહાક=(મહા+અર્ક)દા-	મથ(પુરાણ અટાર છે)	૨) સફેદ હુમડાવાળા
રૂપ સવ, દારનો કસ	અનેક=(અન+એક)=	(એ લોકો પોતાના
અભિપ્રાય=મત	થણા	દેવને સફેદ હુમડા
ચડચ=જાળનું લી	જિવ=મહાદેવ, સંહાર	પહેરાવે છે)
સલાવ=આશા	કરનાર દેવ	દિમખર=(દિગ્+અખર)
કોઈન=કિવનાઈન જેવો	વિષ્ણુ=આપક ધર્મર;	નામા (એ લોકો)
ધોળો જુકો	પાલણ કરનાર	પોતાના દેવને કપડા
પાઠ ૯.	માતા=દેવી, ધર્મરી	પહેરાવતા નથી)
કેમ=જાત	સકિત	પથ=ધર્મનો આર્થ

પહેલી ચોપડીનો “સુખગણિત શાસ્ત્ર” ૧૩૩ આના હિ

તીર્થકર=જેન મતમા
મનાતા મોટા અવ-
તારી પુરુષ
અહિંસા=હિંસા ન કરવી
તે, કોઈપણ જીવને
કુખ ન દેવું તે
વૈરાગ્ય=સ સારની મોજ
મળમાથી મનનું
ભીડી જવું તે
સિદ્ધાંત=(સિદ્ધાંત)
=વાદવિવાદથી નક્કી
થએલું તે, નક્કી સાર
અરબસ્તાન=એશિયા
ખડની પશ્ચિમમાંદેશ છે
તુર્કસ્તાન=અરબસ્તાન
ની ઉત્તરમાં દેશ છે
[એને એશિયાધ
તુર્કસ્તાન કહે છે]
અફેશો=મોટા દેશો
પેર્ગંબર=ઉપદેશ કરવા
મોકલેલા પુરુષ (પિ-
માત્ર=સ દેશાનુચર=
જાવનાર) હિંદુરને
સ્થાનો સંદેશ જાવનાર

કુરાન=મુસલમાનનું
ધર્મ પુસ્તક
ઉપવાસ=સુખ્યા રહેવું
સીઆ=મુસલમાનનો
એક ધર્મ [પથ]
ધરાન=અરબસ્તાનની
પૂર્વ દેશ છે
સ ભાણુ=સુરત જિલ્લાની
દક્ષિણમાં છે
ઉદવાડા=પારડી તાલુ-
કામાં પારસીનું જા-
તનું ઠેકાણું છે
ઝમડો=વહવાડ, લડાઈ
શુદ્ધ વાણી=સાચું
બોલવું તે
અવસ્તા=પારસીનું ધર્મ
પુસ્તક
જરબોસ્ત=જરબોસ્તી
ધર્મ સ્થાપનાર
મહાબારકા ઠો=મદાસ
હિંદુકાનો પશ્ચિમ કાઠો
બાહ્યાલ=ખ્રિસ્તીઓનું
ધર્મ પુસ્તક
હિંદુખ્રિસ્ત=ખ્રિસ્તી

ધર્મના સ્થાપનાર
પાઠ ૧૦.
વસતત્રાતુ=દાગણું તે
ચેત્ર મહીનો, (એ
મહીનામાં જાડને નવ
પાદડા આવે છે.
વર્ષની ત્રાતુ છ છે
વસત, ગ્રીષ્મ, વર્ષા,
શરદ, હેમત, શિશિર)
સંક્ષિપ્ત=ટુંકો
ઈતિહાસ=આગળ થય
અએલા રાજાઓના
ગુણદોષ તથા તેમની
રાજ્યનીતિનું વર્ણન
જેમાં કરેલું હોય તે
સિલાલેખ=જેના પર
લેખ કાતરેલો હોય
તે પથર
તામ્રપટ=જેનાપર લેખ
કાતરેલો હોય તે
તાંબાની તકતી
એલચી=એક રાજ્ય
બીજા રાજ્યમાં પો-
તાના તરફથી માણસ
મોકલે છે તે; પ્રતિનિધિ

૧૦] બીજા ધોરણનો “મુખ્યગણિત શિક્ષક” એ આના

ઝીક=ઝીસ દેગના

રહેવાસી

ઉતારા=નકલો

કરકસર=જરરનો ખરચ

કરવો તે

ગરખડાટ=ધોધાટ

ભીડ=લોકોનો જમાવ

ચાપણુ=મુડી, લાડોળ

ચઢી=મતુ, કચુલાત

સિલ્કા=ઠાપ

સાક્ષી=સાહેદી

કાડુ=પોચો, હાથના

પળ આગળનો ભાગ

ન્યાયાસન=(ન્યાય+આ-

સન)=ઈન્સાફ કરતી

વખતે એસવાની જગા

તહેનાત=હજુર

સલાહ=અભિપ્રાય

અમણુ=પૌદ્ધર્મનાસાધુ

દર્બ=એક જાતનું ધાસ

એકમન=એક ચિત

કરી=પરહેજ

ભરગચ્છી=ભરતકામ

અનાઈ=ના

પાઠ ૧૧

પ્રાચીન=જુના, પહેલાના

લાગરેલી=લોઢાની મિ-

લાડીનાખી થોભાવેલી

પુરાવો=સાબીતી

ઋગ્વેદસહિતા=ઋગ્વે-

દના મત્રોનો સમ્રહ

વરુણદેવ=જળનો દેવ

નાવ=હોડી, નૌકા

અશ્વિનીકુમાર=દેવોના

વેદ, અશ્વની અને

કુમાર એ બે ભાઈ

છે અને તે બે એક

દેવ ગણાય છે

સમુદ્રયાન=સમુદ્રની મુ-

સાફરીકરવાનો રિવાજ

ભરકચ્છ=અગુપુર

ભૂશિર=જમીનની અણી

લાખી થઇને સમુદ્રમા

ગએલી હોય તે

ખલાસી=વહાણુ કે

આગબોટ ચલાવનાર

લંકા=સિંહલદ્વીપ

નાવે=આવે નહિ

મદિર=ગૈર

સુમાત્રા=એશિયામા

ખેટ છે

જાવા=મુમાત્રાના અમિ

કોણુમા ખેટ છે

પગીઆના પગીઆ=ખે-

ડરાના છોડગ

પગીઆ=પેડી, ઓલાદ

પાઠ ૧૨.

કુચિત્તાના અર્થ.

કેર=નું

વિખુડુ=ખુડુ, છુડ

ઉચ=ઉચા

ગિરિ=પર્વત

શૃંગ=શિખર

સગ=સાથે

સમ=બરાબર, જેવું

સોહાય=શોભે, સાર

દેખાય

સિલા=પથ

શ્યામ=કાળુ

કડણુ=દયા ઉપજે એવો

રવ=નાદ; અવાજ

મદ=ધીંગો

ત્રીજા ધોરણનો “મુખગણિત શિક્ષક” ચાર આના [૧૧

સહજ=પોતાની મેળે,	ધવળ=ધાળી	વેળ=વેળા, વખત
કુદગતી	નુકાય=ગોભે	સે'લ=સહેલાઈથી
પડા=સામા અવાજ	ગાટ=ખિચેખિચ, ગીચ	ગોડ=પાસુ, સોડ
ભમાય=છેતગય	ધોર=ભય કર, ખિહામણી	અજ=અડરી
મોરી=મારી	સાવજ=વાધ	ચુ બન=અચ્ચી, બોફી
માય=મા	ગોગ=અવાજ	કંઠણ=અવરી, મુઝકેલ
અધિક=વધારે	ગ=કેવુ	મીકું=વહાણુ
અડળાય=ગભગાય	સોડ=પાસુ	શાવ=અચ્ચુ
ઉચો=મોટો, ભારે	કપાય=દમાઈ નય	તૂમ=તરપત, ધરાયણુ
નાદ=અવાજ	ધર=રાખ	શિશુ=અચ્ચુ
ધરતુ=રાખતુ	વા'લા=ખારા	ઉછાગ=ઉમિગ
ચાફ=સ્મગણુ, ફેમ	તારડાળી=તગતજ	નાચ્ચુ=ઉછાચ્ચુ

કવિતાની સમજૂતી.

પેલુ બકરીતુ બચ્ચુ આ વખતે તેની માથી છુટું પડેલું છે, તે ઉંચા પર્વતની ટોચે ઉભેલું છે, અને એની પામે કાઠ નથી (૧) બરફના જેવું સફેદ રંગતુ (તેથી) સારૂ સાડ દેખાય છે અને તેની પાછળ કાળા રંગનો પત્થર જણાય છે તે પોતાની કુદગતી મળ લુલી જઈને દયા ઉપજાવે એવો ધીમો અવાજ કરતુ (૨) તેના પર્વતની અદર સામા અવાજ થાય તે સાલણીને તે ભૂલથી છેતરાય છે, કે જાણે મારી મા બોલી, પણ તેને નહિ દેખવાથી તે વધારે મહારાય છે (૩) તેથી વધારે મોટો અવાજ કરતુ અને માતુ સ્મરણ કરતુ, તે બચ્ચુ ચારે તરફ જોતુ જાય તે વખતે તેની ધોળી વાકી ડોક શાંભે છે (૪) નીચે ઘણી ગીચ અને ભય કર ઝાડીમા વાધનો અવાજ થતો,

૧૨] ચોથા ધોરણનો “મુખગણિત શિક્ષક” ચાર આના

તે સાલળી બચ્ચુ ગભરાય ! અને જાણે કે માની સોડમા દયાઈ જવાય ! (૫) હે ! વહાલા બચ્ચા તુ ધીરજ રાખ, આ હું હમણા આવુ છુ એમ બોલી મે તે વખતે ટેકરીની ટોચપર સહેલાઈથી જઈ કશુ (૬) તે બકરીના બચ્ચાને સોડમા લીધુ અને દસબાગ બચ્ચીઓ કાપી, પછી પર્વતનો અધરો રસ્તો ઉતરીને જ્યા તેની મા હતી ત્યા બચ્ચાને મૂકયુ (૭) મારે વહાલુ બકરીનુ બચ્ચુ તરતજ ધાવવા લાગ્યુ. અરે જો ! નદીમા બકરીનુ બચ્ચુ માને હેતથી ધાવે છે (૮) ધાવી ધાવીને ધરાયુ એટલે એ છુટુ પડ્યું, અને તેનુ ઉજળુ શરરીર વધારે દીપી રહ્યું, પછી તે બચ્ચુ ઉમગથી નાચ્યું અને તેની સાથે મારે અત કરણુ પણુ (ઉમગથી) ઉછળ્યુ (૯)

પાઠ ૧૩	માપ	પર
“ઉગરતા=અચતા	મૂર્છન=રચને એકવાર	દીલ=આળસાઈ
વાડ=કાટાની આડ	ચઢાવવા ને પાછા	અનુભવ=જાત માહિતી
“છીકુ=માકુ”	ઉતારવા તે	ઉચે=ઉપલે નંબર
નિર્મળ=વાદળા વગરની	તાલ=આવામા માત્રા	નિબધ=અચુક બાબત
વહોરો=છો=માથે લો છો	પ્રમાણે જે માપ તે	પર સારી ઇખારત
સ્વર=અવાજ	રાગ=આયનની રાહ	વાળુ લખાણુ
શ ખ=મોટો શ ખલો,	દાઝ=રીસ; ગુસ્સો	નોટ=રૂપીઆને બદલે
ખોખરા કરશે=મારશે	ખાણીઓ=લાકડાની	વપરાતો ચલણી કાગળ
શાન્તિ=સમાપ્ત નિયમ	મોટી ખાડણી	ચેપ=અડકવાથી એક-
સ મહ, અનુભવનો	કળા વળી=ફુ ખ નરમ	નો રાખ ખીજમા
ભડોળ	પડ્યુ	આવવો
	પાઠ ૧૪.	
ગ્રામ=સૂરસ બ ધી એક	મુલતવી=મોકુફ, વાગદા	હેવાલ=વૃત્તાત, હકીકત

પાઠ્યમા ધોરણનો “મુખ્યચિત્રિત શિક્ષક” ચાર આના [૧૩

અસિદ્ધ કર્યું=અહરમા	ફરિયાદ	ગવક, ઉપજ ખરચ
મકડુ	ફરિયાદ=દાવો	અપ્રાદ્યો=આસરો, સુ-
અસરકારક=અસર કરે	અદ્ભુત=અવાધ જેવી	માર
એવુ	એકલપ થી=સાથી વિ-	પગરણુ=અવસર, સાર
જડ=મૂળ	નાનો મુસાફર	ટાણુ
વીમે=અમુક રકમ વર-	ડાળ=ખોટો દેખાવ	અચાનક=અચિતો,
સો વરસ લઈ નુક-	સ્તંભ=હાલે ચાલે નાહ	એકાએક
સાન થયેથી નુકસાની	તેવા, ઝિયર	એમવાર્તિતજવીજ,
ભરી આપવી તે	ફાસીઆ=ફાસો હથ મા-	જોડવણુ
પાઠ ૧૫	રી નાખનાર (એવા	નિ દવા=વખોડવા
ચુટી=ધરડી	ફાસીઆનો હિંદમાથી	દોષ=ખોડ, ખામી
ન્યમન=અરબસ્તાનમા	પં. સ ૧૮૩૫માલોડ	ગૃહસ્થાપ=ગૃહસ્થના
એક પ્રાત છે	વિશ્વમ બેન્ટિકે નાસ	લક્ષણુ
શેખ=અરબ લોકોની	કયો હતો)	લેણુદાર=માગનાર
મોટી ટોળીનો સરદાર	પાઠ ૧૬	ઉધરાણી=માનતા પેસા
અખૂટ=(અ+ખૂટ)=	ઉડાઉપણુ=અળ ઉપ-	લેવા આપવા તે
ધણોજ	રાત ખરચવુ તે	ચિદીઆ કરે=ખીજવાય
ખોટ=ત ગી, ત યાસ	જહાપનાહ=ફનિમાનું	ગુસ્સે થાય
ધશ્વરને માર્ગે=દાનમા	ગ્લાણુ કરનાર, પાદશાહ	કોરટ=છન્સાફ કરવાની
સખત શબ્દ=કઠોર	વિચિત્ર=અવાધ જેવો,	કચેરી
વચન	તરેહવાર	ચેનખાણ=મોજ શોખ
મખન=પ્રુશ	ખુલાસો=અમાધાન	મિથ્યાભિમાન=ખોટો
દાદ=ધન્સાફની માગણી	જમા ઉપાર=આવક	ડાળ, ખોટી મમરરી
		ખરચાળ=ઉડાવ

૧૪] ચોથી ચોપડીનો 'ડિક્શન શિક્ષક' ચાર આના.

પરતત્ર=પારકાને તાબે	આવડ=આવડત	ભૂજ=ધોડ
વાહવાહ=વખાણુ	ત્રેવડ=ગોડવણુ, વેતરણુ	દેવાદાગ=દેવદાર
વળતો=ખીજો	વર્ગ=જાત	ચેપ=અસગ, લાગણી
જપત=કબજ, સગદાર	ચાણુદાર=ચાણુનો	૫૬
હરાજ કરી લઈ જાયને	અમલદાર, ફોજદાર	બડવો=જનોધને લગતી
દયામણી=દયા ઉપજો-એવા	વહીવટદાર=વહીવટ કરનાર, મામલતદાર	કિયાનો એક ચાથ, બટુક, (એક છોડરો દોડ છે અને મામે તેને પાઠો ધેર પકડી લાવે છે)
ગુલામ=વેચાણુ લીધેલો ચાકર	ચૂચના=અગમચેની, ચેતવણી	વિધિ=ક્રિયા
હાથ પહોચતો હોય=પૈસાની સીલક હોય	રહવાસ=મેળાપ, સમાગમ	દેરસામે=દેવની સાક્ષીએ
પ્રસંગે=અવસરે	પાઠશાળા=કોલેજ	પહેગમણી=કપાનો
પેટે પાટા બાધી=ગરિબાઈથી ગુજ્જાન ચલાવી, ભૂખ તરસ વેડી	કુટુંબ પ્રીતિ=કુટુંબના માણુઅપગ જેવો ભાવ	બાપ વરને તથા તેના સગાઓને જે રકમ આપે છે તે
પાઠ-૧૭	હોય તેવો ભાવ	પરપર=એકબીજાનો
મમતા=માયા, હેત	રસબેર=મળ સહિત	પ'ણુ=છોડરીને દરદારીના માટે આપવાની રકમ
વેડુ=મફત મળુરી	પાદર=આનનાં આપા બહારની જગો	વિભાગ=ભાગના ભાગ
વૈનર=સખત મળુરી	ગોરજ=ભાવના પગથી ઉઠેવી ધૂળ	ચન્ન=હરિ આર
અમરતી=ફોમટ	બદર માર્ગે=જળ માર્ગે	ધર્મોપદેશ=(ધર્મ + ઉપદેશ)=ધર્મનો બોલ
ધડો=દાખલો	જમીનમાર્ગે=જળમાર્ગે	
ધર્મિય=ધર્મ પ્રમાણે ચાલનાર	સડકને રમ્તે	
ગરાસણી=ગગમીઆની માયડી, રજપુતાણી	વેતરણુ=તોડ, નિકાલ, ગોડવણુ	

પાચમી ચોપડીનો 'લિક્કેશન શિક્ષક' ચાર આના [૧૫

મડળ=ટોળુ	અનુમાન=આશરે શુમારે	મહાતલ, રસાતલ,
પૂર્વે=પહેલા	સાહી=પકડી, ઝાલી	તલાતલ, પાતાલ)
ડાળીદાસ=ભોજ રાજ	સહિત=સાથે	પરવરે=ભય
ના વખતમા પ્રખ્યાત	વિમાન=દેવની પાલખી	દેપ=કીનો, અદેખાઈ, વેર
કવિ થઈ ગયો છે,	આભ=આકાશ	પ્રાન્=પુછકુ
પાક ૧૯	ત્રાસ=શીક, ભય	પલગ=શેષનાગ, સાપ
કવિતાના અર્થ	ત્રાસ પમાડે=ખીવડાવે	વરણુ=પાણીનો દેવ
કશ્યપ=મરિચી, પ્રજા-	નીરખતા=જોતા	અધોર=હીચે
પતિના પુત્ર	દિગપાળ=દિશાનુ રક્ષણુ	નીર=પાણી
કુમાર=બાળ	કરનાર દેવો(એ દસ છે)	કરના
દિરખાણ્ય, હિરણ્યકશ્યપ	ડાલે=હાલે, ધૂળે	નાથ=ધણી
=પૂર્વ જન્મે એઓ	ભોગ=પૃથ્વી	અસુર=રાક્ષસ
વિજ્ઞુ પરમાત્માના	ખળભળે=ટળવળે, ઉથલ	ભોગ=અભિદાન
જય અને વિજય	પાથલ થાય	અમર=દેવતા મરે
નામના એ પોળીઆ	ખડ=પૃથ્વી	નહિ તે
હતા ઋષિ સનકાદિક	મહી=પૃથ્વી	આથડે=ઘડે, વઢે
ના આપથી એઓ	મેલે=મૂકે, છોડે	સબળો=જોરાવર
રાક્ષસ થઈને કશ્યપની	માન=મોટાઈ, ગુમાન	કોધ=ગુસ્સો, રીસ
સ્ત્રી દિલીને પેટ	દાનવ=રાક્ષસ	જગન=યજ્ઞ, હોમ
જન્મ્યા હતા	પૌઠા=મોટા	પ્રમોધ=(પ્રે=ઉત્ક્રાંત)
અળવંત=જોરાવર	ચરચરે=કપે	બોધ)ઉલટી શિખામણુ
નીરધાર=નક્કી, ખચીત	પાતાળ=પૃથ્વી નીચેનો	અદાવત=વેગ, દુરમનાવટ
પીડે=કુખ દે	ભાગ (એ સાત છે)	ઈંદ્ર=સ્વર્ગનો રાજા
આગણે=આરણ્ય	અતથ, વિતલ, સુતલ	

સુર=દેવ	ત્રિલોક=ત્રણલોક(સ્વર્ગ	દુર્ભૈતિ=નકારી
શું=સાથે	મૃત્યુ, પાતાળ)	વાધીઆ=વધ્યા
જીવન=પૃથ્વી	વિશ્વ=બ્રહ્મા	પુષ્ટ=જોરાવર
મદા=આકાશના કૂલના	બાધુ=બધુ, આખુ	અચલ=પર્વત ખસે
ધાટનું ભારે પત્થરનું	દત=દાત, દત્તચળ	નહિ તે
હથિયાર	સહાય=પકડે ગ્રાલે	ચોખુટ=ચારે દિશા
ઝહી=પકડી, ગ્રાલી	વારી=અટકાવી રાફી	જીભશુ=જીભ વડે
ઘોડજીવન=સાત પાતાળ	કીડા=વિલાસ, મોજ	વિખે=વિષે, મા
ને સાત સ્વર્ગ	લાતોલાત=લાતબાજી	અળવે=પુષ્કળ, ધણું
કાપવાન=ચુસ્સાવાળો,	મેળાવે=મેળવે, કરે	પરહરીને=છોડી દઇને
કોધી	મેળા=એકઠા	પડે=પોતે
કુમેર=ભડારના દેવ	ઉશ્ટે=અઢે	આચરે=કરે, ચાલે
ત્રાહે ત્રાહે=તોબા કરે	ઉતપાત=તોફાન	

કવિતાની સમજાવતી.

કશ્યપમુનિને ધેર તે (જમ વિજમ) દુષ્ટ રૂપે છોકરા થઇને જન્મ્યા, તેઓ બહુ જોરાવર હતા (૧) આશરે એક વર્ષના થયા એટલામા તો બારણે આવી (લોકને) દુ ખ દે છે (ટક) અને આકાશમાથી દેવોની પાલખીને સુરજ સાથે પકડી લાવે (ટક) તેઓ વાદળને બળગે અને તારાઓને ખીવડાવે (ટક) ચંદ્રમાને હાથમા રાખે અને આકાશમા ફરે (ટક) (૩) તેમને જોતા દિશાના દેવો કાપે અને તેઓ પર્વતના શિખરો પહો પાડે. (ટક) પૃથ્વી ઉપર તેઓનો ભાર લાગતો તેથી નવે ખડ કપી ઉડતા (ટક) (૪) નાનગણુમા તેમનું જોર એવું હતું કે પૃથ્વી પહો પોતાની મોટાઇ મુકી દેતી, (ટક) તે રાક્ષસ હવે મોટા થાય ત્યારે આખી સૃષ્ટિ ધ્રુજવા લાગી (૬) રાક્ષસો પાતાળમા

નય અને દેવ વધારે (ટેક) સાપનુ પુછકુ તાણે અને સુતેલા શેષ-
નાગને જગાડે, (ટેક) (૬) પાણી ઉચુ ઉડાડીને પાણીના દેવ સાથે
લડવાનુ કરે, (ટેક) (અવી રીતે) વરણ પાસે તે રાક્ષસો અગિદાન
માગે. (ટેક) (૭) દેવોની સાથે લડે અને તેમના પર ધણો ગુસ્સો
કરે, (ટેક) યનમા (દેવોની પેઠે) હિસ્સો માગે અને બીજાને એમ
કરવાનો ઉલટો બોધ કરે (ટેક) (૮) દેવોની સાથે વેગ રાખે, અને
ઈંદ્રની સાથે પશુ દુશ્મનાવટ કરે, (ટેક) ગદા પકડીને આખા બ્રહ્માડને
ચારે તરફ ફેરવે. (ટેક) (૯) કુબેરની સાથે ગુસ્સે થઈને તેમની પાસે
રોકડા રત્નો માગે, (અવી રીતે) આખી દુનિયાને હેરાન કાઢી તેથી
ત્રણે ભુવન (સ્વર્ગ, મૃત્યુ અને પાતાળ)ના લોક તોખા તોખા પોઠારે
(ટેક) [૧૦] દિશાના દેવોના હાથીઓના દત્તચળ પકડીને તાણે [ટેક]
ને તેમની સુઢ પકડીને ફેરવે પશુ તેમને કાઈ અટકાવી શકે નહિ,
[ટેક] [૧૧] દરીઆમા જઈને વિલ્વાપ કરે અને લાતાલાતી રમે [ટેક]
[૧૨]એ નકારી ભુદ્ધિવાળા અને ધણા પાપી રાક્ષસો ઋષિઓ સાથે
દુશ્મનાઈ કરે, [ટેક] જ્યારે તેઓ મોટાને જળરા થયા ત્યારે બ્રહ્માડ
(આઠાશ) સુધી ઉચા વધ્યા, [ટેક] [૧૩] મોટા પર્વત ઉચા કરીને
ચારે દિશાએ ફેરવે (ટેક) અને જેમ ઝાડને ઉટ વળગે તેમ આકા-
શને જીલથી ચાટે, (ટેક) (૧૪) તેઓ મનમા જરા બીડ રાખે નહિ
અને પોતે પોતાના ધણા વખાણુ [આપવડાઈ] કરે, (ટેક) આમ
ધર્મના રત્ના છોડી દઈને તેઓ પોતે પાપને રસ્તે ચાલે, (ટેક) [૧૫]

પાઠ ૨૦
ધાટ=પશ્ચિમ ધાટ,
સલાદ્રિ

ગુફા=પહાડની પોલાણ,	ઢેવને રહેવાનુ ઠેકા-
પહાડની બકાલ	છુ, દહેર
દેવાલય=(દેવ+આલય)	ચિતા=એહ

૧૮] પહેલી ચોપડીનો “ડિક્શન શિક્ષક” અઢી આના

શિષ્યકામ=કાતરકામ	સુરજનુ ઉગવુ તે	શાખા=કાટો
પાવડીપટે=પાધડીની પટે	દોષ=અવગુણ	મદી=ઓ વરસનો કાળ,
લાળો ને સાડો	ભિક્ષાપાત્ર=ભિક્ષાનુ	સૈકો
ચૈત્ય=પર્વતના કોરેણુ	વામણ	આખાદ=સુખી
બૌદ્ધ લોકનુ દહેર	શક=શક પડનીખાખત,	પાઠ ૨૨.
પટ=પહોળાઈ	નહિ સમજાવેલી વાત	મ પ્રદાય=પથ
દાગળ=ધાતુગર્ભ, પુગનુ	પાઠ ૨૧.	રાણુ=ધાર કાઢવાનુ
કેનાણુ	નહે=નદીમાથી દૂર	ઓગર
ત્તલ=ચાલલો	પાણી લઈ જવા માટે	કાવ્યકળા=કવિતાના
વિહાર=મઠ, બૌદ્ધ સાધુને	ખોદેલી ખાઈ	ખૂખી અને પુરકિતઓ
રહેવાની જગા	મોલ=તૂલ	સમાગમ=મેળાપ,
ભિક્ષુક=ભીખ માગી	હિંદુશાસ્ત્ર=આર્ય ધર્મ	મુલાકાત
ગુજરાત ચલાવનાર	પુનઃ	ભાર=એક જાતના ખા-
ક્ષણુલગુ=પક્ષકેમાનાશ	સગવડો=જોગવાઈ	લણ, ખરા ખોટા
થાય એવુ	ઝૂકી=લચી	વખાણુકરનાર, ખારોટ
વૃત્તિ=વલણ, ઇચ્છા	બળદેવ=ત્રી કૃષ્ણના	ચારણુ=રાજનાઆશીત
નિર્વાણુ=શાંતિ, મુક્તિ,	મોટા ભાઈ	વર્ગમાની એક જાત
મોક્ષ	રસાળ=(રસ+આળ)=	(એના ધધો રાજના
કલ્પનામા=આખ મીચી	ફળદ્રુપ	વખાણુ કરવા, રાજની
ને, મનની નજરઆગળ	કપનિ=વિલાયતનુ એક	આગળ નાચવુ ગાવુ”
નચયાં=સાધુએ રાજ	વેપારી મડળ,	વગેરે ખેલ કરવાનોછે)
શુ કરવુ તે	(એના હાથના આ	દતકયા=ખોદેથી ચાલતા
ચો:૧=(સૂ+કે.ય) =	દેશની સત્તા સને	ખરી ખોટી વાત
	૧૮૫૮ સુધી હતી)	

બીજી ચોપડીનો “ડિક્શન શિક્ષક” ત્રણ આના [૧૬

કદર=ચુજ, જાણ	દોરુ=ખેચુ	ઉચાપતકરતુ=ઓળવતું
હિતેચ્છુ=(હિત+ઈચ્છુ)	શોખ=ચાહના, પ્રેમ	તે, ઉપાડી જતુ તે
ભલુ કરનાર	જમાનો=જુગ, ડાળ	ખોટ=ખાધ
સોસાયટી=મડળ	પાઠ રડ	સીવડ=રોડડ નાણું
હેતુ=મતલબ, ધારણા	ધાર્મિક=ધર્મપર આસ્થા	પાઠ રડ.
સ મ ધ=પરિચય	વાળો	કવિતાના અર્થ
કરેલ=ડાહી	નિરાધાર=આધાર વગ-	કાબ્યા=ગમ્યો, પસદ
વેનચરિત્ર=વેન રાજની	રતો વસીલા વગરનો	પડ્યો
હકીકતનુ પુસ્તક	મરફી=ધણા માણસ	મેહ=વરસાદ
વનોચ્છુવર સોસાયટી=	મરી જાય એવો રોગ	દેવતા=દેવ
ચાલતી દેરી ગુજગતી	કાઠેરા, પ્લેગ વગેરે	વીજ=વીજળી
ભાષા સબધી મડળી	પળે=સપાટો	આયુ=ગુજરાતની ઉત-
પદ્ધતિ=ધારણ, રીત	ગુમાસ્તાગીગી=ઉધરાણી	રમા પર્વત છે
પ્રમુખપણુ=અધ્યક્ષપણુ	ને નામાનુ કામ	ગિરિરાજ=પર્વતનો
ઉપરીપણુ	વાકેફ=માહીતગાર	રાજ, મોટો પર્વત
ઋતુવર્ણન=એ નામનુ	જાણીતો	તિથિ=દહાડો, દિવસ
કાવ્ય	કુરસદ=નવરાશ	ટાણે=વખતે
કાવ્ય=કવિતાનુ પુસ્તક	વિશ્વાસધાતી=ભરોસો	ધટ=કાસાની વગાડવા-
માનવતો=આખરવાળો	તોડનાર	ની ધડિયાળ
ખિતામ=ઈલકાબ,	સ પૂર્ણ=(સ+પૂર્ણ)	દીપે=શોભે
ઉપનામ	પુરેપુરો	આખ ફાડી=ખાન દર્ધ
સી આઈ ઈ=હિંદના	અત્યત=(અતિ+અત)	કુકી=નખી, ધચી
રાજ્યનો દોસ્ત	=ધણીજ	
વર્ણસન=વરસનો પથાર		

૨૦] ત્રીજી ચોપડીનો “ડિક્ટેશન શિક્ષક” ત્રણ આના

ઝુંડ=જથો, ટોણુ	વાવ=પીવાના પાણીને	પાસ=પાસે
સ્વાદુ=સ્વાદવાળો	માટે ખોદેલા કુવામા	વે ત=વાર
મિષ્ટ=મીઠો	ઉતરવાના પગથીઆ	ભુકિત=તદખીર
વસે=રહે	મૂક્યા હોય તેવો કુવો	જણાવે=દેખાડે
ઝરે=વહે, નીકળે	ઓપે=શોભે, સારોદેખાય	ધુણી=તાપણી
ઝરણા=ઝરણુ, વહેળા	વડા=મોટા	ટેવો=અનુભવો, માને
શીળો=ઠંડો, ટાઢો	દેવળ=દહેર	ગયાન=દેડાણુ, જગા
સુગંધી=સારી વાસ,	દેવ=પરમેશ્વરના અશની	ખ્યાત=પ્રખ્યાત, જા-
ખુશબો	મૂર્તિ	ણીતી, નામીચી
વહે=ભય, ચાલે	બગલા=વાડી વચ્ચે	દેરી=માતા
ફૂંટી=ખીલી	બાધેલુ ઘર	અર્બુદા=આબુદેવી
ફૂલવાડી=જે વાડીમા	પ્રસેવો=પરસેવો, પસીનો	કથા=વાતહકીકત, ખીના
ફૂલ થાય તે વાડી	પગ=આધેના, ફરના	ભેગ=લાયક

કવિતાની સમજૂતી

જેમ આકાશમા વરસાદ ચઢી આવ્યો હોય તેમ (આશુ પર્વત) આધેથી જોતા મનને ધણો સારો લાગ્યો, તે પગના કુડમાનો અગ્નિ વીજળી જેવો દેખાય છે (કુડમાનો અગ્નિ તે જાણે ચઢેલા વરસાદમા વીજળીને અમકારો થાય તેવો દેખાય છે) એવો પર્વતનો રાજા (પર્વતમા શ્રેષ્ઠ) આશુ આજે જોયો (૧) ગોબીતી પુનમની સાંજને વખતે જાણે સૂર્ય અને ચંદ્ર બે ઘટ બન્યા હોયની ! કેાંઈ ઢહે કેવો દેવના હાથી જેવો (આશુ પર્વત) શોભી રહ્યો છે ! (૮૬) કદાચ તમે ઉપર જાહે નિહાળીને (ધારીને) જુઓ તો જણાશે કે ઝાડના જથાની ધણી ઝાડીઓ નથી રહી છે, અને ત્યાં સ્વાદિષ્ટ મીઠો મેવો

ચોથા ધોરણનો “સુખગણિત શિક્ષક” ચાર આના [૨૧]

જોધ્ધા તેટલો મળે છે, (ટક) ત્યાં વાઘ, વાઘરા, સિંહ અને હરણો રહે છે અને ચોકખા પાણીના ઝરણો હમેશા વહે છે, ને ઠંડો અને સુગંધીદાર પવન વાય છે (ટક) ત્યાં સારા (પુશ્યબોદાર) ફૂલોની ફૂલવાડી ખીલી રહી છે, તેમજ ત્યાં આગળ કુવા, વાવ ને કુડ ધણી શોભે છે, મોઠા દહેરાઓમાં દેવોનો વાસ છે (ટક) ત્યાં બગલા બધાયા છે ને બળરો થયા છે વેપારીઓ સારો (ધણો) વેપાર કરે છે તેથી માલ લેનારને જેવો માલ લેવો હોય તેવો ત્યાં મળે છે (ટક) ત્યાં તેર ગાઉના ઘેરાવાના તળાવમાં ફરતા અગિઆર મામના લોકો પીવાને પાણી લેવા આવે છે, ને જ્યાં જેઠ મહીનામાં પશુ પરસેવો દેખાતો (થતો) નથી (કારણ કે પર્વતપર ધણી ઠંડક રહે છે) (ટક) અષાઠ મહીનામાં છેટેના વાદળા પાસે આવે છે અને જતા વારજ જેવાની ખુબી બતાવે છે, તે વખતે તમે વાદળાને ધુણીતો ધુમાડોજ ધારો (સમજો) (ટક) જેમાં જૈનના અને હિંદુના જીના દેવસ્થાનો છે, અને તેમાં પ્રખ્યાત અર્જુન માતા છે, આ બધી વાત જાણવા લાયક અને કામની હોવાથી કહી છે, આ સારા જદ દલપતરામ કવિએ બતાવ્યા છે.

પાઠ ૨૫.	વવા માટે છીકુ પાડી	હારે=સાથે
અડવો=મેવકુદ	વચમાં બે પાખીઆ	જુકાની=માથેથી દાઢી
તોલ=અરાખર	વાળુ દાટેલુ લાકડું	નીચે લપ્પ બાંધેલો
સુખડુ=ગોળપાપડી	કુપા=કુલ્લા, ચામડાના	લુગડાનો કકડો
વળાવવા=વિદાયકરવા	કુડા	તીર=ખાણ
વાસોરહેજે=સુકામકરજે	સાવકાર=ચાહુકાર	કામડું=બસુપ
ખોડી ખાડ=ખેતરની	ધેર=છોડથી ખૂબ ઢાકાઈ	સેરે=છે
વાડમાંથી જવા આ	રહેલી જગા	હોકારા=સુમારા

૨૨] પાંચમી ચોપડીનો “ડિક્શન શિક્ષક” ચાર આના

સે=છે	ભરત, અમાને દયા-	તોતલી=નોતડી મોખડી
ધોલ=થપ્પડ	વનાર	પુત=છોડો
અપાટ=જૂઝ	બાળચેટા=બાળકની	મલિન=મેલુ
પતીજ=ભરોસો	રમત ગમત	લેખીએ=ગણીએ
પરખાવો=તપાસાવો	તાપસી=તપશ્ચર્યા કર-	આશ્રમ=મઠ તપોવન
પરીક્ષા કરાવો	નાગ સ્ત્રી	આકૃતિ=નાટ, ચહેરા
આદ=પાર, હદ	તપોવન=તપ કરવાનું	ચેષ્ટા=રમત ગમત
વ્યસની=વ્યસનવાળો	જ ગણ, ઋષિ આશ્રમ	આશ્રમ-આન=તપશ્ચી-
ગજેરી, અશ્રીણી,	કાળજી=અતઃ મન	ઓનું ગહેકાણું
દાર્ડીઓ વગેરે	અહ=હિંદુ	મુનિકુમાર=ઋષિ પુત્ર
આળ=તહોમત, બટો,	ચક્રવર્તી=જેની આજી	ધર્મદારા=ધર્મ પ્રમાણે
પાપનો ધડો કૂટવો=	નાના મોટા ધણા	પરણેલી સ્ત્રી, લગ્નના
છુપુ ગહેલુ પાપનું	રાજ્યો પર વર્તોની	સબ ધર્મીનેડાએકીસ્ત્રી
ભહેર થવું	હોય એવું	દારા=સ્ત્રી
ગોઠાઈનો સગો નહિ=	લક્ષણ=ચુલુ	ત્યાગ કર્યો=તણ દીધો
પટથી કાઢી પાર પડતું	સતાવતો=પજવતો	પુણ્ણપરજી=તપાસ
નથી	દીસતી=જેખાતી	શકુત=પક્ષી, મોર
ઠાડો=જડતી, તપાસ	દતકળી=ઝિગતા દાત	શકુતલાવી=(શકુતલા
અજઘાતા=પોપણું કર-	વણુ=વગર, વિના	+આવી) શકુતલા
નાર	નિમિત્ત=સળબ, કારણ	આની અથવા શકુત
ખાંડ ૨૬.	ઠાલીકાલી=કાનને પ્રિય	એટલે મોર લાવી
સર્વદમન=રાજ દુષ્ટ ત	લાગે એવી	માથેલો=(મા+થેલો)મા
અને શકુન્તલાનો પુત્ર	બોલી=લાપા, બોલ	ઉપરના પ્યારથી ગાડો
		થએલો હોય એવું

તરગુમો=એક લાખમા	મયી=મહેનતડરી	આન દ ભયી શબ્દો=પુ-
શી બીજી લાખમા	ધરાદો=વિચાર	શાક્ષીના પોકાર
સમગ્રજી પાડની તે	ખડ=રેમા ધણી દેશો	પહેા ફાટવો=મુગ્ધ ઉગ
વગર કાગણે હાથવાથી	આવેવા હોય તે (રે	તા પહેલા અજવાળુ
જગ જરા દાતની ક-	મકે એશિયાખડ)	પડવુ તે
ળાઓ દેખાય છે, અને	સ્પેન=યુરોપ ખડની	કનડગત=હેગનગતિ
સમગ્રજ નહિ એવી	પશ્ચિમમા દેશ છે	યુ બન=મોક્ષી, બચ્ચી
બોખડી અન કાલી	ટાપુ=મેટ	મ્વાર્થ=અવ=પોતાનો
કાલી બોલી બોલેછે	શુદ્ધ=ખરોખર, ખરેખરી	અર્થ=જ્ઞાણ) પોતાનો
બોલે ચઢીને (બોળા-	પવન પડેલો હતો=પવન	લાલ.
મા) બેસવાને આતુર	બધ હતો	ખાતર=માટે
એવા છોકરાને જે	આલ=આકાશ, ગગન	પાઠ ૨૮
માણુસ બોળામા લે	અધીગ=ધીરજ વગરના	સત્યવાદી=(સત્ય+વાદ
અને તે છોકરાના	ફાસલાવી=પટાવી	+ધ) સાચુ બોલવા
શરીરે વળગેલી ધૂળ	ધમકારી=ધમકી આપી	વાળો
થી જેતુ શરીર મેલુ	કટાળ્યા=કાચર થયા	યજ=હોમ
થાય તેને નસીબવાન	અગડ્ય=(અ+ગડ્ય,	દક્ષિણા=ચુર કે આલ-
સમજવો.	ચઇ શકે નહિ એવુ	જુને જમણે હાથે
	સ્પષ્ટ=ખુલ્લા	દાનમા અપાતી રકમ
	જમીનના પક્ષી=જમીન	કસોટી=પરીક્ષા, તપાસ
	પર રહેનાર પક્ષી	તેજ ક્ષણે=તરતજ
	આશા=ભરોસો, વિશ્વાસ	માર્ગ=રસ્તો, વાઢ
	આખન મી ચતા=જીવી	સર્વસ્વ=બધુ, સધળું
	ન જતા	

પાઠ ૨૭.

શિક્ષણ=કેળવણી

વહાણુવડી=વહાણુચક્ષા

વનાર

૨૪] પહેલી ચોપડીનો “મુખગણિત શિક્ષક” ૧૥૫ આના

મુદત=મહેતલ, વખત મુડુ=લાસ, મરેલુ	પ્રાણી	ચાણોદ=ડોભાષ પાસે
વેરેલ=વેરેલે	જાણી	નર્મદા ડે જે જાત્રાનું
સ્થાનક=ઠેકાણુ જગા	જાળામાથી=દરમાથી	ઠેકાણુ
અયોઅ=(અ+યોઅ)=	અનાથ=(અ+નાથ)=	સામે વહેણે=વહેતા
લાયક નહિ	ધણીવગરની	પાણીનીસામે, ઉપલાણુ
કેટકવન=કાટાવાળુ	નિરાધાર	પનાઈ=ચપટા તળીઆ
જગલ	મસાણુ=મુડદા દાટવા	ની નાની હોડી
સુવાળી=કુખ સહન ન	ખાળવ ની જગા	ખાકું=મુજ, ખલાથી
કરી શકે એવી	દેવુ=દેણુ, કરજ	કાણી સુધીનો હાથ
ક્ષત્રિયાણુ=(ક્ષત્રિય+	ફલ પાથરેલી જગાએ	ફેફસા=ધાસની ધમણો
આણી) ક્ષત્રિયની	ચાલવાને બીલકુલ લા	આદિત્યેશ્વર=સુર્યે સ્થા-
ઐરી	લાયક નહિ એવી જે	પેલા મહાદેવ
ખેલ=વચન, કોલ	કામળ અને રૂપાળી	જાજરા=થોડા ઉડા
આગ્રહ=મમત	સ્ત્રી તે જેની અદઃ	રાજપીપળા=એ રવા-
નિંદી=વગોવી	ધણુજ કાટા છે એવા	કાઠા એજ-સીમા
અર્ધીકાયા=અર્ધી મના	વનમા ધણીની પછ-	સ સ્થાન છે
મુલ=કીમત	વાડે ચાલવા લાગી	કાળભૈરવ=શિવનુ ભયં-
સ્તમ્ભ થયુ=ડરી જતુ	પાઠ રદ	કર રૂપ
પાલવ=છેડા	સૂરપાણુનો ધોધ=માક	હરણુ ફાળ=હરણુના
ચડાળ=લગીઓ, નીચ	ડીધાટ મોખડીધાટ	કુદકા જેટલુ પહોળું
કામ કરનાર	જળધોધ=જેસથી પા-	ધેર=મધુર
આચકો ખાય છે=ખચ-	ણીનો પડતો મોટો	વારિ=જળ, પાણી
કાય છે	પહોળો ધોધવો	દાળ ઉતાર=દાળપડતી

બીજા ધોરણનો “મુખગણિત શિક્ષક” નો આના [૨૫

પાત્ર=નદીને વહેવાનો
માર્ગ

=ધોળા પરપોટા

ભાસ=દેખાવ

અનત=(અન+અત)=

છેડા વગરની, પાર

વિનાનો, ઘણાજ

પરક માવાસી=મ્રદલિણી
કગનાર

સદાવૃત=(સદા+વૃત)=

ગરીબ મુસાફરોને ધ

મોંઘા સીધું આપવું તે

પાઠ ૩૦

કવિતાના અર્થ

સપુત=(સ+પુત)સારો

છોકરો

તેહ=તે

સીમ્રા મારગ=મ્રમાણિક-
પણું

અધર્મ=(અ+ધર્મ) પાપ

ટાળે=દૂર કરે, ચટાડે

સ્વજન=(સ્વ+જન) પો-

તાના માણસ, સગા

વહાલા નોકરચાકર વગેરે

દીન=ગરીબ

દુ ખડા=દુ ખ, આફત

અરચીઆ=લગ્યા

દામ=પૈસા

પરમારથ=(પરમ+અર-

થ)=પારકાનું બહુ

જોડે=મેળવે

ગથ=પૈસો

હરિ=પરમેશ્વર

અર્થ=માટે, વાગ્તે

ચાડી=ચુગલી

નવ=નહિ

અપયશ=(અપ+યશ=

અપકીર્તિ, ગેરઆખર

અવનિ=પૃથ્વી

અવતાર=જી દમી

સમશ્યા=ઉખાણા, કાચ-

ડા, ઉત્તર મેળવવાને

સ કેતવાળી લાપામા

કહેવું તે

જોરી=સી

જોખ=ઝૂંખો, માળનો

આગળનોવધારેલો ભાગ

તળે=નીચે

નદીકરે=નદીના

નીરે=પાણી ઉપર

નદી કેરે નીરે=નદીના

પાણી ઉપર નદીનું

પાણી તેની ઉપર

તીરે=કાઠે

ચોથ સવાચો=ચોથા

ભાગનું સવાગણુ, રૂ૬

કચરે=કાદવમા

અડીયા=પહોળા, મરી

સેવાલ=શીલ ગયા

કામની=સ્ત્રી

જાત=સીલક

ચ પક વન=ચ પાના ઝાડ

ધણા હોય એવું જ ગલ

તમમાચી=તમારામાચી

મેય=મેઉ

ગણુ=ગણતરી કર

સ દેહ=વહેમ, શક

શાસ્ત્ર=અણિત શાસ્ત્ર

સાક્ષી=સાબિતી

દે=આપે

સાચ=સાચી

૨૬] ત્રીજા ધોરણનો “મુખગણિત શિક્ષક” અટી આના

વિતાની સમજૂતી.

જે પ્રમાણિતપણે ચાલે, તે સારો છોકરો કહેવાય જે પાપને દૂર કરે તે સારો છોકરો કહેવાય, જે પોતાના સ્વગાનહાવાને સુખ આપે છે તે સારો છોકરો કહેવાય, જે ગરીબોનાં દુ ખો મટાડે તે સારો છોકરો કહેવાય, વળી જેણે પન્નેશ્વરને હેતરી ભાન્યા તેનું નામજ સારો છોકરો છે શામળ કવિ કહે છે કે જેણે પારડાના ભાગને માટે પૈસા વાપર્યા હોય તેજ સારો માણસ કહેવાય (૧) જે વેપારથી પૈસા મેળવે તેજ સારો છોકરો કહેવાય જે પ્રભુને નામે દાન કરતો હોય તેજ સારો છોકરો કહેવાય, જે ગેરઆખડથી ખીતો હોય તેજ સારો છોકરો કહેવાય, જેના માં વણાજ સાગ ગુણો માત્રમ પડે તેજ સારો છોકરાને સ્વર્ગમાં સુખ છે, શામળ કવિ કહે છે કે આ દુનિયામાં તે માણસની (જેને સપુત છોકરો હોય તેની અથવા સપુતની) ૭૬-ગીને ધન્ય છે મતલબ કે તેજ ખરેખરો જીવતો છે

ગણિત સમસ્યા છપા.

નીચે નદીનું પાણી તેની ઉપર આવેલા ઝરખામાં એક સ્ત્રી મેઠી હતી, તેના મોતીના હાર તૂટી ગયો અને તે નદીના કાઠાપર જઈ પડ્યો જરા વારમાં અર્ધાં મોતી પાણીમાં જઈને પડ્યા, બધા મોતીનો રૂદ્ધ ભાગ અર્ધો કાઢવ અર્ધો કચરો એવામાં જઈને પડ્યા, વળી છઠ્ઠા ભાગના મોતી લીલમાં ગળડો ગળડીને ગયા, અને તે સ્ત્રીના હાથમાં બે મોતી રહ્યા ત્યારે કહો કે મોતી કેટલા હતા? જવાબ- સીલકમાં છન્નુ મોતી હતા, તેના ચોથા ભાગનું સવાયું કરીએ એટલે ૩૦ અને છઠ્ઠે ભાગે એટલે ૧૬, અને હાથમાં બે મળી ૪૮, પ્રથમના અર્ધાં એટલે ૪૮ જળમાં ગયા તે મળી કુલ મોતી ૯૬

ચોથી ચોપડીનો “ડિક્ટેશન ગિણક” ચાર આના રિઝ

પહીના બે ટોળા આઠાશમા ઉઝતા ઉઝતા ચપાના વનમા માન્યા, તે માને (એક ખીજને) ચારા ગન્યા (બે ટોળામાથી) એક ગણુ બોલ્યું કે તમાર માથી એક (અમાગમા) આવો, તો આપણે બને ટોળા (ટોળાના ખીજો) સગખા થઈએ નેથી બપાના મનને માગ લાગો ત્યાં ખીજુ ટોળુ બોલ્યું કે ને તમે અમને એક પક્ષી આપો તો અમે તમારાગી બમણા થઈએ ત્યાં અમે પૃછીએ છીએ કે એ બને ટોળામા પક્ષી કેટલા હતા તે ગણીને કહો જવાબ— એમા વહેમ રો છે ? શાસ્ત્ર (ગણીતજ) સાચી સામિતી દે છે જ બધા મગીને ૧૨ પતી હતા એકમા સાત અને ખીજમા પાચ (પહેલુ બોલુ તેમા પાચ અને ખીજુ બોલ્યું તેમા આત)

પા ૩૩૧	મૃગલો=હરણ	અમુગ=નૈય
નકમૃગ=સોનાનોહરણ	નિર્ભય=(નિર+ભય)=	વેપે=૩પથી
પચવટી=પાચ વડનો	ધાત્તી વગગના	કારમી=પિડગળ, મિહા
જયો, દડકારખ્ય,	ભુટ્ટી=તરેહ	મણી, લયકર
નાશકને સામે ગો-	આર્યપુત્ર=એ શબ્દ ધ-	ચીસ=ગભરાટમા ખૂમ
ફાવરી નદીને કાંઠે	છીનેબોલાવવામા વ-	પાડની તે
એ સ્થાન છે	પરાતોહતો, આમી રામ	પર્ણકુટી=કુપડી
નેત્ર=આખ	અયોધ્યા=(ગોગરા) સર્પ	ફાળ=ક્રારકેલ
કારે છે=સ તોપ પમાડે છે	નદીને કાંઠે સહેર છે	વલોવાઈ=ઉથલ પા લ
અયોધ્યાક=દૈવી, અદ્ભુત	છક=દિગ્ગ, તાબુખ	ચર્ધ
આ લોક (પૃથ્વી)મા	મૃગચર્મ=હરણનું ચામડું	કહોર=વજ્ર, કડવા
નહિ એવો	જનકી=સીતા	હરિઆળી=લીલોતરી
	આસન=બેઠક	વાળી

૨૮] પાચમા ધોરણનો “બુખગણિત શિક્ષક” ચાર આના

અલખ=અલ, ધ્યાનમા	પાઠ ૩૨	કીમતીપણુ=ઉપયોગી-પણુ
નહિ આવે એવા	ક જુશ=કૃપણુ, બખીલ	મેદ=ચરખી(એ જાડા
પરમાત્મા (એ શબ્દ	દળદર મરિખાઇ	માણુસમા વધારે હોયછે)
જોગી વાપરે છે)	વિદ્યાર્થીના આશીર્વાદ=	કામળપણુ=નાજીડાઇ
જમાવતો=ખોલાવતો	બીખ માગવી તે,	આરામ=વિસામો
ગોઠાવરી=સજ્જાદ્રિ પવ	અસલ વિદ્યાર્થીઓ	સરળતા=સહેલાઇ
તમાથી નીકળી ઉત્તર	લિક્ષા લાવીને ખાતા	સર બણુ=સારી સ ભાળ
સરકાર પ્રાતમા વહી	કીડ મારવી=પતથરપર	ભમર=ભવા
બ ગાળી ઉપસાગરને	પછાડી ઘોવુ	છાજલી=છજી
મળે છે તે (એને	વારસો=વડીલો તરફથી	જતન=રક્ષણુ સ ભાળ
કાઠે નાશક અ બ-	મળેલી પુજી	ડોળો=આખનો ગોળો
ક, રાજમહેદ્રી ને	વધ્યાસધ્યા=વધારાના	વાટો=રસ્તે, રાહ
યાનાન છે)	સ કલ્પ=કંડાવની નિશા-	નસકોરા=નાકના દમ
અતિથિ=લિક્ષા માગવા	ની તરીકે હાથમા	લેવાના એ કાણુ
આવેલા માણુસ	પાણી લઈ જમીનપર	અઘાડ=આકાશ ચોમે-
રાતા થઈ=ઝુલ્સે થઈ	મુકવુ તે	રથી અડ(ઈડા) જેવુ
બ્રમર ચડાવી=ડોળા	કૃપણુ=ક જુસ	જણાય છે તેમા રહે
કાઢી	પાઠ ૩૩	લી તમામ સૃષ્ટિ
વિકરાળ=ખીહામણુ	બનાવટ=રચના ગોઠવણુ	અધેર=ગેરબ્યવસ્થા
ધારણુ કર્યુ =પ્રકારચુ	નાસ્તિક=ધર્મર નથી	ગરજ સારે છે=કામ
ત્ય=ચાર પેડાની ધુમટ	એમ માનનાર	કરે છે
વાળી ગાડી	કર્તા=બનાવનાર, રચનાર	સાખ=સાહેદી, પુરાવો
	અસાધારણુ=અજીજ	

પુરે છે=આપે છે	કિનાસ=દીલગીર	નિશદિન=ગાતદહાડો,
ખમ્મી=તારીર, બલીહારી	બેળા=બેગા	હ મેશા
પાઠ ૩૪.	નિગશ=(સ) નિગ=નહિ	પસરે=ફેલાય
કવિતાના અર્થ.	+આશ=આશા)=આ	મુવાસ=સારી વાસ,
અગજ=પ્રાર્થના, વિનતી	શા વગરનો, નાઉમેદ	આખર
અવિનાશી=(સ) અ=	ગુલ=સારા	અ નગ=મન
નહિ+વિ+નાશ+વ=	કયાસ=ખામી, ખોડ	ઉઝમ=અજવાળુ,
વાળા)=જેનો નાશ	મતિ=ચુદ્ધિ	નિર્મળપણુ
નથી એવા પરમેશ્વર	સમાશ=સમાવેશ, મેળાપ	આધાર=આસરો, ટેકા
દયાળુ=દયાળુ	નિર્મળ=(સ) (નિગ=	હાગ=નિગત, શાંતિ
આશા=આશ, ઇચ્છા	નહિ+મળ=મેલ)=મેલ	કુધારા=ખરામ ડિવાળ
લેશ=જરા	વિનાનો, ચોકખો	નફારી રીતલાત

કવિતાની સમજૂતી

હે પરમેશ્વર વિનતી સાલજો, હે નાશ વગરના પરમેશ્વર તમે અમારી પ્રાર્થના સાલજો, અમે બાળક (ઓછી બુદ્ધિવળા) છીએ, અને આપ તો દયાળુ છો, અમારી એક ઇચ્છા છે હે નાશ વગરના પરમેશ્વર અમારી પ્રાર્થના સાલજો અમે છોકરાઓ તો ધણાંએ ગુનાઓ કરીએ પણ તેથી તમે લગાર પણ દીલગીર થજો નહિ (ટેક) અમે બધા વિદ્યા ભણવાને બેગા થઈએ છીએ તેમા તમે અમને નાઉમેદ કરશો નહિજ (ટેક) અમે બધા સમજીને સારા ગુણુ લઈએ કે જેથી જરા પણ ખામી રહે નહિ, (ટેક) સારા ગુણોની સાથે અમને સારી બુદ્ધિ આપેા કે જેથી કરીને અમે બધામા મળી જઈએ (ટેક) અને રાત દહાડો ચોકખા મનના રહીએ કે જેથી કરીને અમારી સારી આખર ફેલાય,

૩૦] મુખર્ષ ઇલાકાની ભૂગોળની પ્રશ્નોત્તરમાળા ૪૫૫ આના.

(ટક) અમે મોટેથી એવું માગી લઈએ છીએ કે અમારા મનમાં જ્ઞાનનો પ્રકાશ થાય, (ટક) આપની મદદ મળવાથી મનમાં નિરંતર રહે છે (ટક) કોઈપણ વખત અમારામાં જરાપણ નહારી ચાલ રહે નહિ અને સુખ જતુ રહે નહિ (કાયમ રહે) (ટક)

કવિતાન્દા અર્થ	તેરી જાણી ન જડાય	=પાપી+હેદ્દાર=પાપી-એવી
ભાષ=ભડાર	આડા=મર્તિ, ધાટ	ને તાનગ, પરમેશ્વર
ધ્યાનિધિ=ધ્યાનો ભડાર,	જગ-રૈમે	અભય=ભીડ વગરનું
પરમેશ્વર	અકળ=સત્યગી, અધી	અચળ=ચળે નહિ એવું;
અધારણુ=આધાર તમ-	નિરૂપતા=અગમ્ય,	કાયમ
ગના, નિગધાર	મુજવાણુ	યાચુ=માણુ, જાચુ
શરણુ=આધાર	ટાળી=મટાડી, ફૂંડરી	વાગ વાગ=વારે વડીએ
અશરણુ શરણુ=આધાર	વીખ=ઝેર	તારી=ઉઠારી, બચાવી,
વગનાનો આધાર	વાગ=અટકાવ	પાર=છેડા
વાર=મદદ	આનુ=નામ, નિમિત્ત	લહુ=મેળવું
લીલા=ખુબી, ગોલા	પત=ટેક	નિમ્તાગ=વિશાળપણ,
અકળ=સમજાય નહિ	પતિતોદ્ધાર=(સ)(પતિત	આત્માનુ મોટાપણુ
		પદ=પદવી

હે ઇલાકા ભડાર (પરમેશ્વર) તુ મારો આધાર છે મને તારો એકલાનોજ આશરો છે તારે સારું નામ નિગધારનો આધાર છે મારે તુ મને મદદ કર (ટક) હું જ્યાં જોઉં છું ત્યાં તારી ધણીજ ખુબી જણાય છે અને તારી શક્તિ ને રૂપ સમજી શકાય નહિ એવા છે [ટક] આ દુનિયાના માણસોનું હેતુ રૂપને લીધે, રૂપને લીધે કે પેસાના લોભને લીધે છે (ટક) તુ સઘળી ગભરામણુ મટાડી દબને

ગુજરાતની સાંઠ ભૂગોળની પ્રશ્નોત્તરમાળા ત્રણ આના [૩૧

ઝેર રૂપી વિષયો (શબ્દ, સ્પર્શ, રૂપ, રસ, અને ગંધ)થી દૂર રાખવું (ટેક) હે પાપીઓને તાગનાં ધણી તુ હેતથી તારા નામનો ટેક રાખ (ટેક) તારૂં બીક તારૂં બીડ વગરનું અને ચળે નહિ એવું (કાયમનું) સાડું ઠેંકણ (પદ) હું હરધડી માણુ છું (ટેક) જો કે તુ ધનસાફી છે છતાં પણ અમને માફ કરી (આ દુ ખરૂં સ સારમાથી) ઉઘારીને પાર ઉતાર મતલબ કે જન્મ મરણનો ફેરા ટાળ (ટેક) કહાન કવિ કહે છે કે હું તને પસંદ પડતાં જામ કરીને આત્માની મોટાઈ મેળવું (ટેક)

કવિતાના અર્થ.

પરેશ=પરમાત્મા, મોટા

ધણી પામેશ્વર

પિશ્વેશ=વિશ્વને આત્મા

પરમેશ્વર

અકલિત=સમગ્રજ નહિ

એની

ગતિ=શક્તિ

રૂઢિતાર્થ=સાબ માટે

જગપતિ=જગતનો ધણી

પરમેશ્વર

ભારી=મોટું જોષ

નિરખી=ધારી ધારીને

મથી=મહેનત કરી [કરી

મથીમથી=સહેનત કરી

સો=કેવે

દીસે=દેખાય

જળનેધિ=પ્રાણીનો ભ-

કાર, સમુદ્ર

નૃત્ય=નાચ

તરંગે=મેળ

મધુ=મીઠા

સૂર=અવાજ

અશ્વપતો=ગાતો

ઝૂકી=નમી, લચી

લહેર=સપાટો, સુરખી

નમન=નમસ્કાર

પ્રતિ=તારક

રમણા=પ્રસન્નકારક, શો-

ભિતા

દર્શાવે=દેખાડે, બતાવે

કળા=ચુકિત, તદખીર

મણુ=ખામી, ખોડ

બ્યાંનો=વાવો

ગર્જન=ગર્જના

ગૌર=ભય કર, બિહામણી

ભયભીત=ભય કર, બિ-

હામણી

અગણિત=અસંખ્ય

વિરાજીત=શોભિતા

જતુ=જવડા

વૃક્ષ=ઝાડ

દીપસમ=દીવા જેવું

તરવર=મોટાઝાડ

મઢી=જડી

પોકારી=ખૂમો પાડી

કે=કહે

વડી=મોટી

૩૨] હિંદુસ્તાનની સાંભૂજોળની પ્રશ્નોત્તર માળા ચાર આના

હે ! મોટા ધર્મશ્વર, હે બ્રહ્માજ્ઞા સ્વામી ! તારા કામ અને સક્રિય સમગ્ર નહિ એવા છે હે જગતના ધણી (પરમેશ્વર) તે આ બધું માણસના સુખને માટે બનાવ્યું છે તારા ભારે કામ જોઈને માણસો (કામ સમજવાને) મહેનત કરી કરીને આધા ખસે છે તારા ગુણો ગાવાને માટે માણસની બુદ્ધિ જરા પણ ચાલતી નથી (મતલબ કે તારા ગુણોની ગણતરી કરવાની શક્તિ માણસમાં નથી) (૧) અહો ! આ સમુદ્ર કેવો મોટો નામ કરતો (હાલતો) જણાય છે ! મોજાઓ ઉછાળીને જાણે મીઠા અવાજથી ગાજતો હોયની ! બાજો અને વાડી-ઓમાં ફળ અને ફુલથી ડાળીઓ ધણી નમી રહેલી છે તે જાણે પવનના સપાટાથી પરમેશ્વરને નમતી હોયની ! (૨) પુશકાક પક્ષીઓ વાર વાર મધુર ગાઈને પુશ થાય છે વળી વાઘો અને સિંહો ભય કર અવાજ કરીને કરતા તેથી પાસેના પહાડ ફરીને ભય કં શબ્દો કરતાં (પડધા પાડના) તે એમ બતાવી આપે છે કે પરમેશ્વરની સમગ્ર નહિ એવી કળામાં કાર્ધ પણ ખામી નથી (૩) દીવાળતીને વખતે જોતા ઉડતા શોભતા અસખ્ય ગ્રીણા જીવડાઓ ઝાડપર દીવા જેવા ચળકતા દેખાય છે તે ચળકે છે તેથી જાણે મોટા ઝાડો શુ હીરાથી જડી લીધા હોયની ! માણસો બુઝ પાડી (આશ્ચર્ય પામીને) કહે છે કે અહો ! પરમેશ્વરનું કામ કેવું મોટું છે ! (૪)

પાઠ ઉપ.

વિસારે મુક્યા વિના=

ભૂલી ન જતા

પરસ્પર=એક બીજાને

એદીપણુ=આગસાધ

શ્વેતર વિદ્યા=પૃથ્વીના

પડ ઓળખવાની વિદ્યા

ચિહ્નો=નિશાની

ખોળ=તપાસ

મુનીમ=કારભારી,

મુખ્ય મહેતો

અગત્ય=જરૂર

ધ્યાન=વક્ષ

આધારે=ભરોસે

ખોદાણુ=ખોદકામ

સ્વાશ્રય=પોતાની મદદ	વહાણુવટી=ખલાસી	ધકકો=નુકશાન
કાળજી=એટલે, ખ ત	કેપ=શૂશિર	પૂર્ણ=પુરેપુરી
કર્મ=નસીબ	ઝોફ=ની	માહીતી=અનુભવ
ધારો=નિયમ, ફાયદો	ગુડ=સારી	હિત=બલુ
ફળ=પરિણામ	હોપ=આશા	પ્રવેશકર્યો=દાખલ થયો
અદકો=મોટો	લિસ્પન=પોર્ટુગલની	પાઠ ૩૭.
આપ=પોતાનો	રાજધાનીનું શહેર છે	ઉમરાવ=અમીર
પુર=પુરા	નાતાલ=અંગ્રેજની દિવા	કોટલી=આદાની
પ્રતાપ=પરાક્રમ	ળી, તા રપમી ડિસે	નાળયુ =નળી
બધાથી મોટો પોતે	બરથી આઠ દિવસનો	પ્રયોગ=અજમાએશ
ઉઘમ ઉઘમ ઉઘમ(જ)	તહેવાર, ખ્રિસ્તમસ	અનુભવ=માહીતગારી
છે, નસીબ બિચાર	ભાવ=પ્રીતિ	સ્કોટલાડ=ગ્રેટબ્રિટનમા
રાકકુ (કાળજી) છે	ભોમીઓ=મણીતો	દેશ છે
પણ ઉઘમનુ પરાક્રમ	કાલીકટ=મલબાર કોઠે	શુદ્ધિશાળી=અક્કલબાજ
પુરેપુર (મોટું) છે	બ દર છે	આસગો=સ્કોટલાડમા
પાઠ ૩૬	મથક=મુખ્ય ઠેકાણુ	મોટામા મોટું શહેર છે
સફર=સાબી મુસાફરી	સિ હલદીપ=લ કા	નમુનો=ચાટ, આઠાર
ધનાદય=પૈસાદાર	પરવાનગી=રજા, મ જુરી	ખામી=ખોડ
દરીઆમાર્ગે=જળ માર્ગે	આવકાર=આદરસતકાર	આર ભ=શરઆત
વહાણુ વાટે	સમૃદ્ધિ=દોલત	ધૂમકેતુ=ફજીહીઓ તારેદ
વતની=રહેવાસી	છક=દિગ, તાબુળ	કલાઇડ=સ્કોટલાડમા
ખ્રિસ્તી=ઈસુખ્રિસ્તને	નજરાણુ=મેટ	નદી છે
માનનાર	ધટ=પરવાનગી, રજા	આટલાટિક=એ નામનો
		મહાસાગર છે (એમાં)

૩૪) પહેલી ચોપડીનો “મુખગણિત શિક્ષક” ૧૥૥ આનંદ.

પાણી ૩૫૦ લાખ ચોરસ મૈલ છે) ~ ઉપરઉપરી=એક પછી એક ઈજનેર=આધકામ ખા- તાનો અમલદાર દરજ્જો=પદ્ધતી, ઓધ્ધો જાતભુદિ=પોતાની અક્કલ અપૂર્વ=પહેલા નહિ થએલી એવી રેલવે=લોઠાની સડકનો રસ્તો ફ-તેહમ દી=જીત નર્ભય=શ્રીક વગર ખત=કાળજી, ચેતક નવાધ=અચરતી હવાધ=હવામા ઉડે એવું એક જાતનું દારખાતું જહોજલાલી=આખાદી પાઉડ=૫ દર રૂપીઆની કિમતનો સોનાનો સિકંકા	કવિતાના અર્થ. પાઠ ૩૮. શ્રી=સારા, શોભાયમાન રધુવીર=રામચ દ્રજી રધુ=એક કુળનું નામ વિરાજતા=શોભતા સંગે=સાથે કુળનો ધર્મ=આપદા- દાથી ચાલતો ધર્મ પાલતા=ચાલતા લીલા=વિલાસ, ક્રીડા નૌતમ=નવીન રમ=મજા નિર્મળ=પવિત્ર, ચોક્કસ મક્ર=આશ્રમ છાધ=છવાઈ ધીર=ધીરજવાળા, ધૈર્યવાન પર્ણકુટી=છાલ ડાળાની ઝુપડી વૃદ=જથો, ટોળું જય } =ફૂલના વેલા જુષ }	મક્ર=એક જાતનું ઝાડ ખટપટ=લમરો ગુજે=મોલે મધુમકરદ=મીઠા ફૂલનો રસ, મધ ચપક=ચપાતું ઝાડ હિડોળા=હિચકા કરેણી=કરેણીના ફૂલનું ઝાડ આખાસાખ=આખાપર- જ પાકપર આવેલી ફેરી જામફળી=જમરૂખી કદરી=કેળ મડપ=માડવો લટકે=લૂલે, લખડે લૂમી=લૂમ, ઝુમખા દાક્ષ=દરખ નારિકળ=નાળિયેર, શ્રીફળ જખીર=જાણુ ફણસ=ચાપાતું ઝાડ ફેફળી=સોપારણુ સીતાફળી=સીતાફળનું ઝાડ
--	---	---

સતપત્રી=સો પાદડાની	પાતક=અપૈયા	બૂથ=ટોળુ
વેલી	ચકાર=એક જાતનું પક્ષી	વનફળ=વનમાં થતાં ફળ
કુદ=એક જાતનો છોડ	કાકીલ=કાચલ	પડીયા=દડીઆ
મસમસતો=મધમધતો	કપોત=હોલો	જનકસુતા=જનકી
મેકે=મહેકે, સારી વાસ	ખજન=એકજાતનું પક્ષી	જનક રાજાની પુત્રી;
ઓપે	આદે=આદિ, વગેરે	સીતા
કુલ્યા=ખીલ્યા	લલિત=સુંદર	રૂપ=કાલિ
અપાર=ધણી	વિહંગ=પક્ષી, પખી	ચકિત=દિગ્ધ, તાબુબ
તરે=કાડ	શુભિ=જમીન	સૌમિત્રિ=સુમિત્રાનો પુત્ર
શોહામણી=શોભિતા	કળા કરવી=પીછા ઉઘા	લક્ષમણ
અક=અગલો	પહોળા કરવા તે	આરોગાવી=ખવડાવી
પરાવત=કણુતર	જય જમ=જે જે	વળતા=પક્ષી
મૃગ=હરણ	ખગ=પક્ષી	ગ્રાસ=કાળીઓ
કારડવ=ખતક	બીલડી=બીલની બી	ગ્રાસ કરે=ખાય

કવિતાની સમજૂતી.

પચવટીમાં શોભાયમાન રામચદ્રજી રહેતા હતા, તેમની સાથે મીના અને લક્ષ્મણ હતા તે સેવા કરતા હતા એમ સૌ પોતપોતાના ધર્મ પ્રમાણે ચાલતા અને હમેશા નવીન મઝા અને વિલાસ કરતા હતા પચવટીમાં શોભાયમાન રામચદ્રજી રહેતા હતા (૧) તેની (પચવટીની) પાસે ગોદાવરી નદીનું પવિત્ર પાણી વહે છે અને ઠેકાણે ઠેકાણે ધૈર્યવાન ઋષિઓના આશ્રમો આવી રહ્યા છે, ઝુપડીની પાસે સીતાજીએ વાડી બનાવી હતી, અને તેમાં તુળશીના છોડના જથ્થા વાળા હતા. તેઓના કુલનો મીઠો રસ-મધ ભરેલા ચૂસત

૩૬) ત્રીજા ધોરણનો “સુખગણિત શિક્ષક” ત્રણ આના

અને ગુજરવ કરતા, (ટેક) (૨) વળી તેમા (વાડીમા) ગુલાબ, ચપો, ડમરો, ચ પેલી અને માલતી હતા, કરેણી અને આખા પર પાકવા આવેલી કેરી (પવનથી) હાલતી હતી, અને જમરખી, દાડમડી, નારગી, અને કેળ પણુ હતી, તેમજ દરાખના માડવા ઉપર તેની લૂમો લચી રહી હતી, (ટેક) (૩) વળી તેમા નાળિયેરી, જાણુડી, ફણુસ અને સોપારણુ તેમજ સીતાફળ, શતપત્રી, ફેદ, કલ્હારના ઝાડ હતા, કેવડા ચારે તરફથી સારી વાસ આપતા હતા, એમ જાત જાતના ઘણા ફૂલો ખીલ્યા હતા, (ટેક) (૪) ઝાડોપર બગલા કણુતર ચકવા, ચકવી, હસ, ચકોર, બપેયા, કોયલ, હોલા, ખ જન, બતક વગેરે સુ દર પક્ષીઓ અને જમીનપર હરણુ વગેરે પશુઓ મધુર અવાજ કરતા હતા (ટેક) (૫) જમીન ઉપર મોર કળાકરીને નાચતા હતા, અને મેના તથા પોપટ જયરામ જયરામ બોલતા હતા, શોભિતા પક્ષીઓ સારા મીઠા શબ્દો બોલતા હતા એવા પક્ષી અને હરણુઓ જોઈને સીતાજી મનમા ખુશ થતા હતા, (ટેક) (૬)

સારંગ.

રામ પચવટીમા રહ્યા છે અને તેમના દિવસ મનમા જાય છે. લક્ષ્મણ અને સીતાજી ગમચંદ્રની સેવા હોસથી કરે છે (૧) બીલડીઓના ટોળા મળીને સીતાજીને જોવા આવે, અને જાત જાતના વનમા થતા ફળના તથા મેવાના દડીઆ ભરી ભરીને લાવે (૨) સીતાજીની વાડીમા હરણુના ટોળા ચરવા આવે, અને તે (ટોળા) જ બધા સીતાજીની કાંતે જોઈને ત્યાં દિગ્ગર્જન જાય (૩) હ મેલા લક્ષ્મણ ફળ લાવીને સીતાજીની પાસે મૂકે, અને (સીતાજી) શ્રીગમને (ફળ) ખવડાવીને પછી પોતે ફળ ખાય (૪)

આથા ધોરણનો “મુખ્યગણિત શિક્ષક” ચાર આના. [૩૭

પાઠ ૩૯	સુલક્રાન્દેવકાની પુત્રી,	પગદાદ=એશિઆઈ વુ-
મતભેદ=વિચાર ફેરફારેક	કૃષ્ણની બેન, અભુ-	કંસ્તાનમા શહેર છે
જલુલુ જુદી જુદી	નની બી, અલિમ-ચુ-	વૃદ્ધિ=વધારો
સમજનુ કહેવુ તે	ની મા	ધર્મીઅક્ષ=ધર્મગુરુ
એક દર=સામટો, કુલ	સુધ-વા=ચ પાવણીના	મુરખી= મોટો
પુરાવો=સાબીતી	રાગ હ સખજનો પુત્ર	દિનાર=અઢી રૂપીઆની
પણુ=પાધા, નિયમ	પાત્ર=વિષય	કિ મતનો રૂપાનો
નિશ્ચય=દુરાવ	રસીલા=રસિક	સિક્કો એ પહેલા
આખ્યાન=વાતાં, કથા	પાઠ ૪૦	ચાલતો હતો
શોખ=અંશ	રહેણી=રીતભાત	તાબુળી=નવાઈ
શામળ=નરસિ હ મેહે-	ખલીફા=મહમદ પેગ-	ખળનમી=ખળનાતો
તાનો છોકરો	બરના વારસ	ઉપરી, ત્રિજેર
શીઘ્ર=તરત ને તરત	વશપરપરા=ઓલાદથી	દશિ=નજર
કરેલી	ઉતરી આવેલો, પેદી	જનાનખાનુ=ઐરાને બે-
નળાખ્યાન=નળ રાગની	ધર પેદી	સવા ઉઠવાની જગા,
વારતા	દમારકસ=એશિઆઈ વુ	રજુવાસ
મામેર=મોસાળુ	કંસ્તાનમા શહેર છે,	દામ=નાણા
કવિત્વ=કવિપણું	એ દુનિયામા જુનામા	સુધ=જ્ઞાન, સમજ
કવિત્વશક્તિ=કવિતા	જુનુ શહેર છે	અલરશીદ=મં-સાશી
ખનાવવાની આવડ	મુઝાન=દીકરાના દીકરા-	પાઠ ૪૧.
આરોમ્ય=ત દુસ્ત	નો દીકરો	દિનાન=દેશે દેશ
એખા=પાણીસુરની ક-	ખલિફાત=ખલિફાની	ફરવું તે, મુસાફરી
ન્યા, અનીરફની બી	માદી	

૩૮] પાંચમાં ધોરણનો “મુખ્યગણિત શિક્ષક” ચાર આનંદ

મ્લોક=મેલીટીનીસ રકૂત	નીચ=ઢલકા મનનો	દ્રેપીલા=ખારીલા
કવિતા	દ્રેપી=કીનાખોર, અદેખો	ધિકકાર=તિરંગકાર
મિત્રતા=દોસ્તી, સોખત	ઉજળો=ખરો	કાશળદેશ=હાલના બિ-
આપવડાઈ=જનની મો	કુરપણુ=ખાતકીપણુ	હાર, અયોધ્યા તથા
ટાઈ, આપખડસ,	દ્રેષ=અદેખાઈ, વેર	આમા પ્રાતો,
પતરાણ	પ્રગટ થતી=સર થતી	નાતકી=કુર, નિર્દય
કપટો=કુ ખો	બોળાયા કરતો=મનમા	દુશ્મનાવટ=દુશ્મનાઈ
વાધો=હરકત, અડચણ	રમ્યા કરતો	પ્રેમ=માયા, હેત
જાતહિ મત=પોતાની	જુ ટાયા કરતો=જોખાયા	કંજુરમા=પોતાની પામે-
હિ મત	કરતો	નીર=મહાદુર, યોધ્ધા
કૃતિ=કામ, કાર્ય	શુભો=ઠો, ઈંટ, મારી	મૂખાણુ=શણુગાર
નિહાળવુ=ખારીને જોવુ	વગેરેમા જે ખાર	પાઠ ૪૩.
અપાર=પાર વગરની,	જામે છે તે	શાંતિભરી=ધીરજવાળી
ધણીજ	ખારીલા=કીનાખોર,	કરિઆણુ=તળ, લવેગ
મિદાશ=મળ, આનંદ	દેવેષી	એલચી, મરી, વગેરે
રમરણુ=પાદદાસ્ત	હૃદય=અંત કરણ, મન	રખાર=જથામ ધ માણ
ભાવ=પ્રીતિ	ખાર=અદાવત, વેર	રાખવાનુ ઠેકાણુ
પુસ્તી=પુરેપુરી	કાયમ=હ મેશા	કુટકો=છલાજ, ઉપાય
પાઠ ૪૨.	પ્રકૃલતા=આનંદથી ખી	નારકો=એકદમ પડેલી
ખારીલાપણુ=દુશ્મનાવટ	લવુ તે	રીકર
અવગુણુ=દોષ	કૃત્ય=કામ, કાર્ય	મોગરો=દીવાની વાટની
અર્થ=મતલબ, સાર	સાધવામા=પારપાડવામા	સળગતી ચીણુગારી
ઉદાર=માટા મનનો	ફલાણો=અમુક	
પ્રેમી=માયાળુ		

જેત=સળગતી વાટ
રચ્ચો=અનાવ્યો
સ્થિર=શાત
ખાસ=ધણી, બહુ
માર્ગ સૂઝી આવ્યો
=ઉપાય જડ્યો

પાઠ ઠઠ.

હિતાના વચનો.

હિત=ભલું
અધિ=અહેરો
સ્વાધિન=તાબે, વશ
સમ=સરખો, જેવો
સાર=મીઠું, મધુર
મુગ=મૂગો, ગુગો
નીત=હ મેશા
પરઉપકારી=પરોપકારી
ધીર=ધીરજવાળો
રવે=લડાઈમા
નિર્ભય=નીડર, બીક
વમરનો
ભારી=ધણુ

મનનો સુખી=સુતોળી
સ્તુતિ=વખાણુ, તારીફ
ખતા=ઠોકર
પીઠપાછળ=જેરહાન્નીમા
અનાદર=તિરસ્કાર તુ-
ચ્છકાર
કાળે=વખતે, સમયે
દસા=હાલત, અવસ્થા,
સ્થિતિ
સહી=નક્કી, નિશ્ચય
હિત=ભલું ઇચ્છનાર,
હિતેચ્છુ
શીખ=શિખામણુ
ભાષણુ=વાક્ય, બોલ
તોય=તોપણુ
હિતકાર=ભલું કરનાર
છાની=ગુપ્ત, છુપી
સાચ=સાચો, ખરો
સ્નેહી=પ્રીતિવાળો
આમદાનો=આવક, પેદાસ

સાવધ=હોશિયાર
વહેવારે=અવહારમા,
ખરી રીતે
શરમ=લાજ
હાની=નુકસાન
હોરી લે છે=ખમે છે
વારતા=વાત, શિખામણુ
પતે=પતી જાય, મટે
ધગ મેળે=માહોમાહે
કણુ=ચાચાધીશ
કો=કોઇનું
સર્વથા=સર્વ પ્રકારે બધી
વેરભાવ=દુશ્મનાવટ[રીતે
કથા=વાત
ડોકી બાર ન કાઢ=
આજેવાન ન થવું
પુર=સમાપ્ત, ખલાસ
હાથ ધાલવો=શર કરવું
વિચાર=અભિપ્રાય, મત
આણવો=આપવો

કવિતાની સમજૂતી.

ભલાને માટે કહીએ તે સાલળે નહિ (મનમા રાખે નહિ) તેને
બહેરા જેવો જાણવો, જે માણસ ગુસ્સાને તાબે હોય (ગુસ્સો કરે) તેને

૪૦] પહેલાં ચોપડીનો “ડિક્ટેશન શિક્ષક” અદી આના

આધળા જેવો સમજવો (૧) જે માણસ મધુર બોલી બોલતો નથી તેને ગુગા જેવો સમજવો સારૂ માડુ નહિ સમજતો હોય તેને દોર સમજીને કાઢી મૂકવો. (૨) જે હમેશા પારકાનું બહુ કરનારો છે તેનેજ મોટે (માણસ) સમજવો, જે લગાઇમા ધણો નીડર છે, તેનેજ ધીરજવાળો માનવો (૩) જે માણસ પૈસા, જીવાનીને ઉમર પર ભરોશો રાખતો નથી તેનેજ ડાહ્યો ને સતોષી સમજવો (૪) આપણા વખાણુ સાબળીને બોળાઇને છેતરાવુ નહિ, કારણકે મતલબને માટે લુચ્ચા લોકો ધણુ જીડુ બોલે છે (૫) કોઈ આપણી બદબોધ કરે તો તે સાબળીને લડવુ નહિ કારણકે જે નીચ માણસ હોય ને આપણી ગેરહાજરીમા જીડુ બોલે છે (૬) કોઈને ગરીબ જોઇને તેનો તિરસ્કાર કરવો નહિ, કારણકે કોઈ વખતે આપણા પણુ એવા હાલ નક્કી થાય. (૭) બહુ કરનાર માણસની સિખામણુનું વાક્ય કડવું હોય છે ખરૂં, તોપણુ તે બહુ કરનાર છે માટે તેમની સાથે દુશ્મનાઈ શા માટે કરવી ? (મતલબ કે દુશ્મનાઈ કરવી નહિ. (૮) આપણી ગુમ વાત હોય તે કોઈને વિશ્વાસ રાખી કહેવી નહિ પણ જે આપણો ખરો પ્રીતિવાળો હોય તો તેને ભરોસો નક્કી કરવી (૯) લોકો ઉપજ અને ખર્ચ લખવામાં હોશિયાર રહે છે; પણ જે વહેવારમાં (આપ લેના સખધમાં) શરમ રાખે છે તે નુકસાન ખમે છે (૧૦) બાળકો પાસેથી પણ ડહાપણુની વાત શીખી લેવી બ્યા સુધી કશ્ચેયો ઘેર મેળે પતે ત્યા સુધી ન્યાયાધિય પાસે જવુ નહિ (૧૧) મુએલા માણસનું નક્કી કોઈ દિવસ પણ જીડુ બોલો નહિ, કોઈની સાથે લગાઇ રાખવી નહિ અને કોઈની જાની વાતો ઉઘાડી પાડવી નહિ. (૧૨) અધુરું ખાવાને માટે જીભને ધણો મહાવરો પાડવો નહિ (મત-

બીજી ચોપડીનો “ડિક્શન શિક્ષક” ત્રણ આના [૪૧

લખ કે મળ્યુ ખાવાની થણી ટેવ રાખવી નહિ) બીજાનો કળઓ
 ૧ માથે લેવાને આમેવાન થવુ નહિ (૧૩) એક કામ પુર થાય
 ત્યારે પછીજ બીજુ કામ શરૂ કરવુ, બે જણની વાતમા ત્રીજા માણસે
 (આપણે) (સમજ્યા વગર) તરત અભિપ્રાય આપવો નહિ

પાઠ ૪૫	આનદ દેખાડતા હતા	શ ખનાદ=શ ખનો
આશ્વિન=આસો માસ	સવારી=વરધોડા જેવું	અવાજ
માવત=હાથીનો હાકનાર	સરથસ	શયા=પથારી
ખવાસ=હજુરીઓચાકર	વકરો=માલ વેચતા	સમક્ષ =રૂબરૂ
ભાડ=મશ્કરો	ઉપજેલા પૈસા તિ	મત્ર=દેવની સ્તુતિ સં-
વાહન=એસીને ફરવાનું	પારણા=અપવાસ મુકવો	બધી શ્લોક
સાધન, (ગાડી, રથ, પાલખી વગેરે)	અષ્ટપુણ્ય=(અષ્ટ+પુણ્ય)	પાઠ ૪૬.
અધીરા=ધીરજ વગરના	આઠ પુણ્યાવાળો	ભાગ ૧ લો
જગરણ્ય=ઉન્નમરા	શુરજો=મઠી, નાના કિલ્લો	જોડુ=નરમાદા
બીડ=ગીરદી, ઠંઠ	કીર્તિસ્ત ભ=યાદગીરી	પારધી=શિકારી, વાધરી
આશ્ચર્યકારક=વાઈજેવું	રાખવા માટે ઉભો કરેલો	ભાગણી=દયાની અસર
સુ દરીઓ=જીઓ	ચલુતરનો ચાલલો	સૂઝવું=સમજ પડી
રમણિક=સુ દર	રાસ=શ્રીકૃષ્ણ અને	રામાયણ=રામ અને
સ્પર્ધા=સ્પર્ધાઈ, હરિદાઈ	ગોપીઓની દાડીઆ	સીતાના રનેહ સંબંધી
ઉત્સવ=તહેવારનો દિવસ	રમવાની કીડા,	તથા સીતાને હરી
ભરપુર=ભરેલા	ચોપડીઆ=ચાર ચાર	જનાર રાવજુની માડી
હર્ષને બહાર જવાનો	ધડીએ મદિર વગેરેમા	સ્થિતિ વધેનું કાળ
રસ્તો આપતા હતા=	નોખત વાગે છે તે	સુગ્રીવ=સાથી વાનરને
	નોખત=ઝોડુ નગાર	ભાઈ

૪૨] ત્રીજી ચોપડીનો “ડિક્શન શિક્ષક” ગ્રંથ આના

હનુમાન=વાનર (એની	કુ લકર્ણ=રાવણનો ભાઈ	પાડવ કોરવની રાજ-
ઉત્પતિ વિષે અજની-	ઈદ્રજીત=રાવણનો પુત્ર	ધાનીનું ચહેરો હતું
ની કથા જોવી)	પ્રવેશ કર્યો=દાખલ થયો	ધર્મનો અવતાર=ધર્માત્મા
અંગદ=વાલી વાનરનો	અયોધ્યા=રામનું રાજ-	ગદા=આકડાનું ફૂલના
પુત્ર (એ બૃહસ્પતિનો	નગર	ધાટનું લોહાનું ભારે
અવતાર હતો)	ભરત=રામનો ભાઈ,	હથિયાર
જનશુવાન=રામને સહાય	કેકયીનો પુત્ર	બાણવળી=તીર માર-
કરનાર રીંછ (એ	ગર્ભવતી=દહાડાવાળી	વામા હોશિયાર
વિષ્ણુના બગાસામાથી	જોડકા=સાથે જન્મેલા	કોગવ=કુરુના વંશના,
ઉત્પન્ન થયો હતો)	એ બાળક	ધૃતરાષ્ટ્રના છોકરા
વાનર=વાદરા	અશ્વમેધ=અધા રાજ્યો	નિષ્ફળ=નકામો, ફેકટ
પતો=ઠામ	પર જીત મેળવીને કર-	સ્વયં વર=કન્યાએ પોતે
અશોક વન=અગ્નિચાનું	વામા આવતો યજ્ઞ	વર પસંદ કરી પરણવું તે
નામ છે	પતિપત્ની=ધણી ધણી-	મચ્છવેધ=હિંમે ટાંગેલા
એધાણી-નિશાની	આણી	માછલાનું પાણીમા
સમાચાર=ખબર	રાજના ધર્મ=રાજની	પ્રતિબિંબ જોઈને
અનુચર=(અનુ+ચર)	કરજ	બાણ મારી તેની
સેવક, દાસ	પાઠ ૪૬	આખ વીંધવી તે
પડાવ=મુકામ	લાગ ૨ જો	વરમાળ=કન્યા પોતે પ-
વિષ્ટિ=સલાહનું કહેણ	ભરતકુળ=ભરત રાજનો	સંદ કરેલા વરને બે
વિશિષ્ટ=રાવણનો ભાઈ	વંશ	માળા પહેરાવે છે તે
સમાધાન=સલાહ	હસ્તિનાપુર=દિલ્હીની	ઈદ્રજીત=જીની દીલ્હી
સલાહ=અભિપ્રાય	ઉત્તરે ૬૦ મૈલ પર	(જમના નદી પર હતી)

રાજસૂય=રાજાએ કર-	નર્પા=નિરોગી	પુષ્ટિ=ખેર
વનો યજ્ઞ	લિન લિન=ભુદા ભુદા	દસ્ત=ઝાડો
ભુગટુ=ભુગાર	જ્ઞાનત તુ=જ્ઞાન કરાવનાર	પુલાસે=સાફ
શકુનિ=ગા-ધાર-ક દહાર	તાતણા	અપયો=અગ્રણ્ય
નો રાજા, દુર્યોવનનો	અલનવલન=હીલચાલ	કમળઆત=ઝાડાનું
મામે	ઉત્સાહ=ઉમંગ	રોડાણુ
મહાભારત=પાડવ કૌરવ-	દીલા=કમળોર	નિરર્થક=નકામા
ના યુદ્ધનું પુસ્તક	કતાઈ=તવાઈ	ધોડા=તરંગો, ખોટા મુદ્દા
દ્રોણાચાર્ય=અશ્વત્થામ.	ગળી ગળય=સુકાઈ ગળય	ધસધસાટ=ખેંધએ તેવી
નાપિતા, પાડવ કૌરવના	ભુડા=અશક્ત, નકામા	નિરૂપી=ઉદ્ધોગી વગરના
ગુરુ	સતા=ખેર	વીતે છે=અમલુ પડે છે
રૂધિર=લોહી	ભોગરૂપ=ભારે	એકરો=સીકલ
લિખિપિનામહ=શ તનુના	ત્વરા=ઝડપ	લાલી=લાલાશ, તેજ
મ માથી ઉત્પન્ન થએલા	પોષણુ=પુષ્ટિ, ખળ	વદન=મુખ, મો
પુત્ર	શરીર હલકું કૂલ થાય	નિસ્તેજ=ફીફ, તેજ
વર્ણાશ્રમ=વણુ+આશ્રમ	છે=જાગૃદિ આવે છે	વગરનું
=ચાર વર્ણુ ને ચાર	કલેણુ=પેટમાનો જમ-	પથારીવશ=પથારીમાથી
આશ્રમ	ણી તરફનો એક ભાગ	ન ઉઠાય એવો માદો
સ્ત્રીવર્મ=સ્ત્રીની ફરજ	બરોણ=પેટમા ડાખી	તાલીમખાજ=પહેલવાન
સ્વરૂપ=ખરૂ રૂપ	ખાજુની ગાઠ; તલ્લી	મગદળ=હાથ કસરતનું
પાક ઝાક	ગુરદા=ચુત્રપિડા, પેદુમા	એક સાધન
અ મકસરત=શરીરને	રહેલી પિચાળની ગાંઠો	ખનેટી=એ છેડે ગઢાવાળી
કસવુ તે	મદ=કમતાકાત, કમળોર	કસરતમા વધરાતી
		લાખી લાકડી

૪૪] પાચમી ચોપડીનો “ડિક્ટેશન શિક્ષક” પાચ આના.

દુઝે હાથ ને બે પગ	ટોકાર=મધુર અવાજ	જહારે=જ્યારે
જમીન સાથે ટેકી	દેલ=મોરની માદા	ખટ=છ
શરીર ઉચુ નીચુ	વીણે=ચાટે	સાધુ=જ્ઞાની
કરવાની કસરત	પલાશ=ખાખર	પરહરી=છોડી
વિનોદ=આનંદ, રમત	કાયલડી=કામલ	સમરવા=યાદ કરવા
ગમત,	ટલુકે=ટલુકા કરે	શ્રી હરિ=શ્રી કૃષ્ણ
નજર બેસે છે=આન	સ્વર ત્રીણે=ત્રીણા રાગથી	જોગીઆ=જોગી
ચોટે છે	મદ=ધીમો	જોગ=પરમેશ્વર સાથે
સજોગ=વખત	સુવાસિત=(સુ+વાસ+	મન જોડવુ તે
આખ મીચીને=વગર	ધતિ) સારી વાસવાળો	ભોગ=વિલાસ, મોજ
વિચારે	સુગંધીદાર	સદગ્રથ બાધવા=સારી
કવિતાના અર્થ.	ટાણે=વખતે	કવિતા રચવી
પાઠ ૪૮	અકૂર=શ્રી કૃષ્ણના કાકા	પતિવ્રતા=ધણીના હુકમ-
કાકે=કાગડા	શ્રી કૃષ્ણના ભક્ત	મા રહેનારી
પપૈયા=ચાતક, બપૈયા	ભોર=મળસકું, સવાર	કથ=વામી
જખે=જોવાને ધ્રુએ	નરસંધ્યાનો સ્વામી=શ્રી	ચિતધરવુ=મનમાલાવવુ
પીચુ પીચુ=પાણી પાણી	કૃષ્ણ ભગવાન	મર્મ=ભેદ, છુપુ કારણ
વડસાખા=વડની ડાળી-	વિણુ=વિના; વગર	ભાવાર્થ
ઓ, વડના ફાટા	સોર=અવાજ	અવતરે=જન્મ-મે

સવાર પડી એમ સમજીને પક્ષીઓ જાગ્યા, ત્યાં કાગડા કો કો કરે છે, બપૈયા પક્ષી તો પીચુ પીચુ (વરસાદ) જોવાને તલપે છે, વડની ડાળીઓપર સુડા કો કો કરે છે (ટક) મોર પીછા ઉચા ને પહોળા કરીને ટીકુંક ટીકુંક બોલે છે, (તે વખતે તેની) આખમાથી આસુ પડે

ગુજરાતની સાઠ ભૂગોળની પ્રશ્નોત્તરમાળા ત્રણ આના [૪૫

છે તે ઢેલ ઝીલે છે, (તથી તેને ગર્ભ રહે છે) ખાખરના (ઝાડ) પર શાંભિતા પોપટ બોલે છે અને કાચલ ઝીણા સ્વરથી ટોકા કરે છે (ટેક) વાછરડા બા બા શબ્દ બોલે, તે સાબળી ગાયેા બા બા શબ્દ બોલે (મતલબ કે ખરાડે) ઠંડો મુગ ધી-દાર પવન ધીમો વાય છે તે લુગડા ઊરાડીને હાલે છે (ટેક) તે વખતે સવાર પડી ગઇ એમ સમજીને અકૂર નાચ્યા પણ નરસ-ધ્યાના સ્વામી (શ્રી કૃષ્ણ ભગવાન) સિવાય કોઈ નાણતુ નથી કે એ ગોપીઓનો સાદ છે (ટેક)

પ્રભાતીઉ.

ન્યારે પાછલી છ ધડી રાત રહે ત્યારે સાધુ માણસે ઉઘને છોડી દધને ઉઠવુ અને પરમેશ્વરનુ સ્મરણ કરવુ, અને તુ એક છે, તું એક છે એમ બોલવુ (ટેક) ભોગીઆ હોય તેમણે પરમેશ્વર સાથે મન ભેડવુ અને સ સારીઓએ ઉપભોગ છોડી દેવા ને વેદીઆ હોય તેમણે ધન્યરી જ્ઞાન વિચારવુ ને વૈષ્ણવ હોય તેમણે શ્રીકૃષ્ણનું ભજન કરવુ (ટેક) સારા કવિ હોય તેમણે સારી કવિતા બનાવવી અને ને દાતાર હોય તેમણે પુણ્ય કરવુ, સતી સ્ત્રીએ ધણીને પૂછવું અને ધણી કહે તે પ્રમાણે ચાલવું (ટેક) આપણે આપણી ફરજો બજાવવી અને કામનો ઝીણા વિચાર કરી ભોવો, નરસિ હના સ્વા-મીનુ (શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનનુ) પ્રીતથી સ્મરણ કરે તો પુણ્ય અથવા જીરીને બીજો જન્મ લેવો પડે નહિ મતલબ કે મોક્ષ પામે (ટેક)

પાઠ ૪૯	તે, પરકલ્યાણ	ધર્મદ્વિવગેરે
પરોપકાર=(પર+ઉપકાર)	પુણ્ય=ધર્મનું કામ	અનહદ=(અન=હદ)
પારકાનુ ભણુ કરવુ	પાપ=અધર્મનું કામ	ધણોજ

૪૬] હિંદુસ્તાનની સાં ભૂગોળની પ્રશ્નોત્તર માળા ચાર આના.

વિલાસય=ભણવાનું	પાવન થાઉ છુ=પવિત્ર	મોટો=વડો
ટેકાણુ	થાઉ છુ	ઋષ્યશૃંગ=શૃંગમુનિ, દશ-
રચે=ગમે, પસદ પડે	દડકારણ્ય=નર્મદા અને	રથનો જમાઇ
ભલમનસાર્ધ=ભલાઈ	ગોદાવરી નદી વચ્ચેના	સુની=ખાલી
કુશળતા=હોશિયારી	અદેશોમા આવેલા	વજ્ર=ઈંદ્રનું હથિયાર
લોકોપકાર=(લોક+ઉપ-	વનો	કામળા=કામળ
કાર)=લોકોનું ભણુ	પ્રવાસ=મુસાફરી	મહાત્મા=મોટા પુરુષ
વૃત્તિ=ધર્મ	વિધ્ન=હરકત અડચણુ	વાસતી=વનદેવીનું
મરણુ શય્યા=મરણુ પ-	કાળજી ઠરે છે=મન	નામ છે
થાગી	સતોષ પામે છે,	અગત્ય=ઋષિનું નામ
ભારે=મુશ્કેલીવાળા	સરકાર=નામ પાડવું,	વરણુ ને ઉર્વશીના
ગણુ=શકિત	વાળ ઉતારવા, જ-	પુત્ર
ધસાવું=ખરચવું	નોઈ દેવી વગેરે ધર્મ	વાલ્મીકિ=એ નામના
સાકડું મન=અભિલાષ	ક્રિયા	ઋષિ રામાયણના કર્તા
દાખલો=દખ્ખાત, કેદાહરણુ	મહણુ કરવે=સમજવે	ગુરુજી તો બુદ્ધિમાન અને
લોક કલ્યાણુનો માડવો	વિમળ=સ્વચ્છ, નિર્મળ	ઠાઠ એ બંનેને એકજ
રચે=પરોપકાર કરે	સળિબ=સાર પ્રતિબિંબ	રીતે શીખવે છે, તે
અહિત=નુકશાન, હાનિ	ડીકરી=નાનું ઠીકરૂ	ગુણીને સમજવાની
પાઠ પઠ	વજ્રપાત=સખત દુઃખ	શકિત આપતા નથી
વનદેવતા=વનની દેવી	અરૂઘતિ=વનિષ્ટની સ્ત્રી	તેમજ ઠાઠની કોઈદિવસ
ભગવતી=પવિત્ર સ્ત્રી	(એ સખત ઋષિની	ઓછી પણ કરતા
આત્રેયી=આત્રિ ઋષીની	સેવામા હ મેશ રહેછે)	નથી, તોપણ પરિણામે
પુત્રો	રઘુકુળ=રામનો વંશ	મોટો ફેર જરૂર નજરે
		પડે છે, જેમ સ્વચ્છ

મણિમા જેવું સારું
 પ્રતિબિંબ પડે છે,
 તેવું ઠીકરામા પડતું
 નથી (મતલબ કે
 સુદ્ધિમાન અને જડ-
 મા મોટો ફેર નજરે
 પડે છે)
 વજ્રથી પણુ ધણુ
 કઠણુ અને કૂલથી પણુ
 વણુ કામળ એવા
 મહા પુરુષના મનને
 અહા ! કાણુ જાણી
 શકે ? (મતલબ કે
 કોઈ જાણી શકે નહિ)
 પાઠ ૫૨
 પચામ=ટીપણુ, જેમાથી
 તિથિ, વાર, તારીખ,
 નક્ષત્ર, યોગ, કળણ,
 વગેરે માલમ પડે છે તે
 શક=વર્ષ, સાલ
 વૃક્ષમ=ઉર્જાનો પરમાર
 વસેનો રાજ
 શાલિવાહન=પૈઠણુ નમ

રીનો રાજ
 હીજરીસાલ=મહમદપે-
 ગળર મકકેથી મદીને
 ગયા ત્યારથી ગણાતું
 મુસલમાની વર્ષ
 પારસી સાલ=યજ્ઞદેજરદી
 વર્ષ
 સવત=વિક્રમનુ વર્ષ
 પૈઠણુ=ગોદાવરી નદીને
 કાઠે શહેર છે
 વેતાળ=ભૂતની એક
 જાત, પિશાચનો રાજ
 અભિષેક=નવા રાજાને
 ગાદીએ બેસાડતી વેળા
 દૂધ પાણી વગેરેની
 ધારા, મત્રો બોલીને
 કરવામા આવે છે તે
 પાઠ ૫૨
 સદકાળ=હ મેશા
 રસ્તું=મીલીટ ચઢાવ્યું
 લહેર=ખુમારી
 લગડ=લાગ પીનાર
 ઝાઝરીસ, ચીડ

લાલો=એક શસ્ત્ર, વાસ
 ની અદર બેસાડેલું
 લોહાનુ ફળુ.
 ખૂમરાટ=ચુમાટા
 દાલ=ખચાવ કરનાર
 દાકણુ જેવું હથિવાર
 નાદાની=એવકુશી
 તરછોડી=ધિક્કારી
 પરાણે=ખળાતકારે
 દલીલ=કારણ, પુરાવા
 પાઠ ૫૩
 બારોટ=ભાટની એક
 જાત
 પસાયતુ=કનામમા
 આપેલી જમીન
 ઉર્મિ=ઉમંગ, એકાએક
 જે ઇચ્છા થઈ આવે
 સવાદ=સવાલ જવાબ
 વાદવિવાદ
 ભોજ સમોવડ ભૂપ=
 ભોજ રાજ જેવે
 મોટો, વિદ્યોતેજક;
 સમોવડ=સરખો.

૪૮] મુંબઈ ઇલાકાની ભૂગોળની પ્રશ્નોત્તરમાળા ૪૫ આના.

ઉ-તેજન=આશય, મદદ	સકાય તેવી વાત, વિવેક	કૂર=ચાતકી
ઉર્દુ=મુસલમાની	અને શિખામણુ કહે	જખમ=ખા
સિદ્ધાસનબત્રીસી=બત્રી-	તેજ એક કવિ	કળ=કળતર
સપુતળીઓએકહેલીવાત	રજન=ખૂસ	ચલુને=ખનાવળે
કડી=કવિતામાનો ચાર	રસ=સહેજત	ઉપવન=નાડી
ચાર અથવા બખબે	પરફુ ખલજન=(પર+	કુદરતી=ઈશ્વરી, સ્વા-
ચરણનો ભાગ	ફુ ખ+ભજન)પાગડાનુ	ભાવિક
કથે=કહે	ફુ ખ ફર કરનાર	ક્ષેમ=આરોગ્ય, કુસળ,
સુઝાબેતેરી=પોપટેકહેલી	છપા=છપરણની કવિતા	કલ્યાણ
૭૨ વારતા	કવિતાના અર્થ.	પાણુ=પત્થર
બધાથી સમજી સકાય	પાઠ ૫૪.	સામ્ય=ખરોબરી, સર-
તેવી-ભાષા, કવિતાની	નિદોષ=બીનગુનેહવાર	ખામણી
તુકને બધાથી સમજી	હસ્ત=હાથ	સત્તા=અમલ
	ફાળ=ધારકો	

કવિતાની સમજીની.

તે નિદોષ પખીડાની ઉપર પથરો ફેંકતા તો ફેંકી દીધો પથુ અગરર ! તે તો છુટ્યો તેથી મનમા ધારકો પડ્યો અરેરે તે (પથરો) તેના શરીર પર લાગ્યો કે તસ્તજ શાસ બધ ધઈ જતામા પાખ દીલી (કમતાકાતો) થવાથી તે ઝાડપરથી નીચે પડી ગયુ (૧) જેને એ પાણુ તે આ મારાજ હાથથી તરકડીને મરે છે એમ બાણી ધડકતે દીલે તેનાપર પાણી છાટયુ તોપણુ તે ઉડી શકયુ નહિ અરે ! પથુ ધાતકા હાથે શરીરને જખમ કરેલો તે કયાથી ઉઠે ? એહો એલુ છેક કોમળ હૃદય તેથી તે કયાથી ઉઠે ? (૨) પથુ અરેરે ને ફુ ખ નરમ પડયુ ને એ આખ તો ઉધડી પથુ-

એ મરી જશે કે જીવશે તે કોણ જાણી શકે? પણ અહાહા ફરીથી આ વાડીનાં મીઠા ફળો ખાવાને તેમજ ફરીથી મીઠા-મનગમતા ગીત ગાવાને જીવ્યું (૩) અરે પખીડા સુખેથી કંઈ ગીત બનાવજો અને ગાજો શાને માટે મારાથી બીને આ રમત છોડી દઈને બેઠો છો? પાસે જેની ગાય ચરતી હતી તેવાજ હું (પાંચર પ્રાણી) છું નહિ નહિ કોઈ દિવસ પણ તમારા ઘરોગને હું નુકસાન કરીશ નહિ (૪) મેં માળીને તમારા તરફ કંઈ પણ ફેકવાની મના કરી છે, હ મેશા મારી વાડી સર્વ પખીડાને માટે ખુદી છે, પણ મ.જી.થી બીવાની તમને (પક્ષીઓને) કુદરતી આદત મળેલી છે અને તેમાજ તમે બધાએ કલ્યાણ માન્યુ તો મારાથી પણ લલે બીતા. (૫) ઉડો તો અહા! કોઈ ઘાતકી હાથનો (ઘાતકી માણુ સોનો) નક્કી કર છે તમારા તરફ પથરો ફેંકવો એ તો માણુસોની રમત છે કુદરતના સરખાપણાની સમજ બૂલી જઈને નિર્દય માણુમે તમારા પર આવી સત્તા ભેગવે છે તેથી હું હુ ખી છું (મનમા દીલગીર થાઉં છું) (૬)

પાઠ પંથ	વિવાદ=સામસામા સ-	વાકવાળી=ગુણુમા આડી
પ્રતિષ્ઠા=આખર, મોટાઈ	વાલ જવાળ	તે આકારમા વાકી
મહાજન=મોટા માણુસ,	સત્યુરૂપ=સારા માણુસ	આચમન=જમણી હથે-
લોકના ટોળા	ગામ ભેગા કંડ=ગામમા	લીમા થોડુ પાણી
ડાણુ=માળવા જનાર,	દાખલ કંડ	લઈ પી જવું તે
સ્મશાને જતા માણુસ	દીર્ઘ સૂત્રી=કામમા દીલ	ભણ્યા પણ મણ્યા નહિ
રાજદાર=રાજ કચેરી	કગનાર, લાખા તાત	=વિદ્યા શિખ્યા પણ
સંભાષણુ=વાતચીત,	ણાવાળી સુતરફેણી	
વાદવિવાદ		

પ૦૭ પહલા ચોપડીનો "ડિક્શન શિક્ષક" અઢી આના

અનુભવમા મૂકતા	માદિ=સરઆત)=જેની	નિરૂપાયે=નાહવાજે
આવડી નહિ	સરઆન નથી તે	સ્પર્ત=સુધી
વદાય કીર=વળી બ્યા	ખુદા=પરમેશ્વર	પ્રસાર=ફેલાવો કિરનાર
પાઠ પદ	પરિપકવ=પાકા, મજબુત	યમોપદેશક=ધર્મનો બોધ
હજરત=ઉંચે	હી=છાપાવ દરેઆ	સુગપાન=દાઢ પીવો તે
ધગલ	ખુદા તરફથી જે મ-	સમીપક=સમાજને
તે આર	દેવ લાવેલા તે	લગી
ગતો માન તારો	અનુ, ધા=જાયે અશવા	સિરિઆ=એરીઆઈ
શબ્દ	પડવાડચાનનાર પેગ,	તુડ મનનના એસિઆ
ધનિસ=અન	શિષ્ય	મેનરની પ્રાણમા
મોપુરક=(રતે+)	મજ્જારી=ચિહ્નગી	કત છે
પૂજક)=રૂઠે પૂજા	સહનશીતના=ચાતતા	નિયુત=યુરોપી તુ-
શ્રીમત=(ન.ન.ન.ન.)-	સદુપગે=(રદ+ઉં ને)	કેનાનની ગવવાનીનું
ગૈમાદા	=સાગી સિપાઈ	લહે છે
પ્રેમાળ=(પ્રેમ+આળ=	ગજનદાર=કેડરવાગી	નહોજલાલી=આબાદી,
હેતવાળો) માયળુ	અગ્રેસર=(અગ્ર+સર=	દનદમે
પુનઃ જન=(પુનઃ=પાડ)	ગનાર)=નુખી, આ-	લાણુક ગુર=મુલકમા નાશ
વાર+સગન)=ક્રીથી	ગેવાન	થાય એવો નાશવત
પરણુવુ તે	પ્રાસાદિક=કૃપા ભરેલી,	કુગન=મુસલમાની ધર્મ
કાશ્તિપાપાણુ=લાકડા ને	દેની	પુસ્તક, મહ મદ પેગ-
પત્થર	ને કામ=સ્વાથ વિનાનો	બર સાહેબની આસા
નિયતા=અજાવનાઝ	નાટ=ઉપાય	ના વચનોના સંગ્રહ
અનાદિ=(અન=અદિ+)	અપય=જાવતર	પુસ્તક

બીજી ઓપરીનો “ડિક્ટેશન શિક્ષક” ત્રણ આના [૫૧]

સવાલ—ઈ સ ૫૭૧ ૬૦૬, ૬૨૨ ને ૬૩૨ માં શું બનાવ્યું હતું ? પેગબર સાહેબને મક્કાથી મદીને જવાનું કારણ શું ? મહમદ પેગબર સાહેબે કયો ધર્મ ચલાવ્યો ? એ ધર્મ માનનારા દુનિયામાં હાલ કેટલાક માણસ છે ? મહમદ પેગબર સાહેબે શું ઉપદેશ કર્યો ? અરબસ્તાન, ઈરાન, સ્પેન, મેક્કો, મદીના ઇસ્તિખ્લા, બસરા, નકશામાં બતાવો.

પાઠ ૫૭	કસ્તી=પારસીની જનોઈ	(અગ્નિ=દેવતા+આગ)
અહણુ કરવું=સ્વીકારવું,	સદરો=દુકી બાહેનું	ર=સ્થળ)=આતશ
કમુલ કરવું	મોટું પહેરણું	બહેરામ પૂજવાની
દસ્તુર=પારસીના ગોર	ધૂપ=સુગંધી ધુમાડો	જગા, પારસીઓનું
અહુરમઝદ=પારસી ધર્મ	અર્પણુ=આપી દેવું તે,	દેવળ (એમાં પવિત્ર
પુસ્તકમાં કહેલા પૃ-	બળિદાન	અગ્નિ એટલે આતશ
થવીના પેદા કરનાર	સગ્નવિધિ=સગ્નક્રિયા	રાખવામાં આવે છે.
અને પાલન કરના-	અગિઆરી=(સ)=	મોબેદ=પારસીના ધર્મ-
રનું નામ	(અગ્ન્યાગાગ ઉપરથી	ગુર

સવાલ—પારસીનો મૂળ દેશ કયો ? શા માટે ઈરાન છોડવું પડ્યું ? દીવબ દરથો પારસીઓ કયા કયા ગયા ? પારસીઓનો ધર્મ સમજાવો. પારસીઓનું જનનાનું ઠેકાણું કયું છે તે તે ક્યા છે ?

પાઠ ૫૮	ઉકે=બીજો નામે, અથવા	ચાણેશ્વર=જમના નદીપર
ગીઝની=અફઘાનિસ્તાન	પાણીપત=કૂરુક્ષેત્ર(હાલ	પળખમાં શહેર છે
નું મુખ્ય શહેર	ત્યાં નાનું ગામ છે તે	સમાણુ=પૂત, નાસા નાસ
દક્ષર લેવાનો=સામે	પાનપત નામથી ઓ-	મિટ્ટી દાણાફાંણુત્તદન
નો	ળખાય છે)	પાચમાલી

પર] ત્રીજી ચોપડીનો “ગિકેટેશન શિક્ષક” ગ્રંથ આના

મિટી દાણાદાણુ કરી	છે (એમા લેક્ટેનટ	જગ=જખરી લડાઇ
નાખી=તદન પાયમાલ	ગર્વનર રહે છે)	ખખતર=લોકાની જળા
કરી નાખ્યા, ઘણીજ	મનમા ખટકયા કરતી=	વાળા અગરખે
નઠારી દુ ખદાયક સ્થિ-	મનમાથી ભુલાતી નહિ,	આશ્રિત=આશરો મેળવી
તિમા આપ્યા	વાર વાર યાદ આવતી	રહેનાર
ધવાયો=ધાયલ થયો	હરણ કરવું=ખળાતકારે	શબ્દવેધ=શબ્દ કયાથી
લાહોર=રાવી નદી પર	લઈ લેવું	આવે છે તે પારખી
પ જખનુ મુખ્ય શહેર	ખેદીલ=નાખુશ	નિશાન તાકીને છે-
	તુચ્છકારી=ધિકકારી	ડવામા આવે છે તે

સવાલ—મહમદગીઝની કયાનો પાદશાહ ? એણે હાંદપર કેટલી સ્વારી કરી ? સ્વારી કરવાનો હેતુ શો હતો ? પૃથુરાજને ઓળખાવો ઈ સ ૧૯૧૧ ને ૧૯૧૩મા શુ ખનાવ ખન્યો ? મહમદ ધોરીએ હિંદુસ્તાન પર સ્વારી કરી ત્યારે રજપુતોના કયા કયા મુખ્ય રાજ્યો હતા ?

પાઠ ૫૯	તગાવી=સરકારે ખેડુતોને	પડતર=પડી રહેલી
જડ=મૂળ	ધીરેલા નાણા	ખેદાણુ=ખેતી
યશસ્વી=કીર્તિમત, ના-	દસ્તાવેજ=લેખ, લખાણ	ખીનરોજગારી=(ખીન=
માકિત	ખધે=પાણીનું રોકાણ	વિના+રોજગાર+ધ)
ખેશક=(ખે+શક)=નકકી	કરવાને બાધેલા પુસ્તા	નિરલખી
તેજસ્વી=પ્રકાશિત	મદ્રેસા=પાઠશાળા, વિ-	દયાલાન=રહેમ દીલી,
હેરાનગતિ=દુ ખ	લાલખ	દયાની લાગણી
લખાણુ=લેખ, દસ્તાવેજ	સરાઓ=વટેમાગુંઓને	કનકતો=હેરાન કરતો
	કેતરવાની ધર્મશાળાઓ	કાખેલ=હોશિયાર, પ્રનીણ

સવાલ—નધલખ વંશ કયાથી કયા સુધી કેટલા વર્ષ ચાલ્યો ?

ચોથી ચોપડીનો "ડિક્શનરિશન" ચાર આના [૫૩

ફિરોજશાહની મા રજપુતાણી હતી છતાં મુસલમાન સાથે પરણવાનું
શા માટે કશુંલ કર્યું ? ફિરોજશાહના લોકપયોગી કામ ગણાવેા

પાઠ ૬૦	અસ્તવ્યસ્ત=છિન્ન લિન્ન	મીરત=આપાને અયો-
તૈમુર=સમરકંદનો મોગલ	અતિશયોકિત=હેાય તેના	ધ્યાના સ્થિત પ્રાતઃમા
પાદશાહ	કરતા અતિશય વધા-	લશ્કરીજાવણીનું શહેરછે
પક્ષ=તરફેણ	રીને કહેવું તે	હરદ્વાર=અમાનદી પર
પુનરેજ=વતલ	દરમિઆન=અરસામા,	ગત્રાનુ ધામ છે
સમરકંદ=શિયાઈતાઈ	વચમાના વખતમા	અરાજય=(અ+રાજય)=
રીમા શહેર છે(એમા-	કુચકરવી=લશ્કરનોમુકા-	રાજ વગરનું, અધેર
તૈમુરની વચર છે)	મ ઉઠાવી આગળ જવું	

સવાલ—ઈ સ. ૧૩૯૫ ને ૧૩૯૮મા શુ બનાવ બન્યો ?
તૈમુરની ટુક હતીકત કહેા

પાઠ ૬૧	પઠાણ=મુસલમાનનીએક	સ્થાન
પુઢનીતિ=લગાઈ કરવાની	જાત છે	દીર્ઘદૃષ્ટિ=સાખી નજર
રીત	અલગા=આધા	ઝનુની=ઉશ્કરાએલા
રાજનીતિ=રાજ ચલાવ-	બેદીલી=નાપુશી	જજીયાવેરો=આથા વેરો
વાની રીત	કાયમ=અચળ	માણસ દીઠ વેરો
અકબર=આબરનો પૌત્ર	રાજ્યાધિકાર=રાજસત્તા	કાયસ્થ=હિંદુની એક
હુમાયુનો પુત્ર (એનો	વગમ=દોર, સત્તા	જાત
જન્મ ઉમરકોટમા	આચક્ષ ખાવો=પાછા	મહેસુલખાનું=જમાબંધી
ઈ. સ. ૧૫૪૨ મા	હંવું	ખાનુ
થયો હતો)	સન્માન=સત્કાર	આઈન અકબરી=અક
સરહર=કામગામ,	વર્ગમંદીર=દહેર, દેવ-	બરના કામદાનું પુસ્તક

૫૪] પાચમી ચોપડીનો “ડિક્ટેશન શિક્ષક” પાંચ આના.

અથુલકુળલ=અકબરનો	અધિર મટયુ	મીર અલદ=મુખ્ય ન્યા-
વડો પ્રધાન	અનુપમ=જો બીજા કોઈ	યાધીરા
વિશ્વવાવિવાહ=પુનર્લગ્ન	ની સાથે સરખાવી ન	કાશુ=કુરાન પ્રમાણે
આજે ૫૫યુ=સાત ૫૫યુ,	સકાય તે, સર્વોત્તમ	ઈન્સાફ કરનાર
સવાલ—અકબરની કારકિર્દીનું વર્ણન કરો. અકબરે કયા કયા પ્રાપ્તો જીત્યા? અકબરે કયા કયા સુધારા દાખલ કર્યા?		

પાઠ ૬૨	કિતલ=કાપાકાપી	ગાદી પરથી ઉઠાડી
હલદીધાટ=અરવલી પ-	જખમ=ધા	મુકલો
વર્તનું મેદાન	એકત્ર=એકઠા	વિખત રણુભૂમિ=સડાઈની જગા
તુર્કે=મુસલમાનની જાત	અણીનો વખત=ખારીક	સર્વત્ર=મધે
એટા=મેળાપ મુલાકાત	જમાવ=બીડ, ટોળુ	તગ=ચેડાનો બધ
દેહરક્ષક=શરીરનું રક્ષણ	દાખવી=ખતાવી	પુઠળ ફરી=પાછળ ફરી
કરનાર	ગ્વાલિઅર=મધ્ય હિંદ	ચમુતરો=ચોતરો
વારસ=મરણ પછીનો	એજન્સિયા સિધીઆ-	
હકદાર	ની રાજધાનીનું શહેર	
ઉન્નત=વૈદ્યાની	પદબ્રહ્મ=(પદ+બ્રહ્મ)=	

સવાલ—પ્રતાપની બહાદુરીનું વર્ણન કરો.

પાઠ ૬૩	યાનગીર=જીતનાર)=	જડતી=તપાસ
સરદામસરો=જહાગીરના	ફુનિકા જીતનાર, સર્લીમ	માનમરતબો=આબરૂ
રાજ્યમા ધડાડથી	કાલકગાર=સરતપટા,	અને મોટાઈ
આવેલા વકીલ	કરારનામું	મજબૂન=ગણતરી
ધુટથી=મરજ મુજબ	આગતાસ્વાગતા=પરોણા	અરાનપુર=તાપી નદીને
જહાગીર=(જહા=ફુનિ	ચાકરી	કોઠે મુસલમાની

આળખાવૃત્તો “મુખગણિત શિક્ષક” દોઢ આનો' [૫૫

વસ્તીનું શહેર (અહીં-ધરવટ=પેતીજાવત, બાઈ	કનાતો=તબુનીકાપડની
ના શેલા ને સાલ્લા	ચારો ભીંત
વખણાય છે)	હકા મરકરી=ટોળા ટપ્પાખટપટ=કપટ
ચિતોડ=મેવાડની બુની	સારા અત કરણવાળો=નૂરજહા=(નૂર=તેજ
રાજધાનીનું શહેર છે)	શુદ્ધ મનનો જહા=દુનિયા)=દુનિ-
અજમેર=રજપુસ્તાનમાં	તુલા=એક પાસે પુરુષ યાનુ તેજ, (એતુ
શહેર છે	ને બીજે પાસે નામ પાડવાનું કારણ
ખદોખસ્ત પડી ભાગવા	કોમતી ધાતુ કે જ- એ લણીજ ખૂબસુરત
માડયો=ગેરખદોખસ્ત	વાહીર મુકી તોલવાની હતી)જહાગીરની બેગમ
થવા લાગ્યો	ક્રિયા કરમાન=હુકમ
ધબરો=ક દ્રાકટ	

સવાલ—સર ટોમસરોને ઓળખાવો સર ટોમસરોએ જહા-
ગીરના રાજ્ય વિષે શું લખ્યું છે ?

પાઠ ૬૪	છ કરોડની કરી હતી)	ગજ=લોહાનો સળિઓ
મયુરાસન=(મયુર=મેર	ભવ્ય=મોટું ને સુંદર	ચોકુસીઆ=ચાર કુલ
નઆસન=બેઠક)=મેર-	રાજચિહ્ન=રાજ તરી-	ભાષા=તીર રાખવાની
ના આકારની બેઠક,	કેની નિશાની	કાથળીઓ
તખ્તે તાલિસ (એમા	દિવાની=લેણદેણ સબધી	ઝાલર=ચૂલતી કાર, ચૂલ
હીરા, માણિક, મોતી	ફાજદારી=ચોરી, ખુન,	તાજમહેલ=મહેલનું
વગેરે રત્નો જડાવા	મારામારી વગેરે સબધી	નામ છે (આ મહેલ
હતા તેની કિંમત	એલચી=વડીલ	સાહજહાએ પોતાની
ટેવનિઅર નામના પુ-	હાજરી=તપાસ	બેગમ મુમતાજ બેગ-
રોપી ગવેરીએ સાડા	તખ્તે તાલિસ=મયુરાસન	મની યાદગીરી માટે
		આત્રામા બધાબેા

૫૬] પહેલી એપ્રીનો “મુખગણિત શિક્ષક” ૧૧૧ આના
 એના જેવી સુદર બીજી નથી) દિઆટિક સમુદપર
 ઈમારત દુનિયામા વેનિસ=ઈટાલીમા આન બદર છે

સવાલ—શાહજહાને ઝોળખાવો ટેવનિઅરે શાહજહા પાદશાહની
 જાહોજલાલીનું વર્ણન કર્યું છે તેપરથી આપણને શું લાગે થાય છે ?
 મયુરાસન અને તાજમહેલ વિષે જે જાણતા હો તે લખો મયુરાસન
 કોણુ લૂટી ગયું ?

પાઠ ૬૫	પ્રસંગ=સબધ, ઝોળખાવું	બાણુલમઠકા=મકકાનો
શિવાજી=મરાઠી રાજ્યનો	ખાણુ	દરવાજો, સુરત શહેર
સ્થાપનાર (એ શાહજી	વિજયપુર=દક્ષિણ મહા-	ચુસ્ત=આગ્રહથી વળગી
ભોસલેનો પુત્ર એનો	રાષ્ટ્ર પ્રાતમા શહેર છે	રહેનાર
જન્મ પુતા પાસેના	સામેલ=દાખલ	સર કર્યા=તાબે કર્યા
જુનર ગામમા ૧૬૨૭	રસ=ઉમમ, મઝા	ધર્મોધ=ધર્મ+અધ
મા થયો હતો)	ઉઠો=ધણોજ	ધર્મના આચાર વિચાર
ઘેર ગળેબ=શાહજહા-	ધુટકારો=ધુટકો	રમા ધણોજ આગ્રહી
નો ત્રીજો પુત્ર,	ઉત્ક ઠા=ઉચ્છા, મરજી	નગરકેદ=આસનકેદ
આલમગીર	મહમદનગર=મહારાષ્ટ્ર-	કદો=ખરો પાકો
અનુન=જીસ્સો, આવેશ	મા સીનાનદીપર શહેર છે	અણુવિશ્વાસ=અપતીજ
વિષમ=ઉલટા, નહારા,	છાપો મારી=દલ્લો કરી	મત્રી મડળ=પ્રધાન
કેલ્યુ	કિલ્લેદારો=કિલ્લાની	મંડળ
કુમક=મદદ, આશરો	ચોકી કરનારાઓ	નિષ્ઠા=આસ્થા, શ્રદ્ધા
ધકકો=હાનિ, નુકસાન	વિષ્ટિ=સલાહનું કહેણુ	વિગ્રહ=લડાઈ, ઝગડો
	બાણુલ=દરવાજો	

સવાલ—મરાઠી રાજ્ય સ્થાપનાર કોણુ ? શિવાજી દીલ્હીથી કેવી
 ઝુકિત કરી નાસી ગયો ? શિવાજીનું ટુક વૃત્તાત લખો ?

બીજા ધોરણનો “સુખગણિત શિક્ષક” નો આના [૫૭

પાઠ ૬૬	ગતી=ચઝિત	દુરબીન=આવેથી વસ્તુ
(ધન=નડકર	ધરી=પૃથ્વીના મધ્ય	જોવજી કાચનુ ધન
શોધ=તપાસ, ખોળ	બિ દુમા ચઢને ઉત્તર-	સૂર્યમાળા=સૂર્ય, નાના
ઉપગ્રહ=નાનો ગ્રહ, મુ-	દક્ષિણ જે કલિપતરેખા	મોટા ગ્રહો, તેમના
ખ્ય ગ્રહની આસપાસ	જાય છે તે	ચંદ્રો, ખરતા તારા
ફરનારો ગ્રહ	કક્ષા=ગ્રહોને સૂર્યની આ-	અને ધ્રુમકેતુઓ ગળે
નરી=એકલી, ખુલ્લી	સપાસ ફરવાનો માર્ગ	ચએલુ મડળ

સવાલ—સૂર્યની આસપાસ કોણ કોણ ફરે છે ? સૂર્યમા કેટલી ગરમી છે ? સૂર્ય ને પદાર્થોને ગરમી તથા તેજ આપે છે તે પદાર્થો કેવા રૂપના હોય છે ? ગ્રહ એટલે શું ? ગ્રહ સાથી ઝાળખાસ છે ? બધા ગળી મુખ્ય ગ્રહો કેટલા છે અને તે કયા કયા ? સૂર્યથી ઘણો પામે તેમજ ઘણેજ આથે કયો ગ્રહ છે સૂર્યથી પૃથ્વી કેટલી દુર છે ? દુરબીનની મદદથી કયા ગ્રહો શોધી કાઢ્યા છે ? કયા ગ્રહનું તેજ વધારે છે ? કયા કયા ગ્રહોને ચંદ્રો છે અને તે કેટકેટલા છે ? બધા ગ્રહોમા સૌથી મોટો તેમ સૌથી નાનો ગ્રહ કયો છે ? મુખ્ય ગ્રહ સિવાય બીજા નાના કેટલા ગ્રહો છે અને તેઓ કયા છે ? ગ્રહોને કેટલી ગતિ છે અને તે કઇ કઇ ? ગ્રહો કઇ દિશામાંથી કઇ દિશામા ફરે છે ? સૂર્યની આસપાસ ગ્રહને ફરવાના માર્ગને શું કહે છે ? શુધ્ધ અને નેષ્ણન કોની આસપાસ ફરે છે ? ગ્રહો તથા ચંદ્રોને પોતાનુજ તેજ છે કે નહિ ? અને નથી તો સાથી પ્રકાશે છે ? કલકત્તનના સગ્રહસ્થાનમા કેવા તારા રાખ્યા છે ? ખરતા તારા કોની આસપાસ ફરે છે ? તેમનો ફરવાનો કાળ કહો સૂર્યમાળા એટલે શું ?

પાઠ ૬૭	તેજનો તાપો	મર્યાદા=હદ, સીમા
મુવનો તારો=ચિર	તેજસ્વી=પ્રકાશિત	ક્ષિતિજ=ઠેકાણે

૫૮] ત્રીજા ધેરણનો “મુખગણિત શિક્ષક” અડી આના

આકાશ ને પૃથ્વી મળી	સમર્પિત=સાત તારાનું	ધરીનો ઉત્તર દક્ષિણ
ગ્રહેલા દેખાય તે જગા	મડળ	છેડો
ગોળાર્ધ=(ગોળ+અર્ધ)=	ધ્રુવ=અનિ તેજસ્વી	આકાશગંગા=ગાને આ-
અર્ધગોળ	તારો	ગંગામાં પ્રવાશની ધોળા
નક્ષત્ર=તારામડળ (નક્ષત્ર=ધ્રુવ=)	કદપેલી ધરી	પડી દેખાય છે તે
૨૭ છે)	ઉપર પશ્ચિમથી પૂર્વ	ધ્રુમસ=ધ્રુમાડા જેવી
મુખખા=જથ્થા	તરફ પૃથ્વી ફરે છે તે	વરાળ

સવાલ—તારા અને ગ્રહનો તફાવત કહો કિતિજ એટલે શુ તે સમજાવો તારાઓ કઈ દિશામાંથી કઈ દિશામાં જાય છે ? ધ્રુવ તારા કેટલી જાતના છે ? દક્ષિણ ધ્રુવ તારો આપણને કેમ દેખાતો નથી ? અસલ લોકોએ તારાને ઓળખવા માટે શુ કીધું ? ધ્રુવનો તારો શાંતી કાઢવાની સહેલી રીત કહો તારાના વર્ગ શા આધારે પાડ્યા છે ? છેક પહેલા વર્ગમાં અતિ તેજસ્વી તારો કયો છે ? તારાના ૨૭ કેવા હોય છે ? નરી આખે કયા નક્ષત્રો દેખી શકાય છે ? છેક પાસેનો તારો કેટલો દૂર છે ? આકાશગંગા એટલે શુ તે સમજાવો

પાઠ ૬૮	મિ દુ=ગીણુ ટપકુ	અક્ષાંશવૃત્ત=વિષુવૃત્તથી
અક્ષાંશ=વિષુવૃત્તથી ઉ-	પ્રત=નકલ	સરખે અતરે ઉત્તર
તર કે દક્ષિણમાં કોઈ	કદપના=અટકળ, ધારણા	દક્ષિણ જે આડી
જગાનું જે અતર તે	વિષુવૃત્ત=પૃથ્વીના ગો	લીટીઓ દોરેલી હોય તે
રેખાશ=કોઈ મુકરર	ળાપર મધ્યભાગે જે	વર્તુળ=ગોળ
કરેલા રેખાશવૃત્તથી	પૂર્વ પશ્ચિમ ફરતી	રેખાશવૃત્ત=વિષુવૃત્તને
પૂર્વ પશ્ચિમમાં કોઈ	આડી લીટી દોરેલી	કાટખુણે છેદીને બને
જગાનું જે અતર તે	હોય છે તે	ધ્રુવમાં થઈને જાય
		એવું મહદ વર્તુલ

ચોથા ધોરણનો “મુખ્યગણિત શિક્ષક” ચાર આના [૫૯

સવાલ—કોઈ પણ બિંદુ સપાટીના કયા ભાગમાં છે તે આકૃતિ કાઢી સમજાવે. નકશામાં આડી ઉભી લીટીઓ શા માટે દોરેલી હોય છે ? એક નકશા ઉપરથી ખીજો પાડવાનો સુગમ ઉપાય કહો. ગોળાપર નકશો પાડવાની રીત સમજાવે. વિષુવવૃત્ત, અક્ષાંશવૃત્ત, અક્ષાંશ અને રેખાંશની વ્યાખ્યા આપી સમજાવે. અક્ષાંશ વધારેમાં વધારે અને ઓછામાં ઓછા કેટલા હોય છે ? અક્ષાંશના પ્રકાર કેટલા છે અને કયા કયા ? પૃથ્વીના ગોળા પર અમદાવાદ કયે સ્થળે છે એ નક્કી કરવામાં કઈ કઈ બાબતો જાણવી જોઈએ ? રેખાંશ અને રેખાંશવૃત્તની વ્યાખ્યા કહો. રેખાંશ કેટલી જાતના છે તે તે કયા કયા ? સૂર્યનો પ્રકાશ દર કલાકે કેટલો આગળ વધે છે અને તે તમે શાથી જાણ્યો ? અમદાવાદ અને મુમ્બઈમાં સૂર્ય કયારે જોગે છે એ આપણે બરાબર જાણતા હોઈએ તો એ બે જગા વચ્ચે કેટલા રેખાંશનું અંતર છે તે શી રીતે જાણી શકાય ? અક્ષાંશ અને રેખાંશનો ઉપયોગ કહો.

પાઠ ૬૬	તોફાન	પેટે કુડાળા કરતો જો-
ત્રાસો=તિરકસ	આધી=જો પવનથી આ-	રમાં છુટેલો પવન
નિયમિત=મુકદર	કાશ ધૂળ વડે ઢવાઈ	વ્યાપારવાયુ=વેપારને
મોન્સુન=મોસમ	જાય તે પવન	માટે અનુકૂળ આવે
વાવાઝોડુ=પવનનું	વ ટોળાઓ=જામરાની	એવો પવન

સવાલ—ધુમાડો સીધો ન જતા ત્રાસો જાય છે, આમ લાગે ત્યારે પવન છુટે છે તેનું કારણ શું તે સમજાવે. સૂર્યના તાપથી પવન ઉત્પન્ન થાય છે તે દાખલો આપી સમજાવે. દરીઆ કિનારે રોજ નિયમિત વા કેટલા પ્રકારનો વાય છે ? જમીન તપે છે તેટલું

૬૦] પાચમા ધોરણુનો “મુખગણિત શિક્ષક” ચાર આના

પાણી તપતુ નથી તેનું કારણ શુ ? સમુદ્ર તરફથી જમીન તરફ અને જમીન તરફથી સમુદ્ર તરફ વા કયે વખતે વાય છે અને તેનું કારણ સમજાવે. વ્યાપારવાયુ વિવિધત્વથી ઉત્તર તથા દક્ષિણમાં ફેરલા અક્ષાંશ સુધી વાય છે અને તેનું કારણ કહો. મોન્સુન વા કયા કયા દેશોમાં વાય છે ? હિંદુસ્તાનમાં ધણો તાપ ક્યારે પડે છે અને તે પડવાનું કારણ સમજાવે. હિંદુસ્તાનમાં વરસાદ કયા ખુણા-માંથી આવે છે અને તે ખુણામાંથી આવવાનું કારણ કહો. શિયાળામાં વા કયા ખુણામાંથી વાય છે અને તેનું કારણ સમજાવે. અનેક જાતના વા ઉત્પન્ન થવાનું કારણ શુ ? અને તે વા કયા કયા તે કહો.

પાઠ ૭૦	રેતાળ=રેતીના પથ્થરની	ગામ છે ત્યાંથી ૮૨ મેલ
૨ દો=નાકડું સાફ કર-	બનેલી	છેટે કાડકણી ગામ
વાનું હથિયાર	નદીનું પાત્ર=નદીને વહે,	પાસે આ ધોધ છે
કદ=આકાર	વાનો માર્ગ	સારાશ=(સાર=મતલબ
મુરમ=એક જાતના	બખોલ=ગુફા, ખોલ	+અશ=ભાગ) મુખ્ય
કાકરા, મરડીઆ કાકરા	ગેરસંખ્યા=જાનડા જીલ્લા-	મતલબ
	ના હોનાવગ તાલુકામાં	

સરાસ—પૃથ્વીપર કયા કયા ૨૬૬ હ મેશા ક્યાં કરે છે કે જેથી જમીન ધસાઈ જાય છે ? ખડકનો ભુકા શી રીતે બને છે તે સમજાવે. ચુનાના પથ્થર તથા આરસપહાણ જલદી શા કારણથી ધસાઈ જાય છે ? જમીન, ખડક, અને કુમરા શાથી ધસાઈ જાય છે ? રેતાળ, ધોળી અને રાતી જમીન થવાનું કારણ કહો. મુખર્ષ ઇલાકામાં લાલ માટી કયા ધણી જોવામાં આવે છે ? રેતી શી રીતે બને છે ? નદીના પાણીમાં જમીન ખોદવાની શક્તિ શા કારણથી વધારે છે ? મુખર્ષ ઇલાકામાં કયા કયા પ્રખ્યાત ધોધ છે ? સમુદ્રમાં ખડક શી રીતે બનતા હશે ?

ગુજરાતી સાં ભૂગોળની પ્રશ્નોત્તરમાળા ત્રણ આના [૬૧

પાઠ ૭૧	બરફનું ઠેકાણુ	કદાવર=શરીરે પુષ્ટ
ભૂતળ=દેશની સપાટી	નદ=મોટી નદી	ભિનાશ=ભેજ, શરદી
નદી, નાળા, પર્વતો	રણુ=રેતીનું મેદાન	કસરીઆ=કરકસરથી
વગેરે સબધી હકીકત	ખાળે=અટકાવે	કામ કરનાર
ભૂતળ રચના=કેશની	અટકાવ=રોકાણુ	કસ=રસ
સપાટીની તથા નદી	સમઘાત=સરખી,મધ્યમ	કમળેર=નળળા
નાળા પર્વતો વગેરેની	સર. ધણી ગરમ તેમજ	ખાનપાન=ખેગક ને
રચના	ધણી ઠડી નદિ એવી	પાણી
હિમાલય=(હિમ+બરફ	માફકસગ=જોઈએ તેવી	નળિએરી=નળીઆના
+આલય=ઠેકાણુ)=	સાહસિક=હિમતવાન	પ્રમાણુ=માપ

સવાલ--હિંદુસ્તાનની લબાઈ પહોળાઈ કયાથી કયા સુધી ફેટલી છે ? કુનિયામા સૌથી ઊંચો પર્વત કયો છે ? હિમાલય નામ પડવાનું કારણ શું ? હિંદુસ્તાનમા ઊંચા પર્વતોની હાર ગણાવો હિંદુસ્તાનમા મોટામા મોટી નદી, રણુ અને જગલો કયા છે અને તે કયા કયા છે ? હિંદુસ્તાનમા તાપ વધારે પડવાનું કારણ કહો ઉત્તરના ઠંડા ને સુકા પવનને કાણુ અટકાવે છે ? દક્ષિણના ગરમ અને ભેજવાળા પવનને એવો અટકાવ છે કે નહિ ? કોકણુમા વગસાદ વધારે અને ઘાટની પેલી તરફ એછા થવાનું કારણ શું ? ગરમી કયા ઓછી લાગે ? કોઈપણ પ્રદેશની હવા જાણવા માટે કયા ચાર કારણો ધ્યાનમા રાખવા ? ગુજરાતના દક્ષિણ ભાગની હવા તથા તેની લોકો પર કેવી અસર છે તે કહો ઉત્તર ગુજરાત, સિંધ અને રજપુતસ્તાનની હવા તથા તેની લોકોપર અસર કહો પશ્ચિમઘાટ, મદ્રાસ ઈલાકા, બંગાળા પ્રાંત મધ્યહિંદ અને પંજબની ભૂતળ રચના તથા તેની લોકોપર શક્તિ

૬૨] હિંદુસ્તાનની સાંભૂગોળની પ્રશ્નોત્તરમાળા ચાર આના.

અસર છે તે કહો જુદા જુદા ભાગોની હવા જુદી જુદી છે તેથી
સાના લોકોમાં શી બાબતમાં ફેર છે તે કહો અને તે ફેરફાર ગણાવો

પાઠ ૭૨	સરાય	અને વેપારી મથક
વહેવારનાં આવવા જવાના	ખુલ્લો મુકાબેલો છે= વપરાસમાં આવે છે	ખેતર ઘાટને નાકે આવેલું છે)
અમલ=સત્તા, ગજલોહાની સડક=રેલવે	પેસાવગ=વાયવ્ય સરહદ પ્રાતનુ મુખ્ય શહેર	અનુક્રમે=એક પછી એક દર=માવ
ગવર્નર જનગથ=વૌઠ	(એ મોટું લશ્કરી ડિપટાણે=ડિપલો બાબુએ	

સવાલ—હિંદુસ્તાનમાં વહેવારના મુખ્ય કેટલા રસ્તા છે અને તે કયા કયા ? કઈ કઈ કેટલી મોટી સડકો કયાથી નીકળી કયા મોટા શહેરમાં થઈ જાય છે તે કહો હિંદુસ્તાનમાં લોહાની સડક કયા સનમાં નખાઈ અને તે વખતે ગવર્નર જનરલ કોણ હતા અને તે કયાથી કયા સુધી નખાઈ ? હાલ કેટલા મેલની રેલવે બંધાઈ છે ? મુખ્યથી પેશાવર દિલ્હી અને મદ્રાસ કેટલા દૂર છે ? આગગાડી રૂંતે ઉપલા શહેરોમાં જતા કેટલા દિવસ લાગે ? આદી સડકની મુસાફરી કરતા આગગાડીની મુસાફરીમાં શા શા કામદા છે તે કહો હિંદુસ્તાનના પશ્ચિમ તથા પૂર્વ ઝિનારાના મોટા બંદરો ગણાવો કરાચી અને રાગુન વચ્ચે સમુદ્ર વાટે કેટલા મેલનું અંતર છે ? હિંદુસ્તાનની કઈ કઈ મોટી નદીઓમાં આગબોટ તથા વહાણો જઈ શકે છે ? ગંગા નદીમાં કયા સુધી આગબોટ તથા વહાણો જઈ શકે છે ? કાચીન, ત્રાવણકોર અને મલબાર કાઠાની થડમાં કેવા સરોવર છે ?

પાઠ ૭૩	પ્રીતિવાળા	નમસ્કાર=પ્રણામ
પરમસ્નેહી=વહુજી	રા રા=રાજમાન રાજપ્રી	વિશેષ=ખીલુ, વધારામાં

મુખર્ષિ દત્તાત્રયની લૂગોળની પ્રશ્નોત્તરમાળા ૪૫૧ આના [૬૩

મુખર્ષિ=શ્વેતકુશળ	દીવાદાજી છે)	વટાવી=ઓળગી
જહાજે=મોટા જહાજો	પોરબ દર=મુદામાપુરી	અનુદૂળ=માફક
ડડકા=માલ ચઢાવવા	(કાઠીઆવાદમા બ દર છે)	પોર્ટુગલ=યુરોપ ખડની
ઉતાગવા માટે બાધેયો	પ્રસિદ્ધ=જાણીતા	પશ્ચિમમા દેશ છે
લાડડાનો વાટ	અયાત=પરદેશથી આ	ઇમારતી કાઠ=ઇમારત
વેગન=ઉજળડ, વન્ની	વતો માવ	બાધવામા વાપરવામાં
વગરનો	નિકાસ=ખીજે દેશ જતો	આવતુ લાકડુ
ગાના=નાખિયોગની	માવ	કાચીન=મદ્રાસ ઇલા-
મડની=ડચ પ્રાંતમા	ગણતરી=નિરૂપ	ગાના દેશી રાજ્ય છે.
બ દર ઇ (અહીંઆ	સ્વલપ રૂ=આપ લે	મિતિ=તિથિ

અહાહ—ગયી, મડની પેલમદ મુખર્ષિ, રત્નાગીરી, ગોવા, ડાંગાડ, માર અને કાચીન જે ગુ છે અને કયા છે અને ત્યાંથી કાઠ ડચો માન આયાત તથા નિકાશ થાય છે તે કહ્યો. કનાગીરી ગાને જતા રમ્ને કયા કયા બ દરો આવે છે તે અનુમે નજીવા.

પાઠ ૯૪	જળ=કાઠા	મદ્રાસ ઇલાડામા કોરો
ગગન=અભદેશનુ મુખ્ય	પોડચરી=મદ્રાસ ઇલા	મડળ ડાઠાપર બ દર છે.
શહેર	કામા ફેચની રાજધાની	ગળમ=મદ્રાસ ઇલા-
અર્થે=વાગ્તે, માટે	નુ શહેર છે	કામા બ દર છે
સિંકાના=એ નામનુ જાડ	કમાવેલા=પકવેલા	લાકુ=નદીકાઠાની
છે એની જાલચાથી	જાછર=ધણો છડો નહિતે	રેતાળ જમીન
ડિવનાઈન બનાવે છે	નેમાપદ્મ,=મઝલીદ્મ,	ચિતેગામ, આકઆખ=
માફક=અનુદૂળ	વિજઆપદ્મ=	બહદેશના પશ્ચિમ

કિનારા પર બંદર છે	દેરાસીન તેલ	તેજ=માલની ધણી
ખનીજ તેલ=જમીનમાં	ચિલ્કા=મદ્રાસ ઈલાકામાં	આવ બ થાય તે
થી નીકળતુ તેલ;	ખાર પાણીનુ સરોવર છે	

સવાલ—કાલ બોમા બધા દેશોની આગબોટો શા માટે આવતી હશે ? કાલ બોનો આયાત તથા નિકાસ માલ કહો. પોડેચરી કોને તાબે છે અને તેમાં શેના કારખાના છે ? મજબીપટ્ટણનો નિકાસ માલ કહો. વિળગાપટ્ટણથી કયો કયો માલ નિકાસ તથા આયાત થાય છે ? ચિલ્કા શુ છે, કયા છે અને શાને માટે પ્રખ્યાત છે ? કલકત્તા નામ પડવાનુ કારણ શુ ? ચિતેગમ અને આક્રિઆબ બંદર કયા છે, અને ત્યાંથી કયો માલ નિકાસ તથા આયાત થાય છે ? તથા શુ વધારે પાકે છે એની હવા કોના જેવી છે ? રચુન કયા છે, કશુ છે અને અહીંથી કયો માલ નિકાસ થાય છે ?

પાક હપ	કામ કરવાને નિમાયલો	નીમણુક=ગોઠવણુ
વહીવટ=કારભાર	અધિકારી, એન ટ.	મંજુરી=પરવાનગી
સ સ્થાન=દેશી રાજનુ	મુખત્યાર	હસ્તક=તાબે, હાથમાં
રાજ્ય	સેક્રેટરી=કારભારી	ઈડીઆ એફિસ=હિંદ
ક્ષેત્રકળ=ક્ષેત્રનો વિસ્તાર	સ ચુકત=જોડાયલા	ની કમેરી
પ્રતિનિધિ=પોતાને બદલે	હાઈકોર્ટ=મોટી અદાલત	વાઈસરોય=રાજાને બદલે
		નિમાયલો અધીકારી

સવાલ—હિંદુસ્તાનમાં નાના મોટા સસ્થાનો કેટલા છે ? બ્રિટીશ હિંદુસ્તાનના પ્રાંતો શા માટે કર્યા છે ? બ્રિટીશ હિંદુસ્તાનના પ્રાંતોના નામ દો સર્વથી મોટા દેશીરાજ્યો ગણાવો. હિંદુસ્તાનનો મુખ્ય અધિકારી કોણુ અને તેની નીમણુક કોણુ કરે છે ? વાઈસરોયને મદદ કરનારી સભામાં કેટલા સભાસદો હોય છે ? અને દરેક સભાસદો

બાળવર્ગનો “મુખગણિત શિક્ષક” દોઢ આનો [૬૫

ક્યા ક્યા ખાતાપર દેખરેખ રાખે છે ? ક્યા ક્યા કામપર ગવર્નર જનરલ પોતે દેખરેખ રાખે છે ? દરેક ખાતાનું કામ કરવા માટે ક્યા ક્યા કાર્યકારીઓ નિમેશ છે અને તે કોના તાબામાં રહી કામ કરે છે ? ગવર્નરો, લેફ્ટેનન્ટ ગવર્નરો, મુખ્ય કમિશનરો અને રેસિડેન્ટ, ષિટીશ હિંદુસ્તાનના ક્યા ક્યા ભાગપર છે ? મુખ્ય કમિશનરો અને કમિશનરોને કઈ સત્તા નથી ? શહેનસાહના પ્રધાનની સત્તા નીચે ક્યા ક્યા કામો છે ? હિંદના વજીરની ઓફિસ ક્યા છે અને તે ઓફિસને શું કહે છે ?

પાંચમી ચોપડી ભાગ ૩ જાના અર્થ

પાઠ ૭૬,	અવકાશ=ખાલી જગા,	ઠામ=વાસણુ
વાતાવરણ=(વાત=વા+માર્ગ		અવસ્થા=સ્થિતિ, હાલત
આવુરણ=હાકણુ)પૃથ્વીની વાયુશોષક=વા ખેંચી		પ્રાણવાયુ=ઓક્સિજન
આબુખાબુ વીંટાયલો વા લેનાર		કાર્બોનિક એસિડ આસ=
મળે નહિ ઉતરે=મગ-સિધ્ધ=સામિત, નક્કી,		કાર્બોન અને ઓક્સિ-
જમા ઠંડે નહિ દળ=કદ, જડાર્થ		જન મળવાથી થએલો
પરપોટા=પાણીમાં વાને ટન=મુખધ્મો ૮૦ મણ,		વાયુ (એ ઝેરી છે)
લીધે ઉડી આવતા કુક્કા ૨૦ હદવેટ		

સવાલ—હવા વિશે શું જાણો છો ? વાતાવરણ એટલે શું તે સમજાવો ખાલી વાસણુમાં શું હોય છે ? હવા હોય તો તે સાબિત કરી બતાવો હવામાં ભાર છે એ વાત સાચી સાબિત કરી શકશો ? આપણા દરેકના માથાપર વાતાવરણનો કેટલો ભાર છે, એટલો ભાર જતા આપણે છુ દાઢ જતા નથી તેનું કારણ શું ? હવા કેવો પદાર્થ કહેવાય ? હવા ધન નથી તેમજ પ્રવાહી નથી તે સમજાવો. હવામાં

૬૬] પહેલી ચોપડીનો “મુખગણિત શિક્ષક” ૧૥૫ આના.

મુખ્ય કયા કયા બે વા છે? દીવો દેવતા બળવાને અને શ્વાસ લેવાને કયો વા ઉપયોગી છે? ઓક્સિજન ને વધારે ઉપયોગી છે તો તેમા બીજો વાયુ શા માટે બેળ્યો છે? કાલગ્યાસ એટલે શુ અને તે શી રીતે ઉત્પન્ન કરી શકાય?

પાઠ ૭૭	પડધો=સામો અવાજ	ધડો=દાખલો
અનુરૂપ=આમેદુબ, નકે	રોર=અવાજ, ધ્વનિ	તોછડાપ=હલકાપ,
લે નકલ	પડધમ=એક વાજીત્ર	અવિવેક
અડખે પડખે=આજી-	પ્રતિધ્વનિ=(પ્રતિ+ધ્વનિ	સમ્યતા=સલુકાપ, વિવેક
બાજીમા	=સામો અવાજ,	જડ=નિર્જીવ
પ્રુદી વળ્યો=ફરી વળ્યો	પડધો	અદ્ય=માન, વિવેક

સવાલ—પડધો એટલે શુ? પડધો શી રીતે થાય છે તે પ્રયોગથી સમજાવો. પડધા ઉપરથી આપણે શુ જિખામણ લેવી?

સમજીતી—દુનિયામ જડવસ્તુ પણ આમેદુબ જવાળ આપે છે, કે ગરીબ હોય અથવા રાજા હોય તો પણ તેઓ જેવુ બોલે તેવુ જ સાબળે

પાઠ ૭૮.	તરગ=નર્ક, જુદા	ટાર=કોલસામાથી નીક-
જીના જમાનાને=અસલી	ગાદનિદ્રા=ભાર બેધ	ળતો પ્રવાહી ડામર
વિચારનો	વિચિત્ર=નવાઈ જેવી	કોલસાવાયુ=કોલગ્યાસ,
ગોદી=વહાણુને લામર-	બીજેયુગ=ત્રેયાયુગ(યુગ	જેના દીવા થાય છે
વાની જગા, આધેલી	ચાર છે સત્ય, ત્રેતા,	તે ગ્યાસ
ખાડી	દ્વાપર, કળિ)	કાળાતરે=વખત જતા
અન્યથા=તાજીથ	કર્ન=તેતરના જેવો ભેજ	ખાણીઆ=ખાણુમા
ડામર=ખનીજટાર, જાડુ	વાળીજખીનમાથતોછોડ	કામકળાર મજુર
કાળુ પેટ્રોલ્યમ	ગોદી લઈ=પ્રથ કરી	પાડ=આકૃત

બીજા ધોરણનો “મુખ્યગણિત શિક્ષક” જે આના [૬૭

સવાલ—ખનીજ કાલસો શુ શુ ઉપયોગમાં આવે છે? કાયલા શી રીતે બન્યા હશે? કાલઆસ શી રીતે બનાવે છે? ખનીજ અને સાધાગણ્ય કાયલાનો મુકાબલો કરો.

પાઠ ૭૮	ચકલી=ચાવી	સવેળા=વેળાસર
ટગર ટગર=એકી નજરે	સેર=પાણીની ઉમે	
ધારી ધારીને	ઉડતી જીણી ધાર	

સવાલ—લવણએ કુવારો ઉંચે ભેડે છે એ કેવી રીતે છોકરાને સમજાવ્યો તે તમે કહો. પાણીના કયા ગુણને આધારે કુવારો ભેડે છે?

પાઠ ૮૦	ગરમીમાપક યત્ર=ગરમી માપવાનું યત્ર, થર્મોમીટર	ઘટ=ભેડો
પારો=એક જાતની સફેદ રંગની પ્રવાહી ધાતુ (એ હડા મુલકમાં ધનરૂપે હોય છે)	હિમખિંદુ=એ ખિંદુ પર પારો આવે ત્યારે પાણી ઠરી જાય છે	એકત્ર=એકઠા વિસ્તાર પામે=ફેલાય આકો=નિસાન માર્ગ=અવકાશ

સવાલ—પારો શુ છે? પારાનું રૂપ કેવું છે? પાણીથી કેટલા ગણો બારે છે? એક વાસણમાંથી બીજા વાસણમાં કયા ગુણને લીધે રેડી થકાય છે? હરકોઈ વસ્તુ પર ગરમી અને ઠંડીની શી અસર થાય છે? પાણી ઉપર ગરમી અને ઠંડીની એકજ અસર થાય છે કે જુદી જુદી? થર્મોમીટરમાં પાણી ન ભરતા પારો ભરવાના ખાસ કારણ સમજાવો. થર્મોમીટરની કૃતિ સમજાવો. થર્મોમીટરમાં પારો શી રીતે ભરે છે? હિમખિંદુ ને ઉકળતા પાણીનું ખિંદુ શી રીતે નક્કી કરે છે? થર્મોમીટર યત્ર કેટલી જાતના છે? અને તે ત્રણમાં ફેર શુ છે? તથા એ શુ ઉપયોગમાં આવે છે? (થર્મોમીટર યત્ર ત્રણ જાતના છે. સેન્ટીગ્રેડ, ફારનહાઈટ, અને રૉમર, સેન્ટીગ્રેડમાં ૦ થી ૧૦૦, ફારન-

૬૮] ત્રીજા ધેરણનો “મુખગણિત શિક્ષક” અઢી આના

હાઇટમા ૦ થી ૩૨ અને ૩૨ થી ૨૧૨, રોમરમા ૦ થી ૮૦ અથ
હોય છે ફારનહાઇટ વધારે ઉપયોગી છે કારણકે હિમખિંદુ કરતાં
ઝાઢી ગરમી એનાથી જાણી શકાય છે)

પાઠ ૮૧	દાડો=હાયો	મખો=પાણી ઉચ્ચ ઉડા
૨૫૪=ખુલ્લુ	પડો=પડ, આતરો	ડવાનોસયો લાગતક

સપાલ—નીચેની હવાના દખાણથી પાણી નીચે પડતુ નથી
તે પ્રયોગથી સાબીત કરો પાણી ભરેલા સીસામાથી હવા શોષી
લઇએ છીએ ત્યારે પાણી શા કારણથી મોમા આવે છે તે સમજવો
પીચકારી ને બાબાની રચનામા શુ તફાવત છે ?

પાઠ ૮૨	દક્ષિણમા દેશ છે	ચેતવણી=ખબર, સુચના
ઉપયોગ=વાપર	પ્રત્યેક=(પ્રતિ+એક)=	કાશીશ=ચલ, મહેનત
વાયુભારમાપકયંત્ર=વાનુ	દરેક	ગુદ=અધરો
દખાણજાણવાનોસાયો	સ્તલ=દાયની નળીમા	પ્રવીણ=માહિતગાર
બેશ=સારો	પારાની ઉભી દાડી	અનુમાન=અટકળ,
ઇટાલિ=યુરોપખડની	સભત=આશા, ભરોસો	ધારણા

સપાલ—હવાના દખાણનો ઉપયોગ બાબાના કામમાજ થાય
છે કે બીજા કોઇ કામમા થાય છે ? કયા નિયમને આધારે વાયુ-
ભારમાપક યંત્રો બનાવ્યા છે ? વાયુભારમાપક યંત્રની બનાવટ કહો
જેમ ઉચે જઇએ તેમ હવાનુ દખાણ ઝોણુ થવાનુ કારણ કહો
સમુદ્રની સપાટીએ પારો કેટલા ઈંચની ઉચાઇએ હોય છે ? કેટલા
ફુટની ઉચાઇએ પારો એક ઈંચ હેઠે ઉતરે છે ? વાયુભારમાપક યંત્રથી
વરસાદ ક્યારે થશે અથવા તો તોફાન ક્યારે થશે એ જાણવાનુ
કારણ સમજવો આપણા હિંદુસ્તાનમા વાયુભારમાપક યંત્રમા થતા

ચૈથ ધોરણનો “મુખગણિત શિક્ષક” ચાર આના. [૬૯

ફેરફારની નોંધ કયા રાખવામા આવે છે ? તેથી શો લાભ છે ?
પારાનો ઉપયોગ કયા કયા કામમા થાય છે ? બેરોમિટરમાનો તમામ
પારો નીચે ઉતરી ન પડતા પારાની સપાટીથી ૩૦ ઈંચની ઉંચાઈએ
રહેવાનું કારણ શું ?

પાઠ ૮૩	ફૂલમણી=ફૂલના ગોટાનું	ખીજશય=(ખીજ+આ-
એકદળ=દાળ વગરના	ઢાકણ	શય)=ખીજને રહેવાનું
દ્વિદળ=એ દાળવાળા	વજ્રપત્ર=ફૂલના ઢાકણના	ઠેકાણું
આડકતરા=વાકાચુકા	નાના પાદડાં	દાડી=ડીકું
	લાગુ=મધ બેસતો	રેસા=તાતણા

સવાલ—વનસ્પતિના મુખ્ય કેટલા વર્ગ પાડી શકાય, અને
તે કયા કયા તે દાખલા આપી સમજાવો. ફૂલવાળી વનસ્પતિના
કેટલા ભાગ પડે છે અને તે કયા કયા ? એકદળ અને દ્વિદળ
વનસ્પતિના ખીમાજ ફેર છે કે ખીજ કયામા ફેર છે ? મૂળ થક
ઉપરથી એકદળનું કે દ્વિદળનું શી રીતે જણી શકાય ? એકદળ અને
દ્વિદળ વનસ્પતિના થડમા શો તફાવત હોય છે ? બંનેના પાદડાંમાં
શો ફેર છે ? એ બંને વનસ્પતિના ફૂલમા શો ફરક છે ? એકદળ અને
દ્વિદળ વનસ્પતિના મૂળ, થડ, પાદડાં, ફૂલ અને ફળનો તફાવત ગણાવો.
એવી વનસ્પતિના દાખલા આપો.

પાઠ ૮૪	કેસર=તંતુ, તાતણા	આતુરતા=ઉમેદ, ઇચ્છા;
વજ્ર=ફૂલનું ઢાકણ	ખાચ=ખેલાણું	મરજી
પુષ્પકાશ=પાખડીવાળો	પરાગકાશ=પરાગનો	સંયોગ=(સ=સાથે+યો
ભાગ	જથ્થો	ગ=જોડાણ)=મેળાપ,
ઢાકણ=પડ, અસ્તર	સમાતર=(સમ+અતર)	બેગા થવું તે
	=સરખે અંતરે	

૭૦] આચાર્ય ધૌરણ્યનો “મુખગણિત શિક્ષક” ચાર આના

સવાલ—ફૂલમા કયા બે ઢાકણ છે ? સ્ત્રિક્કસર અને પુકેસરને અવશ્યની દીક્રિયો શા માટે ગણવી ? પુકેસરમા કયા કયા બે ભાગ છે ? પરાગક્રાશની રચના સમજવો. સ્ત્રિક્કસરના કેટલા ભાગ હોય છે અને કયા કયા ? બધા ફૂલમા સ્ત્રિક્કસર અને પુકેસર હોય છે ? પુકેસરમાંથી સ્ત્રિક્કસરમા પરાગ લાવવામા કેણુ મદદ કરે છે ? પરાગની રજકણુને કેટલા ઢાકણ હોય છે ? અને તે કયા કયા ? બીજાશયમા શુ ભરેલુ છે ? એ ઈડામા શુ હોય છે ? ફળ રાથી બધાય છે ? બીજાશય પકવ થઈ તેલુ શુ થાય છે ? ઈડાનુ શુ થાય છે અને તે કયા રહે છે ? બીજને રોપવાથી શુ થાય છે ?

પાઠ ૮૫	બપુ=ફૂલ)=ફૂલવાળી	પાધરો=લાગલોજ
અપુબ્પ=(અ=નહિ+પુબ્પ	જળાશય=(જળ=પાણી	પિડ=ગોળો
=ફૂલ) વગરની,	+આશય=ડેકાણુ)=પાણી	પકિત=જાત, વર્ગ
અદળ	નુ ડેકાણુ જેમકે નદી	સમુળગા=ખીલકુલ, મુદ્દલ
મુખ્યત્વ=ધણુ કરીને	તળાવ કુવા, વાવ વગેરે	સમાસ=સમાવેશ
પરિપકવ=પુરા પાકા	અદળ=અપુબ્પ, ફૂલ	પાન=કીણા પાદડા
સપુબ્પ=(સ=સાથે+પુ-	વગરની	વિચિત્ર=નવાઈ જેવી

સવાલ—હ સરાજ શુ છે ? અને તેને લોકો શા માટે રોપે છે ? હ સરાજ ધણુ કરી કયા ઉમે છે ? હ સરાજ કયા મુલકમા મોટા થાય છે અને કયા મુલકમાં મોટા થતા નથી ? હ સરાજને પાદડા હોય છે કે નહિ અને પાદડા જેવુ ઢેખાય છે તે શુ ? હ સરાજની નસો કાના જેવી હોતી નથી ? અને કાના જેવી હોય છે ? અપુબ્પ વનસ્પતિના દાખલા આપો. અપુબ્પ વનસ્પતિને કેવી વનસ્પતિ કહે છે ? હ સરાજનો છોડ શી રીતે ઉત્પન્ન થાય છે ? સેવાળ ને પાદડા વગરની વનસ્પતિના

આળપોથીનો 'ડિક્ટેશન શિક્ષક' જે આના. [૭૧

દાખલા આપો કુમ કેવી જગામાં થાય છે ? એકિટરીઆ નામના ઝીણા
જુવુ એ શુ છે ?

પાઠ ૮૬.	સાવરણી=ઝાકુ, વાસીકુ	સ્વાદિષ્ટ=સ્વાદવાળું
મજરી=માજર, ફૂલને	કાઢવાનું સાધન	પુરણપોળી=વેદથી
ઠેકણે એમે છે તે	મસાલ=એટો કાઢો	કલ્પવૃક્ષ=અંજલુ આપે
મોલ=વગની વચમાનો	દામણા=ખરુને પગે	એવુ સ્વર્ગનું ઝાડ
આડો થાભયો	બાધવાના દોરડા	શળી=કાટા
પરનાળ=પાણી ઝીલવાનું	ડાચો=લાકડાની દાડીનો	પરડા=બાવળની શીઝ
કે તેને એક ઠેકણેથી	એટો પળો	ટીશી=ખીટ્યા વગરના
બીજે ઠેકણે પહોંચ્યા	તાસક=ઢાઢણુ	પાદડાનો જથ્થો
ડવાનું સાધન		

સવાલ—નાળિએરીનું થડ કેટલું ઉંચુ હોય છે ? મજરી કુદમા
ફાપાળી કેટલા વખતમાં નાળિએર બધાય છે ? સારી જમીનમાં બિગેલી
નાળિએરી પરથી વધારેમાં વધારે કેટલા નાળિએર ઉતરે છે ? નાળિ-
એરી કેટલા વરસ સુધી ફળે છે ? નાળિએરના ઝાડના દરેક ભાગનો
ઉપયોગ કહો. બાવળની ઝાલ, પરડા, બાવળ, ગુફર અને કાટાનો
ઉપયોગ ગણાવો.

પાઠ ૮૭.	ટકાઉ=વણી વખત ચાલે	વગેરેમાં પાકે છે
હિંદી શહેનશાહત=	એવુ	તે જુવુ
શ્રિદેશ હિંદુસ્તાન	અલાપિ=હાલ સુધી	સળતુ=કોઈ જતું
ધેગ=રેગાવો	અણીચુદ્ધ=એવુ ને તેવુ	ટટા=વજા ફળ
પાલા=ખપેડાની ટટી	રેગાન=રજવામાં વપ-	હમાર=લીંદી
અસ્તર=માહેનું પડ	રાતુ તેલ	સમિધ=અગ્નિ સળમા-
ઓપ=ચળકાટ	લિધ=કામળ, લુગડા	વવાની લાકડી

૭૨] પહેલી ચોપડીનો “ડિક્ટેશન શિક્ષક” અહીં આના.

વડવાઈ=વડની ડાળી-જેવા ફાટા | સામે મળવર વડ છે
માથી કુટેલી દોરી | કખીરવડ=શુકલતીર્થની | ઘટા=ભરાવ

સવાલ—સાગ કયા કયા ઉગે છે ? અને ત્યાં ધણો ઊગવાનું કારણ શું ? સાગના પાદડાનું વર્ણન કરો એ શું ઉપયોગમાં આવતા હતા ? સાગનું ઝાડ વધારે ટકાઉ શા માટે છે ? એમાંથી તેલ નીકળે છે તે શા ઉપયોગમાં આવે છે ? સાગના લાકડાનો વધારે ઉપયોગ થવાના કારણ કહો વડનું વર્ણન કરો અને તેનો ઉપયોગ કહો. કખીરવડ કયા છે અને તેને માટે શું જાણો છો ?

પાઠ ૮૮	જ જળજ=ખટપટ	દાડીવાળુ સફેદ પાખ-
ચોખ=લામક જોઈએ	ફણુગો=અફૂર	ડીનું ફૂલ
તેવા; બધેએસ્તા	પ્રસંગ=તક વખત	ટમેટા=વિલાયતી વેગણ
અધવચ=વચગાળે	પારિજાતક=એક જાતનું	કલમ=રોપવા માટે ઝા-
સતેજ=વધારે જગૃત	સુગંધીદાર કેસરીઆ	ડની કાપેલી ડાળી

સવાલ—સમજી માખાપો અને અણસમજી માખાપો શું કરે છે ? માખાપોએ છોકરાની અવલોકન શક્તિ તથા જ્ઞાન મેળવવાની ઈચ્છાને દબા કરવા માટે શા શા ઉપયોગ લેવા ? નિશાળના બગીચાથી શા શા લાભ થાય છે તે કહો આ પાઠમાં જે છ વર્ગ પાડ્યા છે તે દાખલા સાથે કહો.

પાઠ ૮૯	ખોળીઆ=શરીર	કાશેટો=લાળી ગોળ દડી
રેશમ=હીર	સજોગ=ખનાવ, પ્રસંગ	ભરાઉ=પુષ્ટ
રૂપાતર=આકારમાં ફેર-	પુષ્ટ=જોરાવર	પરિપૂર્ણ=સંપૂર્ણ, સારું
ફાંદો જુદા જુદા રૂપ	ખાલ=ખામડી, ત્વચા	પેટું

બીજી ચોપડીનો “ડિક્ટેશન શિક્ષક” ત્રણ આના [૭૩]

સવાલ—પ્રાણીઓને જોળાઆ શા મટે બદલવા પડે છે ?
 રેશમના કીડાના રૂપાતર કહો આ પાઠમાંથી શું શિખામણ મળે છે ?

પાઠ ૯૦.	ત્રયા=ત્રામડી	સમતોલ=(સમ+તોલ)
કુડુ=એક	પોલ=પોલાણ	સરખુ વજન
ધાખા=ડાખા	પૌષ્ટિક=પુષ્ટિકારક	સેવે છે=હુકાળી રાખે છે
કોટલું=કોચલું, ઢાકણ	જરદી=ઈડાની દાળ,	શિરા=રક્તવાહિની,
રોગાન=એક જાતનું	ઈડાની સફેદી વચ-	ગમ, નસ
મિશ્રિત તેલ	માનો પીળા ભાગ	અદૃશ્ય=અલોપ,
		દેખાતું બધ, ગૂંમ

સવાલ—કયા કયા પ્રાણીઓ ઈડા મૂકે છે ? શાદમૃગનું ઈડું કેવડું હોય છે ? પોલમાં શું હોય છે ? નળળા માણસોને ઈડાનો કયો ભાગ ખવડાવવામાં આવે છે અને તે શા કારણથી ? સફેદીની વચમાં શું હોય છે ? ઈડું આમ તેમ ફેરવ્યા છતાં બચ્ચાને ધક્કો કેમ નથી લાગતો ? ઈડામાં ગર્ભ કયા હોય છે તે બતાવો ગર્ભનો ખોરાક શું છે ? મરઘી કેટલા ઈડા મૂકે ? મરઘીના ઈડા સેવવાની હકીકત કહો ઈડાનું ચિત્ર કાઢી બતાવો.

પાઠ ૯૧	છલ મ=દાળ	બળિએલ=ખારીલો
લંગુર=વાદરા, વાનર	તૂલ=ઉલા છોડ	મધ=સોખત પાનક
નીલ=આખે ડીલે	કપિઓ=પુછડી વગરના	હાડપિંજર=હાડકાનું
કાળા વાદરા	એ પંજેચાલનાર	અનુમાન કરે છે=
ઠેકડા=કુદકા	વાદરા	ધારે છે, અટકળ
	વાદર=વાનરો, વાનર	કરે છે

સવાલ—વાદરા કેવા દેશોમાં જોવામાં આવે છે ? વાદરાના કેટલા વર્ગ પાડી શકાય અને તે કયા કયા ? પુછડી વગરના વાદરાની હકીકત કહો ઊરાગઉટાગનો અર્થ શો ? અને એ વાદરા કયા થાય

૭૪] ત્રીજી ચોપડીનો “ડિક્શન શિક્ષક” ત્રણ આના.

છે ? વાદરા અને કપિને શા માટે મનુષ્યના નજીકના સગા કહીએ છીએ ? કપિ અને માણસમા શુ ફેર છે ?

પાઠ દર.	પત્થર	મુકરર=નકકી
એડાળ=(બે=નહિ+ ડોળ=બાટ) કદરૂપા	તણખા=ચીણગારીઓ	શિદપસાત્ત=કોતર-
કલેદુ=હીકરાની તાવી	ગરમાવો=ગરમી, હુક	કામની વિદ્યા.
અડમક=એક જાતનો	આપેલા=ધસીને	ઐન્ન=ઉત્તમ, સાથી
	ચળકતા કરેલા	સરસ

સવાલ—માણસોમા પ્રથમ કેવી રીતે સુધારો થયો તે દુકામા કહો

પાઠ દર.	તાલકુ=ખોપરીઉપરનો	નસો
મગજ=મેળુ=માથાની	પૃષ્ઠ=ભાગ ભાગ	ક્લેણુ=કાળણુ, પિતાસખ
અ દરનો ભાગ	ગાનત વુ=ચાન કરાવ-	જળુ=નાતણો, તાર, દોરી
ધડી=પડ	નારતાતણા, મગજને	માર ભ=શરઆત
ખોપરી=મગજનો	અબર પહોચાડનારી	મગજન વુ=માસના
દાબડો	ત્રીણી તાર જેવી	સત્તની દોરી

સવાલ—મગજનુ લાગણુ શેનુ બનાવેલુ છે અને તેને શું કહે છે ? મગજના કેટલા ભાગ છે અને તે કયા કયા ? મગજના કયા એ અડધીઆ છે ? માણસની જીવિનો આધાર શા પર છે ? મગજના ભાગના મુખ્ય સ્થાન કયા કયા છે ? મગજના મુખ્ય અંશોમા ધકકો લાગે અથવા રોગ થાય ત્યારે શુ થાય છે ? મગજના નાનો ભાગ કયા છ તે બનાવો મગજના નાના ભાગનુ કામ શું છે ? આ પાઠમા આપેલા ચિત્રનો નમુના કાઢો અને મગજ તથા ગાન-તવુ વિષે સમજાવો

ચોથી ઓપડીનો “ડિક્ટેશન શિક્ષક” ચાર આના [૭૫

પાઠ ૯૪.	=મેલુ	નળી
ખાસો=ખાસ=દમદેવો	પાલ=નકાશ, ખાલીજગા	ઉચ્ચાસ=દમ મૂકવો તે
ને દમ મૂકવો તે	ખડ=ભાગ	ખખોલ=પોલ
અખચ્ચ=(અ+ચ્ચ)	ખાસવાળી=ખાસલેવાની	ધમલુ=વા કુ કવાનોસંચો

સવાલ—હૃદય અને ફેફસા કયા આગળ છે ? ફેફસા કેટલા છે ને કયા કયા છે ? ફેફસા કયા આગળ છે ? ફેફસામા કયો ગુલુ છે કે તે લાલુ ટુકુ થાય છે ? ફેફસામા ચી રીને લોહી સ્વચ્છ થાય છે તે સમજવો, ફેફસા કુસવાનુ તથા સ કાચવાનુ કારણ સમજવો. ફેફસાની ક્રિયા કોને મળતી છે ? ફેફસાની ક્રિયા ચાલતી બધ થાય તો શુ થાય ? ખાસ નળી અને ફેફસાનુ ચિત્ર પાઠો

પાઠ ૯૫	મપડ=ભપડો	ખો=ખરાબ વાસ
જરદી=પિગાસ પડનો	સુખી=સુખી બાનો રમ,	છીપા=નુમડા છાપનાર
નિચેલી=પાણી કાઢી	લાલ, રાતુ	ગેર=લાલ માટી
નાખી	ખીરમજી=કીરમજના	હરડાખેડા=એકજાતનાફળ
પાપડખાગ=સ ચોગે	જેવો રમ, ગુલખાખી	એલીઝરીન=કોલટાર-
કાજી=લાહી, ખેળ	નુખી=નેજ	માથી કાટેસો એક
ચુરગી=રતો રમ	મેશજી=મેગ, મેળરખી	જાતનો રમ

સવાલ—રમરમે કુ સખીના ભુકાનો રમ શી રીને બનાવ્યો અને તેમા ફે ટો કેવી રીતે રમ્યો ? રમ્યા પછી ઘઉંના લોટની કજી અને લીંબુના રસમા ખોળી રાખવાનુ કારણ શુ ? ગદલમા લીંબુનો રસ મેળવવાથી કયા કયા રમ અને છે ? ગદલમાથી કેસરી રમ અખખાસી તથા કીરમજી રમ્યો શુ મેળવીને બનાવે છે ? અસલ દેશી પાકા રમ્યો શી રીતે બનાવતા હતા ? ગળી કયા લીગે છે ?

૭૬] પાચમી ચોપડીનો “ડિક્ટેશન શિક્ષક ચાર આના.

ગળીને પકવવાની રીત કહો છીપાએ કયા કયા બે મિશ્રણો લુગડા છાપવા માટે તૈયાર કરી રાખ્યા હતા ? એલીઝરીન શુ છે ને તે શેમાથી બનાવવામા આવે છે તથા તેનો ઉપયોગ કહો

ખાંડ ૯૬	શુ દે છે=કસણે છે	ખીસડો=ખુ ટો
લાદ=સોડા ગધેડાનાડીડા	મુલાયમ=નરમ	ચાક=કુભારનુ ચક્ર
હદ વાળે છે=વાર્ધ	ગારો=પલાળીને	પેટુ=વચલો ભાગ
જેવી કારીગરી કરે છે	કસણેલુ મટોડુ	કાચડા=કાચડીનુ ફળ
		ટપેટ=ટીપે

સવાલ—કુભાર મટોડી કયાથી લાવે છે ? ગારો કેવી રીતે તૈયાર કરે છે ? કુભારના ચાકની રચના કહો. કુભાર વાસણો શી રીતે બનાવે છે ? કુભાર વારવાર હાથ શા માટે પલાળે છે ? વાસ-ણુને ટીપવાથી શા લાભ ? ભટ્ટીમા વાસણો ગોઠવ્યા પછી શુ કરે છે ? કયાનુ કુભારકામ વખણાય છે ? કુભારના ચાકનુ ચિત્ર પાડો

ખાંડ ૯૭.	કોણી=હાથની વચમાનો	ટેકો=ટેકણુ
શુધુ=લાખો ને જાડો	સાધો	
સાકટીનો કટકો	ઉચ્ચાલન=ઉચુ કરવુ તે	

સવાલ—ઉચ્ચાલનમા મુખ્ય કેટલા ભાગ હોય છે અને તે કયા ? ઉચ્ચાલનના પ્રકાર કેટલા છે અને કયા કયા તે દાખલા આપી સમજાવો. ઉચ્ચાલનથી શા ફાયદા થાય છે ? (માનિકશક્તિ છ છે ઉચ્ચાલન, રેટ, ગગડી, ઢોળાવ, ફાયર અથવા પેચ)

ખાંડ ૯૮	નમુનો=ચિત્ર	ખોલણુ=ખાડો
ગરગડી=ચરેડી	વેત=બિલ્લસ	વાટ=પૈડાપર લોઠાનો
રેટ=પાણી કાઢવાનુ ચક્ર	આરા=દાતા	પાટો જડે છે ટ્રે
		માળામા=ખાલી જગમ

સવાલ—ગરગડી વડે કુવામાથી પાણી કાઢીએ છીએ ત્યારે ઉચે બે ચવાને બદલે શા માટે નીચે બે ચાએ છીએ ? ગરગડીનો ઉપયોગ શા છે ?

પાઠવાર અઘરા રાખ્દો તથા જોડાક્ષર. ~

૧. (પા. ૧) અવશ્ય, બુદ્ધિ, સ્નાયુઓ, વિદ્વાન, પ્રયત્ન, ક્રિકેટ, સુસ્તી, મુખ્યત્વે, ઇંદ્રિયોની, પ્રહ્લ્લચર્ય, ઉત્તમ, અશક્ત મશ્કરી, આયુષ્ય (પા. ૨) અકસ્માત, અણુધાર્શુ, પ્રખ્યાત, ચિત્રામણ, ઢોળ્યુ, સ્વસ્થ, સૂઝી, ગૃહસ્થે, ચેત્યે, જાતિસ્વભાવ યુદ્ધ, પૈડુ, પ્રસન્ન. (પા. ૩) અસ્વચ્છ, શ્વાસવાટે, કાર્બોનિક, એસિડ ગ્લાસ, ઉત્પન્ન, નિરતર, પ્રયોગો, સિદ્ધ, નેટ્રોજન, ઓક્સિજન, શુદ્ધ, કૃપાળુ, મૃત્યુ (પા. ૪) કોર્કેન, જવાંમર્હ, જવલ્લેજ, આયર્લાંડ, પુષ્કળ, ધૈર્ય, શ્રદ્ધા (પા. ૫) ગુરુ-જ્ઞાતિ, વિદ્યાર્થી, શિષ્યવર્ગમાં, શ્રીકૃષ્ણ, ગુરુપત્ની, શિષ્યો, વેકંથુ, એકનિષ્ઠા, અમૂલ્ય (પા. ૬) સ્વછદી, સુસ્ત, ઉઘણસી સાબળ્યુ, અત્રે (પા. ૭) દ્વારામતી, વૃદ્ધ, પ્રતિઉત્તર, કૃષ્ણ-દર્શન, કૃષ્ણમહિર, જડિત્ર, સ્ફાટિક, મૃદગ, ચોદ્દા, પૃથ્વી-પતિ, (પા. ૮) પુષ્ટિકારક, તદુસ્ત, સામર્થ્ય, ભવિષ્ય, જાગૃતિ, સ્થિતિ, નિતારી, દ્રાક્ષ, ઓછોવ-તો, મધાર્ક, અભિપ્રાય. (પા. ૯) દ્રાવિડ, ધર્મપુસ્તક, ધર્મશાસ્ત્ર, વેદધર્મી વિષ્ણુ, ઈષ્ટ, વૈષ્ણવો, ગૌતમબુદ્ધ, ગૌદધર્મી, જૈનધર્મીઓ, શ્વેતાંબર, બુદ્ધદેવ, તીર્થંકર, વૈસ્ય, સિદ્ધાતોને, તુર્કસ્તાન, સ્તુતિ, સુન્ની, અગ્નિ, ચિન્હ ધર્મઅથ ખ્રિસ્તી, ઇસુખ્રિસ્ત, પ્રોટેસ્ટન્ટ, કેથોલિક. (પા. ૧૦) મેગેસિનીસ, સિક્કાઓ,

સંક્ષિપ્ત, તામ્રપટ, ચદ્રગુપ્ત સેત્યુકસ, અથર્કર્તા, વ્યવસ્થા,
 વિશ્વાસુ, સહીસિક્કા માલમિલકત, મિલકત, હુન્નર, ન્યાયા-
 સન, પ્રાદાણ, શ્રમણ, મૃગયર્મ વિદ્યાભ્યાસ ભરગચ્છી,
 (પા ૧૧) ઋગ્વેદસહિતા, વરૂણદેવની, સ્તુતિ, વસિષ્ઠઋષિ,
 તુમ, ભુજયુ, અશ્વિનીકુમાર, સમુદ્રયાન, સમુદ્રવાટે, ભૃગુકચ્છ
 ક્ષાદ્યાન, છટ્ટા (પા ૧૨) શૃંગ, તત્કાળ, તુષ્ટ, દૃઢ્ય.
 (પા ૧૩) છીંડુ, નિર્મળ, મૂર્છના, છત્રીસ, ભરતઋષિ.
 (પા ૧૪) મુશ્કેલ, અકસ્માત પ્રસિદ્ધ, નોધ્યા (પા ૧૫)
 યુદ્ધી, અવતર્યો, અદ્ભુત, જિદગી, જિદગી, જવામહી,
 સ્તબ્ધ, અટકાવ્યુ, (પા ૧૬) વિચિત્ર, અડસદો, નિદવા,
 ગૃહસ્થાઈ, ચિદીઆ, સ્વતત્ર, પરતત્ર, મિથ્યાભિમાન, સિવા-
 જને, સ્થિતિ, મેગેસ્થિનીસે (પા ૧૭) પત્નીની, ઉત્સાહ,
 વેડવૈતરૂ, આશ્ચર્ય, ધામણ, આવડતેવડ, પ્રીતિ, રત્નનગરી,
 સંધ્યાકાળે, દ્રવ્ય, હોસભર્યો (પા ૧૮) વૈશ્ય બ્રહ્મચર્ય,
 ધર્મક્રિયા, ધર્મોપદેશ (પા ૧૯) હિરણ્યાક્ષ, હિરણ્યકશ્યપ,
 કશ્યપ, કૂરરૂપે પર્વતશૃંગ, પ્રૌઢા, બ્રહ્માડ, દુર્ભતિ.
 (પા ૨૦) કાલીની, કાલી, ત્રીસેક, ચૈત્યો, શિલ્પકામની,
 ઓપુરુષના, મૂર્તિઓ, સ્તભ, ભિક્ષુઓને, સૂર્યોદય, જિદગી.
 (પા ૨૧) કૃષ્ણા, હસ્તિનાપુર (પા ૨૨) ગ્રાહ્યાભાઈ, દેવાનદ-
 સ્વામી, હિતેચ્છુ, ઋતુવર્ષન (પા ૨૩) ધાર્મિક, વિશ્વાસઘાતી,
 ઢાંકયુ, અન્નદાતા (પા ૨૪) મહામ્વાદુ, મિષ્ટ, હુણી,

- નિર્મળા, ગણી, ભુક્તિ (પા ૨૬) આથમ્યો, કુખ્યા
(પા. ૨૬) ઋષિઓએ, ચક્રવર્તી, નિમિત્ત, આકૃતિ, આશ્રમ-
, સ્થાન, ક્ષત્રિયવંશ, ધર્મદારા, શકુત, શકુતલા (પા ૨૭)
કંટાળ્યા, વૃક્ષો, ધર્મવસ્તુતિ, સ્વાર્થ, (પા ૨૮) ધર્મિષ્ઠ,
વિશ્વામિત્ર, સર્વસ્વ, અર્ધીકાયા, સ્તબ્ધ, મૂળતે, મુદ્દાં,
(પા ૨૯) વિદ્યાર્થી, આદિત્યેશ્વર, ગરુડેશ્વર, કાળભૈરવનુ,
પ્રદક્ષિણા (પા ૩૦) તૂટ્યો, (પા. ૩૧) અલૌકિક, ભુટ્ટી,
ભિક્ષુ, પર્ણકુટીમા, અતિથિ (પા ૩૨) આશીર્વાદ, હુગડા-
લત્તા, ફાટાતુટા, વધ્યાસઠ્યા સકલ્પ, મુરકેલી (પા ૩૩)
નાસ્તિકપણુ, છિરવાટે, પ્રદ્યાહ, જ્ઞાનશક્તિ, શ્રદ્ધા (પા ૩૪)
- પ્રીતે, પતિતોદ્ધાર, વિશ્વેશા, કૃતિ, નિર્ભો, જળનિધિ, નૃત્ય
બ્યામો વૃક્ષે, તરુવર (પા. ૩૫) ભૂસ્તર, ગુમાસ્તા, સ્વાશ્રય
(પા ૩૬) પોર્ટુગલ, લિસ્બન, થોબ્યો, મોઝામિક, સિહલ-
લીપ, મોલ્યુકા, સમૃદ્ધિ, સપ્ટેમર, (પા ૩૭) માર્કિવસ
ઓવ વૂર્ટર, જેમ્સ, વ્હાસગો, શાસ્ત્ર, આટલાટિક, એન્જિનોની,
નિર્ણય, પાત્રીસ (પા, ૩૮) હિંડોળા, શતપત્રી, કલ્હાર, ભુગ.
(પા ૩૯) જન્મ્યા, નિર્ધન, વલ્લભ, આશ્ચર્ય, શીઘ્ર, નળાખ્યાન,
સુભદ્રાહરણ, કવિત્વશક્તિ. (પા ૪૦) ધાર્મિક, દમ્ભાસ્કસ,
પ્રપાલ, અખ્યાસી, મુરખી, દક્ષિણે (પા ૪૧) હુન્નરો,
ખ્યાલ, સંગ્રહસ્થાનો, ઇસ્પતાલો, કિલ્લા. મનુષ્ય, કૃતિઓ,

૮૦] હિંદુસ્તાનના સાંભૂગોળની પ્રશ્નોત્તરમાળા ચાર આના.

આશ્ચર્ય (પા ૪૨) દેવી, કૂરપણુ, પ્રપુણતા, સ્વાર્થ, કૃત્ય,
 દેવીલા, પ્રદાહત. (પા ૪૩) મીણુળત્તી, ઊડયુ (પા ૪૪)
 નિર્ભય, સ્તુતિ, સ્નેહી (પા ૪૫) આશ્વિન, આશ્ચર્યકારક,
 સ્પર્ધા, ઉત્તમ, છુટ્ટી, ચૌટામાથી, સ્ફટિક, અષ્ટખુણ, કીર્તિ-
 સ્તભ. (પા ૪૬) સૂઝયુ, મુગીવ, પતો, વિદિ, વિભિષણ,
 ઇદ્રજિત, કુલકર્ણ, અશ્વમેધયજ્ઞ, વર્ણવ્યા (પા ૪૬. ભા ૨)
 ધૃતરાષ્ટ્ર, યુધિષ્ઠિર, ગદાયુદ્ધમા, સ્વાર્થી, નિષ્કળ, સ્વયંવર,
 અશ્વવેધ, ઇદ્રપ્રસ્થ, યુક્તિ, કોણાચાર્ય, ભીષ્મપિતામહ.
 (પા ૪૭) લિન્ન લિન્ન, શખ્સોની, છિદ્રેવાટે, ક્રિયા, નિરર્થક,
 સ્વપ્ના, નિરૂધમીને, નિસ્તેજ, કુસ્તીથી (પા ૪૮) વૈષ્ણવ,
 મદ્મથ, પતિવ્રતા (પા ૪૯) શ્લોકમા, ઇત્યાદિ, વૃત્તિને,
 મરણશય્યામા, સૃષ્ટિયદી (પા ૫૦) આત્રેયી, હડકારણ્યમા,
 અગસ્ત્ય, વાલ્મીકિને, વિદ્ધ, અદ્ભુત, પ્રીતિ, અરૂંધતી,
 ઋષ્યશૃંગ, કૌશલ્યાએ (પા ૫૧) વિક્રમ, પૂર્વે, સવત્સર,
 મૃત્યુ, યુધિષ્ઠિરનો. (પા ૫૩) આશ્રય, કીર્તિ, ઊર્મિથી,
 વતાલપચીસી, બરસકસ્તુરી, ઉદ્યમકર્મસવાદ, પ્રસિદ્ધ
 ઉત્તેજન, સંસ્કૃત, નોધ્યા (પા ૫૪) કૂર, દૃઢ્ય, સામ્યનું.
 (પા ૫૫) પ્રતિષ્ઠા, પ્રશ્ન, લપસ્યા, સત્પુરુષનુ, દીર્ઘસૂત્રીની.
 (પા ૫૬) મૂર્તિપૂજક, બત્રાણુ, મુત્તલીળ અળદુહાને,
 ગાલ્યાવસ્થામાજ, પુનર્જન, કાષ્ઠપાષાણ, પરિપકવ, તુચ્છકારી,
 નિષ્કામ, નિરૂપાયે, શબ્દ, પર્યંત, ઈત્તબુલમા. (પા. ૫૭)

“આળપોથીનો ડિક્શન શિક્ષક” એ આના [૮૧

ચઝદેઝદ, ધર્મશુર, તરવો, લખવિધિમા, અકલેશ્વર, ખ્રિસ્તી,
અસાઉદીન, જિલ્લાના (પા ૫૮) પૃથ્વીરાજ, ગીઝનીના,
ટક્કર, શાહુખીન, ઉર્દે, આલેશ્વર, મિટ્ટી, સચુકતાને, આશ્રિત
શબ્દવેધનો (પા ૫૯) યશસ્વી, કીર્તિ, તેજસ્વી, હર્ષવર્ધન,
શિલાદિત્ય, ધર્મિષ્ઠ, હસ્તાવેળે, મહેસાઓ, ફળદ્રુપ, ઉત્તેજનમા,
(પા ૬૦) સ્વતત્ર, બેઢા, અસ્તવ્યસ્ત, વાઢીનાખ્યા, ફીરસ્તા,
અતિશયોક્તિ, હરદાર, ત્રેસઠ (પા ૬૧) યુદ્ધનીતિ, રાજ્ય-
નીતિ, નામાકિત, રાજ્યાધિકારી, કીર્તિવત, નીવડયુ, બુદ્ધિબળ,
મૌયને, ત્વરાથી ફૂર, સન્માન, ધર્મમંદિરો, દીર્ઘ, યુદ્ધનીતિ
પદ્ધતિ, (પા ૬૨) તિરસ્કાર, બહારે, સ્વામિભકિત
(પા ૬૩) પ્રતિનિધિ, હુમશકરી, રત્નજડિત, ફૂરતાથી
(પા ૬૪) સમૃદ્ધિનો ટેવર્નિઆર, રાજચિહ્ન, સુદ્ધા, તખ્તે-
તાઉસ (પા ૬૪) ઉત્કઠા, વિધિ, મક્કા, ચુસ્ત, સિઝ્કા,
અણુવિશ્વાસ, રાજ્યાભિષેક, મત્રિ, નિષ્ઠા (પા ૬૬) નેખચુન
બૃહસ્પતિ. (પા. ૬૭) નક્ષત્રો, ક્ષિતિજ, કલ્પી, સમર્થિ;
લુપ્થક, ગોળાર્દ્રમાં; કૃત્તિકા, પુશ્ય (પા. ૬૮) વિષુવ-
વૃત્ત, વર્તુળ રેખાંશવૃત્ત. (પા ૬૯) વ્યાપારવાયુ, નેઝર્તલ્ય;
(પા ૭૦) કાર્બોનિક એસિડગ્વાસ, સદ્દાદ્રિમા મહારાષ્ટ્ર;
શુળપાણિન; ગેરસખાથી. (પા. ૭૧) દ્વીપકલ્પ, કન્યાકુમારી;

૮૨] પહેલી ચોપડીનો “ડિક્શન શિક્ષક” અઢી આ ના.

પ્રજાદ્રુપ, (પા. ૭૨) દિલ્હી, મહાવીપદ્રુપ, ડેલહોસી પ્રજાપુત્ર
 (પા. ૭૪) સ્નેહી, વિભાગાપદ્રુપ, ચિલ્કા (પા. ૭૫.)
 ચૈતુર, (પા. ૭૬) વાયુશોષક, નાઈટ્રોજન, (પા. ૭૭)
 અનિ, ધૂળતી, ઇદ્રિયને, પ્રતિધ્વનિ, (પા. ૭૮) વિસ્મય,
 જિજ્ઞેષા, નિદ્રા, ગદ્ગદ (પા. ૮૦.) ઉશ્ચુતાભાષક, ચર્મોમીટર,
 (પા. ૮૧) ચત્તો, (પા. ૮૨) પ્રત્યેક (પા. ૮૩) દ્વિલ્લખ,
 કૂલમણિ (પા. ૮૪) પરિપક્વ (પા. ૮૫) વનસ્પતિ,
 ઉપત્તિ, વૃદ્ધિ, સૂક્ષ્મદર્શક, ઝેકિટરિઆ. (પા. ૮૬)
 હુક્કાનો, સ્વાદિષ્ટ. (પા. ૮૭.) તુગલદ્રા, અઘાપિ, અણીશુદ્ધ.
 (પા. ૮૮) બુદ્ધિશાળી, પ્રશ્નોના (પા. ૮૯) પુષ્ટ,
 બિડાએલી, ધિકકારવુ, પરિપૂર્ણ (પા. ૯૦) શાહમૃગ,
 સ્વચ્છા, પૌષ્ટિક, વૃદ્ધિ (પા. ૯૧) પ્રજ્ઞાદેશ, આફ્રિકામા,
 વર્તતા, વિદ્વાનો (પા. ૯૨) જન્મ્યા, સૂઝ્યો, મુખ્યત્વે;
 હેજળ્યા, શિલ્પશાસ્ત્ર, ગ્રેષ [પા. ૯૩] પૃષ્ઠમાથી (પા. ૯૪)
 આસોચ્છવાસ, સ્થિતિસ્થાપક, સ્વાસનળી, ઉચ્છવાસમા (પા. ૯૫)
 નિચોવ્યા, અખ્યાસી, મિશ્રણમા સાદલા, એલીઝરીન.
 (પા. ૯૬) ફાલ્ગુ, ચોંટતો (પા. ૯૭) ઉચ્ચાલન, ટેકવ્યો.
 (પા. ૯૮) ટાંચુ.

સાહચર

જગનલાલ મોતીરામ શાહ.

સુસ્ત.

“મુખગણિત શિક્ષક” વગેરેના કર્તા.

અપૂર્ણાકના કેટલાક ધ્યાનમાં રાખવા જોગ નિયમો.

- (૧) અપૂર્ણાકમાં અંશ એ ભાજ્ય અને છેદ એ ભાજક છે.
- (૨) કોઈપણ પૂર્ણાક સખ્યાને અપૂર્ણાકમાં લખવી હોય તો છેદમાં એક લખવો. (૩) સમ અપૂર્ણાકની કિંમત હમેશા એક કરતાં ઓછીજ હોય છે, કારણ કે એમાં અંશ (ભાજ્ય) કરતાં છેદ (ભાજક) વધારે હોય છે. (૪) વિષમ અપૂર્ણાકની કિંમત હમેશા એક અથવા એક કરતાં વધારે હોય છે કારણ કે એમાં અંશ અને છેદ સરખા હોય છે. (૫) વિષમ અપૂર્ણાકના અંશને છેદે ભાગી પૂર્ણાક કાઢી શકાય છે અને તેને ભાગાનુબંધ અપૂર્ણાકનું રૂપ આપી શકાય છે. (૬) સમ અપૂર્ણાકને ભાગાનુબંધ અપૂર્ણાકનું રૂપ આપી શકાતું નથી. (૭) ભાગાનુબંધ અપૂર્ણાક પૂર્ણાક અને અપૂર્ણાક મળીને થએલું છે. (૮) ભાગાનુબંધ અપૂર્ણાકને વિષમ અપૂર્ણાકનું રૂપ આપી શકાય છે. (૯) અપૂર્ણાકના અંશ તથા છેદને એકજ રકમે ગુણવાથી અથવા ભાગવાથી અપૂર્ણાકની કિંમતમાં ફેર પડતો નથી, માટેજ અપૂર્ણાકના અંશ અથવા છેદ મરજી મુજબ લાવી શકાય છે. (૧૦) અપૂર્ણાકની કિંમત સરખાવવા માટે તેમને સમચ્છેદનું રૂપ આપવું કારણ કે છેદ સરખા થયા વગર કયું અપૂર્ણાક મોટું છે કે નાનું તે જાણી શકાતું નથી. (૧૧) અપૂર્ણાકના અંશ જુદા જુદા હોય પણ છેદ એક સરખાજ હોય તો જે અપૂર્ણાકના અંશ વધારે હોય તે મોટું અને ઓછા હોય તે નાનું સમજવું. (૧૨) અપૂર્ણાકના છેદ જુદા જુદા હોય પણ અંશ એક સરખાજ હોય તો જે અપૂર્ણાકના છેદ ઓછા તે મોટું અને વધારે તે નાનું સમજવું. (૧૩) સમ અપૂર્ણાક-

૮૪] ત્રીજી ચોપડીનો 'ઈકટેશન શિક્ષક' ગણુ આના.

કના અશ તથા છેદમા એકજ સખ્યા ઉમેરવાથી અપૂર્ણાકની કિંમત વધે છે (૧૪) વિષમ અપૂર્ણાકના અશ તથા છેદમા એકજ સખ્યા ઉમેરવાથી અપૂર્ણાકની મૂળ કિંમત કાયમ રહે છે અથવા - ઓછી થાય છે (૧૫) જુદા જુદા છેદવાળા અપૂર્ણાકોના સરવાળા બાદબાકી કરવા હોય તો તે બધા અપૂર્ણાકોનો સમચ્છેદ કરવો પછી સરવાળો કે બાદબાકી કરવા. (૧૬) જૂદા જૂદા અપૂર્ણાકોના સરવાળા, બાદબાકી એકઠા હોય તો તે બધા અપૂર્ણાકોનો સમચ્છેદ કરવો પછી જેટલી વત્તાની રકમ હોય તેના અશનો અને જેટલી ઓછાની રકમો હોય તેના અશનો જુદા જુદા સરવાળો કરવો પછી વત્તાની રકમના સરવાળામાંથી ઓછાની રકમનો સરવાળો બાદ કરી બાકી રહે તેટલા અશમાં લખી લઘુત્તમ છેદમાં લખવો, જો જવાબ અતિ સંક્ષેપરૂપમાં નહિ હોય તો 'અતિસંક્ષેપ રૂપ આપવું' (૧૭) અપૂર્ણાકના દાખલામાં જ્યારે એક કરતા વધારે પદો કૌંસમાં આવ્યા હોય ત્યારે હ મેશા કૌંસમાંના પદોનું પહેલા સાદુ રૂપ કરવું, અને કૌંસની પહેલા જે ચિહ્ન હોય તે સાદા રૂપને લગાડવું (૧૮) એક અપૂર્ણાકમાંથી બીજું અપૂર્ણાક બાદ કરવાનું હોય છે પણ બાદ કરવાના અપૂર્ણાકની કિંમત વધારે હોય તો ઓછાના અપૂર્ણાકમાંથી વત્તાનું અપૂર્ણાક બાદ કરી જવાબની પહેલા ઓછાનું ચિહ્ન મૂકવું (૧૯) જુદા જુદા અપૂર્ણાકોના સરવાળા, બાદબાકી, ગુણાકાર અને ભાગાકાર એકઠા હોય ત્યારે ગુણાકાર ભાગાકારની રકમો કૌંસમાં છે એમ સમજીને પહેલા તેને સાદું રૂપ આપવું પછીજ સરવાળો બાદબાકી કરવા (૨૦) અપૂર્ણાકો ગુણાકાર ભાગાકારના સબધથી જોડાયેલા હોય તે જે અનુક્રમમાં હોય તે અનુક્રમે ગુણાકાર ભાગાકાર કરવો [૨૧]

ચોથી ચોપડીનો “રિકટેશન શિક્ષક” ચાર આના [૮૫

એ વિશેષ સખ્યાનો ભાગાકાર કરતા પહેલા તેમને એક નામમા આપ્યુવી પછી ભાગાકાર કરવો. (૨૨) વિશેષ સખ્યાને વિશેષ સખ્યાથી ભાગી શકાય પણ જવાબ સાદી સખ્યા આવે જેમકે ૨૫ ૩૫૩૫ ૫ ૭ ૩૫૩૫ જવાબ પાચ (૨૩) સાદી સખ્યાને વિશેષ સખ્યાથી ભાગી શકાય નહિ પણ વિશેષ સખ્યાને સાદી સખ્યાથી ભાગી શકાય અને જવાબ વિશેષ સખ્યા આવે (૨૪) અપૂર્ણાંકના દાખલામા કૌંસની પહેલા કાંઈ ચિહ્ન ન આપ્યુ હોય તો ગુણ્યાનુ ચિન્હ સમજવુ (૨૫) અપૂર્ણાંકના દાખલામા જે રકમો કૌંસમા હોય તેની એક બનાવવી અને જેટલી રકમોની વચ્ચે ના, x, -, એ ચિહ્નો હોય તેટલી રકમની એક રકમ બનાવવી અને ત્યાર પછીજ સરવાળો બાદબાકી કરવા (૨૬) અપૂર્ણાંકના દાખલામા “નો” વાળી રકમને બાજક સમજવી અને તેટલા માટેજ “નો” વાળી રકમને ઉલટાવવી (૨૭) અપૂર્ણાંકનો દૃઢબાજક કાઢવો હોય તો તેનને સક્ષેપ ૩૫ આપી અ શોનો દૃઢબાજક કાઢવો અને તેને અ સમા લખી છેદનો લઘુતમ કાઢી છેદમા લખવો (૨૮) અપૂર્ણાંકનો લઘુતમ સાધારણુ બાજક કાઢવો હોય તો તેને સક્ષેપ ૩૫ આપી અ શોનો લઘુતમ કાઢવો અને તેને અ સમા લખી છેદનો દૃઢબાજક કાઢી છેદમા લખવો. (૨૯) જે રકમને “ને” લાગ્યો હોય તે રકમને બીજી રકમે ભાગવી, મતલબ કે “ને” વાળી રકમને બાજક સમજવી, માટે તેને ઉલટાવવી નહિ (૩૦) અમુક રકમને કેટલાએ ગુણીએ તો આટલા આવે એમ કહ્યુ હોય તો ભાગાકાર કરવો, કારણુ ગુણ્ય અને ગુણ્યાકાર આપેલા છે તે ઉપરથી ગુણુક શોધી કાઢવાનો છે (૩૧) કઈ રકમમાથી આટલા બાદ કરીએ તો આટલા આવે એમ કહ્યુ હોય તો સરવાળો કરવો કારણુ કે બાકાક અને બાદબાકી આપેલા છે તે ઉપરથી અધિકાક કાઢવાના છે

૮૬] પાંચમી ઓપડીનો “ડિક્ટેશન શિક્ષક” ચાર આના.

અંકગણિતમાં વપરાતા કાર્યપ્રકારક ચિહ્નોની સમજ.

+ (વત્તા) જે સખ્યાની પહેલા વત્તાનું ચિહ્ન હોય છે, તે સખ્યા તેની પહેલાની બીજી કાંઈ સખ્યામા ઉમેરવાની છે એમ સમજવું.
પણ અપૂર્ણકોના સરવાળા બાદબાકીમા પહેલી રકમને વત્તાની રકમ સમજવી જેમકે $૧૫+૧૨=૨૭$

—(ઓછા) જે સખ્યાની પહેલા ઓછાનું ચિહ્ન હોય, તે સખ્યા તેની પહેલાની બીજી કાંઈ સખ્યામાથી બાદ કરવાની છે એમ સમજવું જેમકે $૧૫-૫=૧૦$

x (ગુણ) જે બે સખ્યાની વચ્ચે ગુણ્યાનું ચિહ્ન હોય તે બે સખ્યાનો ગુણાકાર કરવો જેમકે $૭x૫=૩૫$

— (ભાગ્યા) જે સખ્યાની પહેલા ભાગ્યાનું ચિહ્ન હોય તે સખ્યા વડે તેની પહેલાની સખ્યાને ભાગવી, મતલબ કે જે સખ્યાની પહેલા ભાગ્યાનું ચિહ્ન હોય તે સખ્યાને ભાગફ સમજાવી અને તેની પહેલાની સખ્યાને ભાગ્ય સમજવી જેમકે $૧૮÷૬=૩$ આમા ૧૮ એ ભાગ્ય અને ૬ એ ભાગફ છે *

ના જે બે રકમની વચ્ચે “ના” હોય તે બે રકમનો ગુણાકાર કરવો, “ના” ના સબધથી જોડાઅલી સખ્યાઓ એકજ છે, મતલબ કે કૌસમા છે, એમ સમજી છુટી

પાડવી નહિ જેમકે $\frac{૫}{૭}$ ના $\frac{૩}{૮}$ ના $૪\frac{૧}{૪}$ ના $૧\frac{૫}{૨૭} = \frac{૮૫}{૧૩} = ૬\frac{૩}{૧૩}$

(કોસ) { } [કોસ] કોસ પુરા. જે રકમ કોસમાં હોય તેને પહેલાં સાદુ રૂપ આપવું પહેલા કોસને નાનો, ખીજને વચ્ચે અને ત્રીજને મોટો કોસ કહે છે પહેલા નાનો કોસને સાદુ રૂપ આપવું પછી વચ્ચે અને પછી મોટો કોસને આપવું

$$\text{જેમકે } \left\{ \frac{4}{3} \times \frac{3}{2} + \left(1 \frac{2}{4} + \frac{3}{2} \right) \right\} \frac{3}{4} \times \frac{21}{2} \times \frac{4}{3} \times \frac{3}{2} = \frac{14}{145 + \frac{21}{20} = \frac{34 + 117}{20} = \frac{222}{20} = 111}$$

= (બરાબર) જે જે રકમની વચ્ચે બરાબરનું ચિહ્ન હોય તે બે રકમ સરખી છે એમ સમજવું જેમકે ૧૩ = ૧૬ આના બ્રિટિશ હિંદના રાજકીય ભાગ.

હિંદના વાઇસરોયની હકુમત નીચેના સઘળા મુલકને બ્રિટીશ હિંદ કહે છે બ્રિટિશ હિંદમાં ચાર તરફના રાજ્ય છે (૧) બ્રિટિશ સરકારનો ખાલસા મુલક (૨) નેપાળ, બુતાનના સ્વતંત્ર દેશી સરકારો. (૩) ફ્રેંચ ને પોર્ટુગીઝના સ્વતંત્ર સરકારો (૪) હિંદ માહેલા દેશી અડીઆ રાજ્યો

બ્રિટિશ હિંદના ખાલસા મુલકના રાજકીય ભાગ.

પ્રાંતનું નામ. મુખ્ય શહેર. રાજ્ય ચલાવનાર હોકેમ.

૧ સુબંધ ઇલાકો	સુબંધ	ગવર્નર
૨ મદ્રાસ ઇલાકો	મદ્રાસ	ગવર્નર
૩ બંગાળા ઇલાકો	કલકત્તા	ગવર્નર
૪, આસામ પ્રાંત	ગાહતી	લેફ્ટનન્ટ ગવર્નર

[૮૮] હિંદુસ્તાનની સાં બૂજોળની અભોતરમાળા ચાર આના.

૫ બહારને ઓરિસા	પટણા લેફ્ટેનન્ટ ગવર્નર
૬ આગ્રા તથા અમોધ્યાના સચુકત પ્રાતો અલ્હાબાદ	”
૭ પંજાબ પ્રાત	લાહોર ”
૮ વાયવ્ય તરફની સરહદનો પ્રાત	પેશાવર ચીફ કમિશનર
૯ મધ્યપ્રાતો ને વરાડ	નાગપુર ”
૧૦ અજમેર ને મેરવાડા	અજમેર ”
૧૧ કુર્ગ	મર્કરા ”
૧૨ બ્રિટિશ બ્રહ્મદેશ	રગુન ”
૧૩ બ્રિટિશ બલુચિસ્તાન	કવેટા ”
૧૪ આદમાન ખેટો	પોર્ટબ્લેર ”

હિંદ માહેલા દેશી રાજ્યોમા નાના મોટા મળી ૮૦૦ દેશી રાજ્યો છે મોટું દેશી રાજ્ય હૈદરાબાદનું છે દેશી રાજ્યોના મુખ્ય બે વર્ગ થઇ શકે [૧] વડી સરકારની સીધી હકુમતમા રહેલા રાજ્યો [૨] પ્રાતિક સરકારની હકુમતમા રહેલા રાજ્યો, દરેક વર્ગમા બે પ્રકારના રાજ્યો છે (૧) પાસે પાસે આવેલા દેશી રાજ્યોનો જથ્થો (એજન્સિસ) (૨) છુટા છુટા આવેલા જુદા જુદા રાજ્યો (સસ્થાનો)

વડી સરકારના તાબામા રજપુતાના, મધ્ય હિંદુસ્તાન, બલુચિસ્તાન, વાયવ્ય સરહદ એ ચાર એજન્સિઓ અને હૈદરાબાદ, વડોદરા કાશ્મીર, મેસુર એ ચાર સસ્થાનો છે એ દરેકમા વડી સરકાર તરફથી એજન્ટ રહે છે એજન્સિઓના ઉપરીને એજન્ટ ડે ક્ ગવર્નર જનરલ ને સસ્થાનના ઉપરીને રેસિડન્ટ કહે છે

સમાપ્ત.

અસર્જી સી. ડી. શાહ એન્ડ કો. લ્હા.

લોકપ્રિય થયેલ પહેલી અર્થની મોડેલ.

આખવર્ગની તાર	૦-૨-૦	કન્યા ૧ લીન અર્થ	૦-૪-૦
પહેલીના અર્થ	૦-૨-૬	કન્યા ૨ લીન	૦-૫-૦
બીજીના	૦-૪-૦	કન્યા ૩ લીન	૦-૭-૦
ત્રીજીના	૦-૫-૦	ત્રિવેદીવા. પુ. ૧	૦-૪-૦
ચોથીના	૦-૭-૬	" પુ ૨	૦-૫-૦
પાંચમીના	૦-૮-૦	" પુ ૩	૦-૬-૦
છઠ્ઠીના	૦-૯-૦	" પુ ૪	૦-૬-૦
સાતમીના	૦-૧૦-૦	" પુ ૫	૦-૮-૦

ચોથાંશી તાલુકાનો નકશો એ અપના.

મુસ્ત શહેરનો નકશો અપના છે.

“ ડિક્શનરી શિક્ષક ”

આખવર્ગીના	૦-૩-૦	ત્રીજીના	૦-૩-૦
પહેલીના	૦-૨-૬	ચોથીના	૦-૪-૦
બીજીના	૦-૩-૦	પાંચમીના	૦-૪-૦

ત્રિવેદિ વાંચનમાળા પુસ્તક ૧ લાનો ૦-૩-૦

કન્યા વાંચનમાળા પુસ્તક ૧ લાનો ૦-૩-૦

બીજા ઘોરણ મટે અકમળિનના મનોચલ પાંચ

હિંદુસ્તાનની ભૂગણની પ્રમોતરમાળા ચાર અપના.

છગનલાલ મોતીરામ શાહ

“ મુખ્યગણિત શિક્ષક ” વગેરેના કર્તા. શાદપોર-મુસ્ત.

